

Dengê Kurdistanê

Dîwan I

Evîna Welat

A. DURRE

MELSA
YAYINLARI

Institut kurde de Paris

K.L 2358

EVÎNA WELAT

Diyarî û pêşkêşê
Ji Enstituta kurdi dir a Lîparêşê

9-1-1993 A. Durrê

A handwritten signature consisting of stylized letters, likely "A. Durrê", written over a horizontal line.

Institut kurde de Paris

Melsa Yayınları : 31
Şiir Dizisi : 3

PALET - MELSA

İnstitut kurde de Paris

Birinci Baskı : Ekim 1992
Dizgi : Palet - Melsa
Kapak Tasarım : Melsa
Baskı : Aydınlar Matbaası

ISBN 975-345-012-5

c Melsa Yayınları

Nuruosmaniye Cad. Atay Apt. No:5 3/8
Cağaloğlu / İSTANBUL 512 29 17

ABDURRAHMAN DURRE

EVÎNA WELAT

Institut kurde de Paris

YERRE MAMBARUSON

TALAN AWIWA

Institut kurde de Paris

Kurtegotîna Weşanxaneyê

Çand, wêje û pişeya gelê Kurdistanê jî, mîna hemû nîrxên wî yên neteweyî hatine talan û paymalkirin. Wêjeya gelê Kurdistanê di çî pêvajoya dîroka Kurdistanê de derfetên pêşketin û pêşveçûnê nedîtine, bi awayekî azad xwe nuh nekirine. Mîrov dikare tenê ji sedsala VIII an ta sedsala XIII'an, anku dema qels û zeyîfbûna desthelatdariya Abbasiyan mîna nimûne û mînak bo pêşveçûn û pêşketina gelê Kurdistanê di warê çand, tore û wêjeya gelêrî de nîşan bide. Di vê kurtedemê de gelê Kurdistanê wêjevanên mezin mîna Feqê Teyran û yên din afirandine.

Di dîroka gelê Kurdistanê de, bi taybetî jî, piştî ku pêşketin hatine rawestandî û dîrok ber bi şevreşên tarî ve meşiya, ger bi rengekî din were gotin piştî ku Kurdistan hate perçe û dagîrkin, ji aliyê karê çandî ve jî dem rawestayê û çandnasên mezin, wêjevan û şairên nasbar newelidîne. Zimanê kurdî her çiqas derbasî nivîsê nebûbe jî, di nava gel de çî demê nehatiye jibîrkin û her demê hatiye axiftin. Ji lewre dema ku em bi çavekî wêjevanî li dîrokê dikolin, dibînin ku zêdetir edebiyata devkî jiyayê û pêşketiyê. Ji bo wê yekê ye ku li Kurdistanê di nava herêman nezî hev de jî cûdahiyên devkî p eyda bûne. Û ev cûdahî di kilam û helbestên gelêrî yên devkî de jî diyar dibin. Helbet li aliyekî ev cûdahî ziman dewlemend dikin, lê belê li aliyê din yekîtiya zimên zehmet dikin. Di nivîsarên kurdî de jî li gor herêman hinek gotin guhêrîne. Her weha ji ber ku zîmanê kurdî di medreseyên olî de piranî jîn bûye û di dibistanan de nehatiye bikar anîn, ji ber hîkarî û tesîra ola îslamî gelek gotinên ere-

bî ketine nava zimên. Dîsan ji ber ku şair û weşevanên Kurd an tunebûne an jî kêmbûne, helbest û berhemên nivîskar û şairên faris (ecem) di medreseyan olî de hatine xwendin û gelek gotin û peyv jî, ji zimanê farisî ketine nava nivîskar û helbestên ku li ser bîngeha perwerdekirina medreseyan şîv bûne.

Di vê pirtûka di destê we xwendevanên dilovan de, ev kêmasî an jî zêdeya hemû peyda dibin.

Li gor bawerîya me, zimanê kurdî bi hostatiyeke mezîn hatiye bikar anîn, di vê pirtûkê de. Lê belê dîsan jî hin kêmasî tê de hene. Bo nimûne: Di gelek peyvan de tewang ne hatiye xebitandin. Di hinek peyvan de pirtikên nêrtî û mêtîyê şaş hatine bikaranîn û ji bo ku qafiyê li hev were gelek gotin û peyvên erebî û farisî bi kar hatine. Di hinek peyvan de, ji bo ku wezn hevûdu bigire dengdêrek ketiye. Nimûne: Di şûna 'li serî' de 'l'serî' û li şûna 'me divê', "me d'vê" hatiye nivîsandin... Xwendevan pêwîst e vê yekê jî bigirine berçav, daku baştir û hêsantir tama xweş ya helbestan bistînin.

Di tevayîya pirtûkê de dibe ku hinek şaşiyên tîprêzkirinê hebin. Bê guman ew şaşiyên me ne û ger em ji wan şaşiyên werin haydarkirin em ê kêfxweş bibin. Lê belê şaşiyên rêzimanî ne yên me ne. Û jixwe, ji bo ku melodiya xwendina helbestan xera nebe hinek kêmasî û şaşiyên rêzimanî, anku gramatikî bi zanîna ne hatine rastkirin û weke xwe mane.

Tevî rast û çewtên xwe, tevî kêmasî û şaşiyên xwe em bawer in, ev pirtûka Mele Abdurrahman Durre; wê di nava edebiyata kurdî ya klasîk de cihê xwe bigire û mîna guleke sor di nava çanda gelê me ya neteweyî de veke. Em pêşkêşî xwendevanên xwe yê dilovan dikin.

Weşanên Melsa

PÊŞEK

Di hinkî dînan da, baweriyek wiha heye, ku însan dîmire, canê wî (ruhê wî) vedigere dunyayê, dikeve bedena însanekî din.

Heta ku min, Dîwana Seydayê Abdûrrahman DÜRRE, nedîtibû ev yeqînî, bi min pir sivik dihat. Lê piştî ku min, dîwana wî dît, ez jî, tev li wê baweriyê bûm; belê, bi Ferqekî: ew dibêjin ku ruhê insanekî di keve bedena însanekî lê ez, di bêjim; ruhên ku ketine bedena seydayê me, ne bi yek û dudu û sîya ne. Tu dibê Qeyê? ruhên temamê rehmetyên şair û âlimên kurda, di bedena seydayê DÜRRE da, kom bûne (içtima kirine)

Ma qey kî tune? Melayê Cizîrî, Feqiyê Teyran, Mewlana Xalid, Melayê Bate, Ehmedê Xani û Seydayê Cigerxîn.

Di dîwana DÜRRE da, wek Cizîrî eşq û tesewwuf heye wek Feqiyê Teyran. Eşq-û destan û tarix heye, wek Melayê Bateî, Dîniye, bi Qewmîtiyê (gelperwerfîtiyê) jî, ji Ehmedê Xanî û Seydayê Cigerxûn, pir derbas bûye, di felsefa din da jî., Wek Bapîrê xweyê Mewlana Xalide.

Di derheqê diwana Seydayê DÜRRE da, Ez çî bibêm; kêm dîmîne, ji ber ku ez, qenc ji ilmê wî, fêhim nakim. Lê ezê, bi beytekî xezûrê xwe (Abdurrahîm Rahmi Zapsû) qenaeta xwe, îfade bikim: Xezûrê min, ji bo melayê Cizîrî wiha gotiye:

(..... mala ku Feqîr ma bû, te tijî Durû cewher kir)

Di virda, qesta xezûrê min, ji malê, Kurdistan e. Ez, jî, ji Seydayê xweyê mezin **Abdûrrahman DÜRRE**, ra dibêjim: Welatê ku Feqîr mabû te jî, tijî Durû gewher kirine. Sed aferîn ji tera,! destê te sax be û bîjî!

Ez, van çend pîrsan dibêjim û yeqîn dikim ku wê, temamê kurda, ji tera ebediyen minnetdar bin. "Şîrê Dayka welat, li te helal û xweş be"

15.6.1992
Mûsa ANTER

Institut kurde de Paris

DESTPÊK

Xwendevanên heja!

Dîwan, bi du mana tê:

- 1- Ji meclisên mezinan ra tê gotin,
- 2- Ji kitêbên helbest û ristê şairan ra

Çawan ku, meclisên mezinan, cihên suhbet û rûniştinên wan bi qedr û rûmet in, bi şan û şeref in, wisan ji kitêbên şair û hozanan giranbiha û birumet in; di warê wêjevaniyê da li qora pêşîn in.

Ev beşa dîwana me, ku bi navê **Evîna Welat** e xeleeke seretayî ye (ewil e) ji zencîreya **Dengê Kurdistanê** ku navê hemû beşên dîwanê li serhev e.

Me ew navê pîroz, ji ber vê sedemê lê daniye, ku di her beş û parçe û qesîde û xezel û destanên wê da, serpêhatî û macerayên Kurd û Kurdistanê, nav û nişanên dîrokî hatine

bîranîn, bîkaranîn û hîma (îşaret) kirin. Helbeste û risteyên wan, ji rîs û ta û bendên tarixê hatine ristin û raçandin; pîrs û gotinên têda ku diborin ji durr û gewherên kan û gencîna Kurdî hatine derxistin û hilbijartin.

Tu dibê qey her nûke(tîp-harf) û bêje û pîrs û hevokên wan, xunçe û gul û sunbul û lale û nergiz û pivok û beybûnên bax û bostan û war û zozanên Kurdistanê ne, ji werzabayên bihar û Newrozê pişkivîne, nuh ji xew rabûne, dikenin û digîrîn; cîlwe û nazîyan dikin, ji rengê ala kesk û sor û zer xemilîne, bîna xwîna şehîdan ji wan tîn.

Weyan, şeng û şox û şepal û çavxezalên Kurdan in, di govenda azadî û rizgariyê da, ketine milê hev, direqîsin û dilîzin û dilîlînin.

Weyan, Kawa û Goderz û Rostem û Key û Kiyaksar in, keç û xortên şorişker û qehreman û namîdar in, di meydana ceng û şerê serfiraziyê da, dîroka kevn û taze bi hev ra dîmeşînin, di sehna cîhanê da, bi rewşa hemdemî didin nişandin û dijînin.

Weyan, zar û zêç û kal û pîr û dîl û hêsîrê bindestê dijmin û neyar û hov û haran in ku ji zilm û zor û barbariya wan, dikalin û dinalin, dilbikul û birînin.

Weyan, dengbêj û hozan û sazband û bilûrvanê welat in, qaz û quling û bulbul û qumrî û kewrubat in, ku bi dengê çivîka sibê ra, dibêjin û di wîtinin, diqibînin.

Weyan, evîndar û birîndar in, belengaz û stûxwar in, ku ji war û yar û dildara xwe, dûr û bêpar mane, hesret û keser û evîna welat, nav û dil û canê wan, dax kiriye, ji çîk û jana wî dinalin û dilûvînin.

Ah û nalîn û fixan e, êş û çîk û jan e tê
Bulbulê şeydan e, ev yan dengê Kurdistan e tê

Ji ber wî qasî ye ku, me navê Dengê Kurdistanê lê daniye, bi wî navê pîroz xemilandiye û pêşkêşê we dikin.

Hîvdar in ku hûn, pê dilxweş û dil şa bin, bextiyar û aza bin.

**Kurte dîroka
Kurd û Kurdistanê**

Institut kurde de Paris

Institut kurde de Paris

Kurd û Kurdistan

Gelê Kurd, ji nijada gelên Hindo-Ewropayî (Ari-Aryanî), beşa Îranî ye, yek ji gelên esil û kevnare yê Mezopotamya, koma Zaxrosî ye.

Ew gelên ku bi navê Gotî, Cûtî, Kartî, li herêma (mentîqa) Zaxrosê, nêzîkî 3 hezar sal beriya Mîladê (zayîna Îsa) xuya bûne, di sala 2649 Bz. Sumer û Akadan kirine binê destê xwe û lê fermandarî kirine, nêzîkî 25 qral û hukumdar jê rabûne û Împaratoriya Gotî damezirandine; di dema qralê wanê dawiyê ku bi navê *Trîgan* bûye, di sala 2574 bz. da, kîşiyane herêma çiyayê Zaxrosê. Di 1800 Bz. da, bi Kasîtan ra bûne yek û êrîş dane Babilê û bi qralê Asûrî *Selman Nazir* ra jî, şer û cengên pirr mezin û girîng kirine.

Ew ên ku bi navê **Kasît, Kasayî, Kûş, Kasî**, di 1800 Bz. da, ji herêma Kimanşahê heta nêzîkî Babilê hatine, li Loristanê bi hemnijadê xwe yê Farîsan ra cînar bûne û bi hevdu ra rind derbaskirine.

Ew ên ku bi navê **Lolo, Lûlû, Lolobûm, lûlûbî**, li Zamoja (der û dorên Silêmaniyê û Şarezûrê) bûne û bi Gotîyan ra bûne yek û heta Kerkûkê hukumran bûne.

Ew ên ku bi navê **Hûrî-Mîtanî**, di navbera sala 1500-1300 Bz. li Xûr û Waşûkaniyê (Riha û Serêkaniyê-Ceylanpînarê) Qraliyeta Hûrî-Mîtanî damezirandine, tixûbê dewleta wan heta Filîstîn û der û dorê deryaça Wanê û

Ormiyê çûye; (qraliyeta Hûrî, di sala 1300 Bz. da ketiye nav Împaratoriya Hîttitan, Qraliyeta Mîtanî jî, di 1275 Bz. da, bi Asûriyan ra bûye yek).

Ew ên ku bi navê **Xaldî-Ûrarto**, di 900-840 bz. da, li Arzaşkûn û Tûşpayê (Wanê) dewleta Ûrarto damezirandine û ji Ormî û Rewanduzê heta çemê Firatê di bîne femandariya wan da bûye û di sala 600'ê Bz. da, ketine binê femandariya Mediyân.

Ew ên ku bi navê **Sûbarî-Sûbarto** bûne, bi Asûriyan ra pirr şer û cengên giran kirine, heta ku textûpayê dewleta Asûrî (Nînewa), di sala 612'ê bz. da, ketiye destê Mediyân, Asûrî jî navberê rabûne û li cihê Sûbâriyan jî, Nayrî xuya bûne, ku ew jî, mil û qebîlekî Sûbâriyan e, li der û dorê Hekarî û Şemdînan rastê aferînekên (eserên) wan hatine.

Ew ên ku bi navê **Qardo-Qardox** bûne, dîrokvanê namîdar ê Yûnanî Ksenophon, di sala 401-400 bz. rastê wan hatiye û di kitêba xwe ya bi navê Vegerîna Deh Hezaran jî wan û cengaweriya wan behs kiriye, ku ew jî, bermayê Gotiyan bûne.

Ew ên ku navê wan **Med-Mad-Madî** bûne, ku di sala 713'ê bz. da, çend eşîr û qebîlên Kurdan hevgirtine û bûne yek û hîmê dewleta Medî, li Aqbetanê (Hemedanê) danîne, ku paşê di sala 700'ê bz. da bûye dewlet û Împaratoriya Medî jê hatiye damezirandin. Di sala 612'ê bz. da, qralê wan ê namîdar **Kiyaksar** (Kiwaksar) êrîşdaye Nînewa textûpayê Asûriyan girtiye û dawî li dewleta Asûrî aniyê. Di sala 550 bz. da, dema Qraliyeta **Astiyak** da, kurê Mandana-Mandena keça Astiyak û prensê Axemenîşî ku ew kurik bi navê **Korûş** (Cyrûs) bûye, êrîş aniyê ser kalê xwe yê Astiyak, textûpayê wî jê standiye û **Medya** û **Persiyayê** kiriye yek û bûye qralê Med û Persê û bi vî awayî jî dawî li Împaratoriya Medî hatiye, ku **Dayoko**, **Keykubadê Kurd**, **Keykawusê Nemir** (Nemird, Nemrûd), **Keyxosro** (**Keyxosrewê Humayûn**), **Keyluhrasp**, **Keyşitasp** (Kuştasp), **Keyerdeşêr** (Behmen), **Hûmaya Keça Behmen** (Çehrazad), **Kiyaksar** (Kiwaksar- Dara), **Astiyak(2. Dara)ê** (**Bavê Mandana Dayika Korûş -Cyrûs**) jî femandar û qiralên Mediyân ên namîdar bûne. **Keyşitasp**, ola Zerdeşt pêxember qebûl kiriye û dîne zerdeşt bûye dîne dewleta Medî.

Ev hemû (*Gotî, Cûdî, Kartî, Kasî, Kasayî, Lolûbî-Lolo, Sûbarî, Nayrî, Hûrî-Mîtanî, Xaldî-Ûrarto, Qardo-Qardoxî, Medî-Madî*), navên pêşiyên Kurdan bûne ku bi zimanên gelên biyanî li wan hatine danîn, navê çiyayê *Cûdî* jî, ji navê *Gûdî* hatiye girtin, di zimanê erebî da ku tîpa 'G' tune, di cihê wê da tîpa 'C' bi kar hatiye, 'T' jî, bûye 'D', *Cûdî* jê çêbûye. Çiyayê *Cûdî* yanê çiyayê *Gotiyan*, ku ev yek jî belgeyên dîroka Kurd û Kurdistanê ya berçavî ye. Jixwe *Qardox, Qartî, Kûrtî* û *Kurd* yek tiştek in ku ev nav hemû bi zimanên biyaniyan li Kurdan hatine danîn. Ji ber wê, em bi hêsayî dikarin bibêjin ku ev hemû, navên gelê *Kurd* in, *Asûrî* û *Aramiyan*, ji wan ra *Gotî, Kûrtî, Qartî, Qardo, Qardoqa, Qardan, Qardaç* gotine; *Rom* û *Yûnaniyan, Qardosûy, Qardohûy, Qardak, Qardokay*, *Ermeniyan, Qardoîn, Kûrçîh, Kerxî, Korxî*; *Ereban* jî, *Kurdî, Kardoyî, Baqarda, Qertawiye, Cûdî, Cûrdî* gotine; we ku *Misriyan* jî, ji *Mîtanîyan* ra *Mîtlanî, Neharî* gotine. Di kitêba muqades da jî, jê wan ra *Nahara-Aram* hatiye gotin, her wekî ku ji *Lolobîyan* ra jî, *Nûllû, Lûlûbûm, Lolobî*, ji *Medan* ra jî, *Miyd, Mad, Amad, Mid, Med* hatiye gotin. Çawan ku gelê *Qoreyê*, ji *Tirkan* ra dibêjin, *Toygî*; *Japoniyan* dibêjin, *Torkoçîn*; *Çiniyan* jî dibêjin, *Tûkiyû*, wisan jî, gelên biyanî, wan navên boî li gelê *Kurd* danîne, ku bê guman ew gelên bi wan navan di dîrokê de cih girtine, pêşiyên gelê *Kurd* in û gelê *Kurd* bi xwe ne, şêr û pilingên war û zozanên *Kurdistanê* yên dîrokî bûne, ku *Kurdistan* jî, navê welatê wan bûye û ev der bi nêzikayî (teqriben) ji *Ehwazê*, heta *Sêwazê* (*Zara* û *Qoçgirî*), ji *Hemrînê* heta *Qafqasê* ye.

DEWLET Û HİKÛMETÊN KURD (PIŞTÎ ÎSLAMÊ)

1- Dewleta Hesenyê (Hesenewî) Barzîganî (941-1014): Hesenyê serokê qebila Barziganî(Barzîni), damezrandi ye. (959 1014) Textipayê wî, sarmac li başûrê Bêstûnê bûye .

2- Dewleta Îbrahîmê Deysemî Hezbanî : Li bakûra rojhilata Kurdistanê hatiye damezrandin (938-959).

3- Dewleta Şeddadî: Muhemedê kurê Şeddad, li herêma (mentîqa) Arranê (Nexçîwan, Gence, Anî, Tîffîs) damezrandîye, 14 fermanदार jê rabûne, ji sala 951, heta 1088 an dewam kirîye, fermanदारê wî yê pêşî, Muhemedê kurê Şeddad bûye, fermanदारê dawî jî, Menûçer-Keysultan bûye; dewletekî pirr bi rûmet û xebatkar bûye, pirr berhemên tarîxî li dû xwe hiştine, tixûbê wan heya Meletî yê jî, çû ye.

4- Dewleta Baz-Merwanî (990-1096 z.): Baz-Bad, li Hesenkêfê, hîmê wî danîye, xwarzîyê Baz "Ebû Elîyê Merwanî" jî, textûpayê wê dewletê anîye Amedê (Meya Farqînê), sulala wan, 100 salî domandîye, tixûbê dewleta wan jî, ji Riha û Sûriyê heta Melazgir û Erdîşê bûye û hemdemê dewleta Şeddadiya Kurdî bûne.

5- Împaratoriya Eyyûbî: (1171-1250 z.): Ku Selahedînê Eyyûbî, kurê Eyyûbê, kurê Şadî, ji gundê Dwînê, qebîla Rewadî, eşîra Hezbanî bûye û Kurdekî namîdar û qehreman û merd bûye; Împaratoriya Eyyûbî bi navê îslamê damezrandîye.

6- Mîrnîşîna (Mîrnîya) Erdelan: Ku ji alî Baba Erdelan va hatiye damezrandin, nêzîkê 650 salî li herêma Erdelan (ji Gerûs û Hemedanê heta Silêmaniyê û Kerkûkê, ji Afşarê heta Newala Çemê Diyala) demeka dirêj payîdar maye, fer-

mandarîtiya wê mîmîşînê di destê malbata Babanîyan da bûye, di dema Mîmîşîna Erdelan da wêje û ziman û hunerên Kurdî gelek pêşva çûye. Di sala 1549'ê Zayîne da, dewleta Osmanî, êrîş tîne ser Rewanduzê (payîtextê wan), dixwazin ku Babaniyan ji navberê rakin, lê belê bi wan nikarin û dişkên, di sal 1864 an da, bi leşkerekî pîrr giran tînan ser wan û di dema Mîr Emanullah da, (Mîrê dawî yê Mîmîşîna Erdelan) Mîmîşîniya Baban dawî, lê tê (1864).

7- Mîrnîşîna Badînan: Di navbera Mûsûl û Dicle û Zap a mezin da bûye, li rojava wî, Mîmîşîna Botan, li bakûra wî, Mîmîşîna Hekarî, li Rojhilata wî jî, Mîmîşîna Soran bûye.

8- Mîrnîşîna Soran: Himê vê Mîmîşînê ji aliyê Kelos da Hatîye danîn. Kelos Kurdekî gelek jîr û navdar bûye. Piştî mirîna Mîr Îsmailê Badînan, Mîr Muhamed, Mîmîşîna Badînan distîne û bi Mîmîşîna Soran ra dike yek. Di dema Mîr Mistefa da, Mîmîşîna Soran gelek geş û xweş dibe, di sala 1813'an da, Mîr Mistefa fermandariya Mîmîşîna Soran dide destê Mîr Mihemedê kurê xwe. Mîr Mihemed, gelek zîrek û jêhatî bûye, ji dewleta Osmanî û Îranê ra serî danayne, bi wan ra ceng û şer dike. Li Rewanduzê karxana (çexxane) top û tivingan çê dike, di sala 1834'an da, bi dewleta Iranî ra peymana aşîtiyê mor dike. Di sala 1836'an da leşkerê Osmanî di bin seroktiya Reşîd Paşa da, hêrîşeke mezin tînin ser Mîr Mihemed. Li ser wî, Mîr Mihemed diçe Îstanbulê, Sultan Mehmûdê Duwemîn, Mîr Mihemed serbest dike. Belê di dema zivirandina wî da, bi fêlebazî û qelaşî dixê kemîne û dide kuştin. Bi vî awayî dawî li Mîmîşîna Soranî jî tê.

9- Mîrnîşîna Baban: Ji alî Feqî Ehmedê Baban da, tê damezirandin, di sala 1686'an da, gelek bi qewet dibe, textûpayê wî, Kelaçolan (Kela Çwalan) bûye, heta ku di sala 1784'an da, li ser navê Suleyman Paşa, dest bi çêkirina bajarê Silêmaniyê tê kirin û temam dibe, dibe textûpayê Mîmîşîna Baban. Di dema Mîr Ebdurrehman Paşa da Mîmîşîna Baban, pîr bi qewet dibe. Osmanîyan jê endîşe dikin, di sala 1822'an da, hêrîşeka mezin tînin ser Silêmaniyê ceng û şerekî pîr mezin tê kirin, pîrr leşkerên Osmanîyan telef dibin, lê di dawî da dikevin Silêmaniyê. Li dî Ebdurrehman paşa, Mehmûd paşa heta sala 1834'an fer-

mandarîtiyê dike, di pey wî ra jî, heta sala 1851'an, Suleyman Paşa, fermandarîtiya Mîmişîna Baban di-domîne. Di dema Suleyman Paşa da (1834-1851) şî'r û wêjeya klasîkî ya Kurdî, bi rehbertya Nalî (1797-1855) û hevalên wî Salim û Kurdî, Mehwî, gelek pêşve diçe, di warê edebî da şopeke girîng û hêja vedibe. Di pey sala 1851'an ra ew Mîmişîna jî, dikeve bin destê Osmanîyan.

10- Mîrnîşîna Hekarî: Payîtextê wî Cûlemêrg bûye, li herêmekê çîyayî bûye, hemdem û hemsînorê Mîrnîşîna Baban û Soran bûye.

11- Mîrnîşîna Botan: Payîtextê wê mîmişîna bajarê Cizîra Botan bûye, li dev çemê Dicle, ser rîya Dîyarbekir û Mûsul û Bexdayê ye. Cizîra Botan, di navbera 1400-1570'an da, navenda zanyarî û rewşenbîrtî û hunermendîti û wêjevaniya Kurdî bûye, pîrî şair û nivîskar û filozofên mezin wek Melayê Cizîrî, Feqîyê Teyran, Ehmedê Xanî, jê derketine; Mîmişîna Botan, di derbareyê ziman û huner û edebîyata kurdî de gelek xizmetên mezin kirine; di sala 1821 an da, fermandarîtiya Cizîra Botan, dikeve destê malbata "Azîzan". Mîmişîna Botan di sedeyê (çima) 19 an da, pîrî cehd û xebatekî mezin, ji bo yekbûn û tifaqa Mîrnîşîna Soran û Botan û Baban û Badînan kiriye. Mîr Bedirxan, bi Emîrî Hekarî Nurullah ra, bi Begê Mûksê (Mîksê) Mehmûdxan ra jî, tifaq kiriye û heta Mûş û Qersê jî, yekitiya hemû Kurdistanê çê kiriye. Lê mixabin, ku hêriş tîne ser Nesturiyan (wê demê li navenda Kurdistanê dijîyan), dewletên Ewropî, bi taybetî Ingilîz û Firansîyan zorê didin dewleta Osmanî û teşîq dikin ku herin ser Bedirxaniyan û nehêlin qetluama nesturiyan bikin. Li ser vê, dewleta Osmanî bi qeweteka pîr mezin, di sala 1847'an da hêriş tînin ser Cizîra Botan û qiralê Kurdistanê Mîr Bedirxan û malbata wî dil digîrin. Mîr Bedirxan dûr dikin (surgûn dikin) Girtê, paşê ji Girtê radikin Şamê. Di sala 1866'an da li Şamê wefat

dike. Lê malbata Bedirxaniyan heta sala 1970'î jî, ji bo ziman û çand û wêjeya Kurdî pir xebatên girîng kirine.

Em dikarin evê rastiyê kifşe bikin ku Bedirxaniyan jî, bi dînê ketine defikan, bi navê dîn û alîkariya dînê, hatine xapandin. Osmaniyên xwînxwar û fêlebaz, ji vê fersendê rind îstifade kirine. Bi hemû pîlan û dek û dolabên siyasî û eskerî, bi navê dîn û xelîfetîya îslamê, hemû mîmişînen Kurdistanê kirine bin destê xwe û fermandarîtiya xwe ya zalim û kedmij û xwînxwar, li Kurdistanê bi ci kirine.

12- Xanedaniya Bidlîsê: Bidlîs di beriya îslamê da bajarekî stratejîk, wekî pirekî bûye, li navbera Kurd û Ermenî û Asûrî û Ecem û Roman da, rê û karwanseraya bazirganîya (ticareta) Rojhilat û Rojava bûye. Çawan ku Şerefname dinivîse; qebila Rozekî di sala 837'an da Bidlîs û Hezoyê, ji destê Dawidê pîrensê Gurcî derdixîne û hîmê Xanedaniya Bidlîsê datîne. Di sedsala (qîma) 10-11'an da, Femandarîtiya qiraliyeta Êrmeniyana ji navberê radibe. Xanedaniya Bidlîsê, di qîma 16, 17 û 18'an da pir bi qewet dibe, ji bindestiya Tîrk û Eceman dertê. Di sedsala 19'an da Şerîf Begê Bidlîsî bi salan li hemberê Osmaniyana ceng û şer dike. Di sala 1849'an da dewleta Osmanî, ewî dîl digirin û dişînin Îstanbulê. Di sala 1850'î da Bidlîs jî dikeve binê femandariya Osmaniyana. Lê herêma Hekarî dîsan jî, di bin femandariya Kurdan da dimîne. Bidlîs, navenda kultur û huner û pîşe û zanyarî û wêjeya Kurdistanê bûye; bi taybetî, di navbera 1200 û 1800 an da, li Bidlîsê 21 pîrên kevir hatine çêkirin, 8 gemav û 4 mizgevt û 8 kutuphaneyê zanyarî û ayînî û edebî tê da hebûne, felsefe û stêrknasî û wêje û pîşe û hunermendî tê da hatiye xwendin.

Evdaxanê nebiyê Şerefxanê Bidlîsî ku pîr zanyarekî mezin bûye, nêzîkî 70 kitêban bi destê xwe nivîsiye, kalikê wî Şerefxan, ku di sala 1597'an da Şerefname nivîsiye û pîr senetkar, edîb û zanyarên mezin ên dîn,

ji Bidlîsê rabûne. Lê sed mixabin, ku piştî cenga Çaldêranê (1514) bi alîkariya Şêx Îdrîsê Bidlîsî, hemû Mîmîşîn û xanedan û femandariyên Kurdistanê, yeko yek dikevin bin destê Osmanîyan, di dema Sultan Muradê Çaran de Melîk Ehmedê Waliyê Wanê(1666) Paşayê Osmanî jî, êrîş tîne ser Bidlîsê, digel wan 70 kitêbên destnivîsî yê Evdalxan, 4000 kitêbên zanyarî û qîmetdarên din jî di kitêbxana wî da dişewitîne û barbarî û hovîtiya Osmanîyan, li rûpelên tarîxê dinivîsin.

13- Komara Mehabadê: Di 26/12/1946 an da, li bajarê Mehabadê di bin seroktiya Qazî Muhemmed da, Komara (Cûmhûriyeta) Kurdî ya Mehabadê, tê damezirandin, di duyê meha Rêbendanê da, li meydana Çarçira tê eşkera kirin; û hikumeteke çardeh wezîrî tê damezirandin û Hacı Baba Şêx dibe serokwezîrê hikûmetê. Mihemed Huseyn Seyfî Qazî jî dibe wezîrê cengê û parêstinê, di 31'ê meha Adara sala 1947 an da, ew komar, tê hilweşandin û Qazî Muhemmed û hevalên wî li meydana Çarçira tînin bi dardekirin.

ŞOREŞÊN KURDISTANÊ

1- Şoreşa Mehmed Paşayê Rewanduzî:

Di sala 1827 an da, li Rewanduzê Mehmed Paşa li cihê bavê xwe (Mistefa Beg) rûdinê Mîmîşîna Şêrwan û Biradostan jî, dixê bin destê xwe, di sala 1830'an da serxwebûna xwe, eşkera dike, Herîr, Erbil û Zaxoyê jî, distîne, di sala 1831'an da, êrîş tîne ser Êzîdiyan, tar û mar dike. Dewleta Osmanî ji Mehmed Şah, pîrr endîşe dike, hinek beg û axa û şêx û melayên Kurdan jî, bi navê dîne dixapînin û tînin aliyê xwe, mela û şêxên teres, fetwa didin ku Mehmed Paşa di berbirê xelîfe da rabûye û ji dîn derketiye. Li ser wê Mehmed Paşayê Rewanduzê mecbûr dibe diçe Îstebolê, Xelîfê îslamê, bi navê dîn û xelîfetiye, fermana dardakirina Mehmed Paşa derdixê û Mehmed Paşa li Trabzonê, yan jî li Sêwazê bi dardedikin, bi vî awayî ew jî dibê qurbana xelîfê virek û qelaş, bi navê dîn ew jî tê kuştin û şoreşa wî dipelişe.

2- Şoreşa Şêx Ubeydullah:

Piştî cenga Êris û Osmaniyan (1878), di sala 1880'an da, şorîşa Şêx Ubeydullah dest pê dike, ku dewleta Îranê, pîrr zor û tadayî li Kurdan dike, pîrr qetlîamên hov û wehşî tên kirin, Hemze Axayê Kurd, di Rojhilata Kurdistanê da dijê wê zilm û zorê dertê û dest davêje şoreş û cengê, Seyîd Ubeydullahê Nehriyê jî, nêzikî 50.000 mirîdên xwe dicivîne

û kurên xwe yên *Sidîq û Ebdulqadîr* dixwe qumandanê wan. 12 serokê Kurdan û Suryaniyân jî, tîn aliyê wan, Seyîd Ubeydullah dibe serleşker û wek brûsk êrîş didin Îranê, Mehabad û Ormî û Meraxeyê digirin, paşê, ber bi Tewrêzê ve diçin. Li hember vê hêza xurt, dewleta Îranê, jî dewleta Osmanî û Rûsyayê, alîkariyê dixwaze, Ewrûpî jî, alîkarî didin dewleta Osmanî, êrîş tînin ser Seyîd Ubeydullah, di navbera herdu dijminan da (Osmanî û Îranîyan da) dimîne û mecbûr dibe, paşve difetile Şemcînan. Dewleta Osmanî, bi xapandin ewî digrin dibin Îstebolê. Şêx, jî Îstebolê bi dizî tê Şemcînan û dîsa dest diavêje şoreşê, belê dewleta Osmanî, dîsa jî Şêx digirin, dûr davêjin (nefi dikin) bajarê Mekkeyê. Di sala 1883'an da Seyîd Ubeydullah li Mekkeyê wefat dike, kurê wî Seyîd Ebdulqadir, jî efya 1908'an îstifade dike, dizivire Îstebolê. Di dema Cumhuriyetê da jî, dibe endamê parlamentoyê, di pey şoreşa Şêx Seîd ra, di 1925'an da, bi Şêx Seîd û hevalên wî ra ew jî li Diyarbekirê tê dardekirin.

3-Şoreşa Bedirxanîyan (1842-1848):

Bedirxan Paşa di sala 1812 an da, ku emrê wî 12 salî bûye, dibe mîrê textê Botan û berbirê dewleta Osmanî dest davêje ceng û şoreşa azadiyê, jî Mûsulê heta Rewandûzê, heta Diyarbekirê dikeve bin destê wî, sala 1942 an da serxwebûnî û azadiya Kurdistanê eşkera dike; li ser navê xwe peran derdixe. Lê sed mixabin! Ku dema diçe cenga Ormîyê birazîyê xwe yê "Şêr Yezdan" li cihê xwe, li Cizîrê dihêle. Osmanîyên teres Şêr Yezdan dixapînin tînin aliyê xwe û textê Botan digirin, Bedirxan bi lez jî para dizivire Botan, şer û cengekî zor di navbera wî û Osmanîyan da çê dibe, di dawî da Bedirxan Beg mecbûr dibe dikîşe "Kela Erohê", Osmanîyan, bi leşkerekî giran dor li kela Erohê digirin û hemû leşkerên Bedirxan dikujin û ewî jî, di sala 1947 an da, dîl digirin, davêjin Girtê, jî wir jî radikin Şamê û di sala 1866'an da li Şamê wefat dike.

4- Şoreşa İsmail Axa (Simkoxan):

İsmail Axayê Şikakî, jî sala 1922 an, heta sala 1930 yî, li

Îran'ê berbirê zilma şah dest davêje ceng û şoreşê. Şah, bi kelaşî ewî dixapîne û dide kuştin. û dawî li şorişa wî tê.

5- Şoreşa Şêx Mehmûdê Berzencî:

Di sala 1918 an da, ku Îngîlîz dikevin Iraqê, Şêx Mehmûd dibe femandêrê Suleymanîyê, di sala 1919 an da ji bo dîn, berbirê Îngîlîza der tê, dest davêje ceng û şer. Dewleta Îngîlîz, ewî li *Benderbazîyanê* binîndar dikin û digirin, berê, fermana kuştina wî derdixin, lê, paşê wî fermanê ji para didin, Şêx Mehmûd, dûrê Hindîstanê dikin. Şêx Mehmûd, ji Hindîstanê dizivire Suleymanîyê, di 14 ê meha 8 an da, sala 1922 an da, li bajarê Suleymanîyê, tê hilbijartin û dibe paşayê Kurdistanê, ala serfirazî radike; leşkerê Îngîlîzî û Ereban hêriş tînin ser Suleymanîyê, di 4. 3. 1923'an da, Suleymanîyê bomba dikin û dawî li dewleta Şêx Mehmûd tînin, Şêx Mehmûd, di sala 1956 an da, di nexweşxana Bexdayê da wefat dike.

6- Şoreşa Koçgîrî:

Bi rehberî û xebata "Cemîyeta Tealîyê Kurd", ku ronakbîr û zanyarên Kurd li Îstanbulê damezrandibûn, Elî Şêr û Beytar Nuredînê (Nûrî) Dêrsimî di sala 1918'an da, li Koçgîrîyê (Umranîyê), dest bi xebata siyasî dikin û xwe ji şorişa çekdarî ra amade dikin. Di meha 7'an ya sala 1920'an da li bajarê Zarayê, dest davêjin şer û şorişa azadîyê. Di şer da pîr leşkerên Tirkên tînin kuştin, gelek bajar, navçe û gund jî azad. dibin Di 14'ê Adara sala 1921'an da Hukumeta Enqereyê, şerê giştî eşkere dike û di bin serleşkeriya Topal Osman da, hêriş tînin ser wan. Her wekî her caran çaş û xayînen Kurdan jî, alîkarî didin wan û di sala 1921'an da hemû bajar û navçe û gundên ku ketibûn binê femandariya Kurdan bi jin û zarokan ve tînin şewitandin, kal û pîr, zêç û zarok hemû tînin kuştin û wek hovan her tiştî payîmal dikin û şorişa Koçgîrî ji dawî lê tê.

7- Şoreşa Seyîd Riza, (1936-1937):

Serokê vê şoreşa netewî, Seyîd Riza yê Dêrsimê ye. Bi qehremanî şoreşa xwe domandiye, lê mixabin! Ew jî, bûye qurbana xayîn û ceşşan. Dijmin ewî digrin û di 18. 11. 1937'an da bi dardadikin û şoreşa wî jî, dawî lê tê. Qetliam û zilmekî wekî qetliama Dêrsimê li tu derê cîhanê nehatiye kirin, nebûye û nabe, wehşet û hovîtyek wilo lê hatiye kirin ku yamyamên Afrîqa jî, wê wehşetê nekirine û nakin.

8- Şoreşa Agrîyê:

Di 5. 10. 1926'an da, Biroyê Hesikê Têlî li çiyayê Agrîyê dest bi şoreşa serxwebûnê dike, Hoybûn, Îhsan Nurf Paşa dişîne alikariya wî, Şêx Abdulqadirê Celalî jî, aliyê wan dike. Şoriş berfireh dibe û di sala 1930'an de, leşkerên Tirkan bi hêzeka mezin êriş tînin ser Geliyê Zilan û bi hovîti û barbartî 15. 000 hezar mirovan dikujin. Jin û zarowan singû dikin, agir ber didin kon û malan, her derî wêran û talan dikin. Ew şoriş heta sala 1931'ê didomîne û di dawiyê da ew jî bi alikariya hinek xayîn û nezanan dipelişe. Seyîdxan û Elîcan, û hevalên wan jî, ji qehremanên vê şorişê bûne, Xalis Begê Sîbkî jî, di nav wê şorişê da bûye.

9- Şoreşa Şêx Seîd:

Şoreşa Şêx Saîd di 8. 2. 1925'an da, dest pê dike, di 27. 4. 1925'an da, dijmin Şêx Seîd dixin kemînê û dîl digrin, di 30. 6. 1925'an da ew û 48 hevalên wî, li Dîyarbekirê bi dar-da dikin.

Di dema şoreşa Şêx Saîd da, gelek eşîrên Kurdan, serokên wan, şêx û beg û axayên gelperwer, wekî eşîra Hesenan (Silêmanê Ehmed, Ferzende Beg, Xalid Begê Hesênî, Abdulbaqî û hevalên wan), eşîra Cîbran (Mîrluwa Xalid Begê Cîbrî û hevalên wî), eşîra Zirikan (Keremê Qolaxasî û hevalên wî) li dijî kemaîstan, li aliyê Şêx Seîd bûne, lê mixabin! Gelek eşîr û serok û şêx û beg û axayên bêhiş û nezan hatin xapandin û firotin, li dijî şorişa Şêx Seîd derketin, bûn hevalên kemaîstan. Baweriya min ev e, ku ew

Ji bêhiştî û nezaniya xwe hatine xapandin û firotin. Îro di nav wan eşîran da jî, di nav malbat û eqreba û zarowên wan şêx û beg û axa û melayan da, gelek gelperwer û niştemanperwer hene. Ji bo ku dilên wan neşiken û rencîde nebin, me navê wan alikerên kemalîstan di vê kurte dîrokê de eşkere nekir û nenivîsî. Tarîxa Kurd û Kurdistanê qenc û xirab tev nivîsîne. Hîvîdar im, ku ji vir pêda, cihê nezani û bêhiştî û xainîti û firotinê di dîroka Kurd û Kurdistanê da tunebe, bi dijmin û dek û dolabê dijmin jî, îdî nexapin.

Gerçî, tu gel, tu demê, bê cahş û fahş û xayîn nebûye û nabe, lê divê ku di Kurdistanê da îdî reha wan bê qelandin.

10- Şoreşa Berzanî:

Di sala 1914'an da, dewleta Osmanî Şêx Ebdulselamê kurê Şêx Ebdulrehîmê Berzanî bi darda kirin. Di sala 1931-1932'an da, Şêx Ehmed Berzanî, dest bi şoreşê dike, digel birayê xwe Mele Mustefa Berzanî, di 1945'an da, tên Başûra Kurdistanê, xebat dikin. Di sala 1946'an da, Mele Mustefa Berzanî, dibê serokê Partiya Demokrata Kurdistanê, piştî pelîşandîna Komara Mehabadê, Mele Mustefa Berzanî, digel 500 pêşmergeyên xwe, diçin Rûsyayê. Di sal 1958'an dizivîrin welatê xwe û di 11. 9. 1961'ê da, biryara azadiya Kurd bi hikûmeta Iraqê ra mor dike, di 15. 3. 1975'an da, Iraq û Îran, li bajarê Cezayirê li hev tên û şahê Îranê û Amerîka dest ji alîkariya Berzanî dikşînin, şoreş dipelişe û Mustefa Berzanî jî di 1. 3. 1979'an da li Waşingtonê wefat dike û cenazê wî ji wir tînin û li *Pîranê* defn dikin; îro ku li Bakura Iraqê Mesût Berzaniyê kurê wî û Celal Telabanî, ewî şoreşê didomînin û hikumeteke Kurdî ya herêmî lê damezrandine.

11- Şoreşa PKK'ê:

Di bin serokatiya Abdullah Öcalan da, 27. 11. 1978'an da Partiya Karkerên Kurdistan hat damezrandin. Beriya Cunta faşist ya 12'ê Îlonê (1980) ji bo perwerdekirina endamên Partiya xwe, pîraniya wan derbasî Libnanê kirin. Di sala 1982'an da biryara vegera welat û destpêkirina şerê çekdarî

dan. Di 15. 8. 1984'an da, hêrîş dan ser Eruh û Şemdinanê û heta îro dom dike û xurtir û geştir dibe.

Di bawerîya min da, şoreşa PKK'ê, ji hemû şoreşên Kurdistanê girîngtir û mezintir e, giştî û netewî ye, ne şoreşeke cihîni û eşîrî û qebîlî ye; şoreşa hemû gelê Kurd e. Dengê Kurd û Kurdistanê, bi cihanê daye sehkirin.

Hem jî, bawerîya min ew e, ku ji bil heqnasî û demokrasîya bi rastî bo gelê Kurd, tu tiştêk nikare pêşîya wê şoreşê bigire û bide sekinandin. Çare, dayîn û naskirina hemû heqên însanî û demokrasî û netewî ye, ji bo gelê Kurdra. Divê, ku dost û dijmin tev evê rastiyê fêm bikin û bizanin: Gelê Kurd jî hêjaye ku, bighêje hemû mafên xwe yên demokratîkî û însanî. Divê dewleta Tirk jî, evê rastiyê wilo fêm bike û çareserkerînan di nava şertên demokratîkî de bibîne. Ji ber ku îdî ne dewra zorbetî û jenosîdê ye. Gotineke pêşîyan e, ku dibêjin: "Ji me jî gotinek"...

Gelek, heta nehêje, naghêje serxwebûnê
Heta ku lê nerêje, barûd û lav û xwînê

Dunya hemû bibêje, dijmin dibe li şûnê
Dema ku xwîn birêje, dê sehbikî çî deng e

ŞAİRÊN KURD Û ZARAVEYÊN WAN

- 1) **Baba Tahrê Hemedanî** (935-1010) Zaraveyê Lorî
- 2) **Mele Perîşan** (1398-?) Hawramî
- 3) **Elîyê Herfî** (1425-1490) Kurmancî
- 4) **Mele Ehmedê Bateyî** (1414-1495) Kurmancî
- 5) **Feqîyê Teyran** (1590-1660) Kurmancî
- 6) **Mîstefayê Mele Ehmedê Bîsarânî** (1641-1702) Hawramî
- 7) **Mela Ehmedê Cîzîrî -Melayê Cîzîrî** (1574-1640) Kurmancî
- 8) **Ahmedê Xanî** (1651-1707) Kurmancî
- 9) **Îsmallê Bazîdê**: teqlîdkerê Ehmedê Xanî bûye (1654-1709) Kurmancî
- 10) **Şerîfxanê Hekarî** (1689-1748) Kurmancî
- 11) **Muradxanê Bazîdî** (1737-1784) Kurmancî
- 12) **Harîsê Bîdlîsî** (1758-?) Kurmancî
- 13) **Xanayê Qubadî** (1700-1759) Hawramî
- 14) **Seydayê Hawramî** (1784-1852) Kurmancî
- 15) **Mewlewî Ebdurahîmê Taweqûzî** (1806-1882) Hawramî
- 16) **Ahmed Begê Komasî** (1793-1876) Hawramî

- 17) **Melayê Jabarî** (1806-1876) Hawramî
- 18) **M. Wesman Hacî Îsmail** (1796-1889) Hawramî
- 19) **Emîn Axayê Koyî** (1839-1887) Soranî
- 20) **Keyfî** : Hawçerxê Hacî Qadirê Koyî bûye (1814-1883) Soranî
- 21) **Bêxud** (1870- 20. 8. 1955 Silêmaniye) Soranî
- 22) **Pîremerd** (Tewfiqê Mahmûd Axayê Hemze axayê Mesrefê, 1867-1950 Silêmaniye) Soranî
- 23) **Tahir Begê Cafî** (1875-1917 Silêmaniye) Soranî
- 24) **Nalî** (Melaxîdrê Şarezurî, 1797-1855 an jî 1870) Soranî
- 25) **Salîm** (1800-1860, Silêmaniye) Soranî
- 26) **Kurdî** : Suxtê Salim e (1800-1866, Silêmaniye) Soranî
- 27) **Xarîk** (1851-1907) Soranî
- 28) **Şêx Rîza Talebanî** (1836-1910) Soranî
- 29) **Abdullah Abad** (1859-1912) Soranî
- 30) **Abdurehîm Wefaî** (1875-1917) Soranî
- 31) **Tahîr Begê Caf** (1875-1917) Soranî
- 32) **Zîwer** : Abdullah Mihemedê Meleresul (1830-1948, Silêmaniye) Soranî
- 33) **Mele Marûfê Kokaî** (1837-1906) Soranî
- 34) **Mewlana Xalîdê Kurdî** (1779-1827z.) Li Silêmaniyê bûye, li Şame wefat kiriye.
- 35) **Bêkes** : Faîqê Ebdullah Begê Kak Hemme (1905-18. 12. 1948, Silêmaniye) Soranî
- 36) **Goran** : Şoreşker û gelperwer bûye (1904-1962)
- 37) **Qanî** : Şêx Mihemedê Şêx Ebdûqadrê Dolaşê (1898 an jî 1900-7. 5. 1965)
- 38) **Mahwî** : Mihemedê Şêx Osmanê Belxî ye, şairekî felsefî-tesewufî bûye, di 1327'ê Koçî da li Silêmaniyê wefat kiriye.
- 39) **Şah Pertew** (1802-?) Kurmancî
- 40) **Salîm** : Ebdurrehmanê kurê Mihemed Begê kurê Ehmed Begê ye, ji malbata Sahibqiran e, suxtê Kurdî Mistefa Begê bûye (1800-1868) Soranî
- 41) **Wefaî** : Mîrza Ebdurrehîmê kurê Mele Xefûrê Mele Nesrullah e, ji Sablaxê ye, li Erebîstana Suûdî miriye (1836-1892) Hawramî
- 42) **Bêtûşî**: Mele Ebdullahê Beytûşî (1160-1221 Koçî) hawramî
- 43) **Wisalî** : Mihemedê kurê Şêx Mihemedê Qeredaxê ye. Ji şêxên Merdoxiyan e. Di 22. 3. 1902'an de ji dayika xwe bûye.

44) Kemalî : Elî Bapîr Axa (1886-29. 11. 1974 Silêmaaniye) Soranî

45) Xadîmî

46) Mirza Qadîr: Kurê Mihemedê Pawef ye.(1266-1328 Koçî) Hawramî

47) Seydayê Cigerxwîn: Mele Şêx Musê Hisarî (1903-1984) Bi zaraveyê Kurmancî heşt (8) dîwanên wî hatine çapkirin.

Mihemed Emîn Zekî (1880-1948) jî, yek ji edîb û dîrokzanê navdar ê Kurdistanê ye.

Pir Şair û wêjevanên mezin, ji jinên Kurdan jî rabûne. Wek:

1) Heyran Xanîma Keça Kerîmxanê Dîmbilî: Li Herêma Nexçîwanê (Bakûrê rojhilatê Kurdistanê) bûye, şaireka pir mezin bûye.

2) Sîrtîye Xanîm (Sîrê Xanîm) : Di sala 1814'an da li Amedê (Diyarbekrê) bûye û li Îstambulê wefat kiriye.

3) Mah Şeref Xanîm (Mestûre) : Keça Ebil Hesen Begê kurê Mehmed Axayê Nazîrê Kurdistanê, jiña Xusrew Xanê Femandarê Erdelan bûye. Di nava salên 1219'an 20 û 1264'ê Koçî da jiyaye. (1264'ê Koçî beramberê 1847'ê Miladî ye)

Şaireka pir mezin bûye. Nêzikî bîst hezar helbestên wê hebûne. Lê mixabin, bi zimanê Farsi bûne, hemû winda bûne, Serokê Çanda Kurdîstana rojhilat Hacı Şêx Yehya, nêzikî hezar helbesteyên M. Şeref Xanimê, civandine û di sala 1304'ê Koçî da bi navê "Dîwana Mah Şeref Xanîma Kurdîstanî" çap kiriye.

Qere Fatîma Kurdî jî, jineke qehreman û femandareka jîr û jêhatî bûye. Di cenga Uris (Rûs) û Osmanîyan da (1877) nêzikî pênc sed cengaverên Kurdan civandine û bûye serleşkera wan, li Erzerom û Qers û Erdehanê cengeke pir mezin kiriye û nav daye cîhanê. Belê sed mixabin ku ew cenga şêrane jî, ji Osmanîyên barbar ra bûye mal.

Bi munasebeta wan şairên Kurd ên jin, me bahsa vê qehremanê Kurdî jî di vir da kir. Ew her çiqas ne şair û edîbe jî, lê qehremaneka Kurd bûye.

Institut kurde de Paris

FELEK KANÊ

Felek kanê hevala min, kûda çû wan demên xweş ka?
Kuda çû çav xezala min, şepala dêmgûla geş ka?

Çi bû ka warû zozanê, welatê Serhedê kanê?
Birindar im ji Lozanê, gelo roja şevareş ka?

Kuda çû kanê Yezdanê mûbarek, Ehrumen kanê?
Çi lê bû dînê Kurdistanê, ka Zerdeşt û Laleş ka?

Ferayî, şirik û şar û gûlik, cênîk û kofi ka?
Gûlê, zozan û Dîdar û Kewê, seyran û çavreş ka?

Li ku ma serwînaza, serfiraza war û zozana
Kebok û werdek û qaza, kubar û kaw û xweşmeş ka?

Kuva çûn, mîr û axa û beg û paşa û serdarê
Bîfis û Erzen û Wan û Cizîr û Textê zêrkeş ka?

Beran û ejder û şêr û piling û dêwê azadî
Serok û rehber û rêzan û şorişvanê pir weş ka?

Çi bû Eskîf û ka Bazî, Meyafarqîn û Mervanî
Çi lê bû Çarçira Qazî, Mehabad û çil û şeş ka?

Birîndarê xwe ra yarê, ji lêvan kevser û mey da
Ji Seydayê birîndarê me ra, ew par û ev peş ka?

HEWAR E

Hewar e, xûn ji çavê min dibare, hêsirê min ka?
Neyar e, dijminê har e, heval û hogirê min ka?

Heval û hogirê jîna me ka, bîna, mi demayê
Hebîna, bê evîna, zalima, dil gawirê min ka

Mekan û êwir û warê ku lê bûn konê dildarê
Ku va çû ka Kiyaksarê me, çika hundurê min ka?

Piling û şêrê azadî, kuva çûn ejderê Madî
Kurê Merwanî, Şeddadî, civat û şewirê min ka?

Li ko ma wan der û zoma, ku lê da koçeran goma
Ji min gazin ne kin loma, sitêr û pêwirê min ka?

Şivan û bêrîvan û berx û kar û bêrî û dan û
Xwedî, pispor û rêzan û xwedan û dêbirê min ka?

Gula, bilbil ku lê zava, kuda çû ronîya çava
Kula, qul bû ku jê nava dilê pir agirê min ka?

Kula nava Seîd û Îzzet û Xweşnav û Leylayê
Ubeydullah û Şêx Mehmûd û Abdulqadirê min ka?

Fîzara Dêrsîm û Zîlan û Işno û Mehabadê
Hewara Demdem û Umran û Agrî û Girê min ka?

Wezîr û mîr û paşayê welatparêz û seydayê
Şehîdê doz û dawayê, kek û bav û birê min ka?

Keç û xort û jin û zarê, ku dijmin lê vedan jarê
Dilê jarê birîndarê "Melê" Serkundirê min ka?

MEYXANA JÎNÊ

Derê meyxaneyê jîne, vekir jê yek qedeh firda
Dilê dîwan e, dîne sirşîrîne hatî jê vir da

Ji wî rojê ve şeyda ye, hebîne lê ku mey daye
Evîne dax û key daye, birîne pêt û agir da

Şewat û çîk e hê lê tê, ji ber wî agir û pêtê
Ku gelperwertî avêtê, welatparêztî lê gur da

Dikal im, dilbirîndar im, birîna kevn e, âxivtî
Dinal im, ah û fizar im, hewar e hey gelî kurda!

Hewar e! Şahê azadî, li ber bextê te me îro
Li Kurdistanê bêdâdî, binêre çer gir û nir da

Neyar û dijmin û faşa, gurê har û ker û çaşa
Mela, şêx û beg û paşa, çilo xûna welat fir da

Çilo lê cerd û talana, dikin şûr tên ji kalana
Kera lê dane palana, gura xûnxwarî û gir da

Hewar e! şêrê rizgarî, ji wî derdê kezebxwarî
Li zozanê me xûn barî, kewa azadî jê fir da

Kewa gozel ku fir daye, ji çend sed salî virda ye
Ku fizarê me Kurda ye, di pençê hovê gawir da

Ji derdê sorgula botî, tijî xûne dilê sotî
Ku cewra dijminê kotî, kirasê sebrê jê çir da

Li xemla kofîya yarê, Mela da xêlî û şarê
Ji kemla Durrê şehwarê xwe, lê gerdaniyê dur da

YAREK ME HEBÛ

Yarek me hebû gavekî dil xweş bû li balê
Çû, mam bi tenê ez ku dinalim bi wî halê

Jê ma ku li ba min bi xweşî xewn û xiyalek
Yek cîlwekî da min ku meşî şox û şepalê

Min got : Periya, dêmzeriya, hoñ mîsalê
Dirb û deriya lê veke, rehmê ke li kalê

Ev çendik û çend sal e, evîna te di dilda
Her tim ku dinale, ji birîna te ku da lê

Got: Ez ku kewa kîvî me, nêçîra me zor e
Cehdê bike, hîvî me, ku bêm keys û fesalê

Min Got: E, dixwazim, te ji bavê te bixwazim
Got : Bext û miraz im, te qelen ka çî ye da lê-?

Min got: Li te can û dil û dînê xwe me tev da
Bê can û dil û dîn heme, binhêre hevalê!

Got mîn: Here çala ku di bin xala çenê da
Dîn û dil û canê te ku tev ketne wî çalê

Min got: Ku li benda serê zulfê te bi bendin
Bendayê derê lutfê te, daxwazê wî xalê

Dil, hêsirê çavê me çû lê âgirê navê
Wek çûkâ şîlî lê bû, xwe da tavê li palê

Fixan û fizara xweye, bilbil we ye bê gul
Qibqib ji zinara heye, wê xûn per û balê

Xwîna ku li gul, sor e ji wî, xwîna şehîda
Mîna ku te dev mor e, serî tac e ji Alê

Ayatê cemala te dixum sond û qesem pê
Tûbaye ku bala te, bihişt baxê wisalê

SEYDAKÊ

Tenê me, bê kes û dost û heval û hogir û yar im
Tenêti yar e, bo min, bê kesîti par e, seydakê! (*)

Bihara Emr û jîna min, Qeda, baxê gula hişk bûn
Ku bilbil maye mîna min, ji dil xûnbar e seydakê!

Çiya û war û zozanê me lê barişt û dûman e
Ku hat fesla zivistanê, hewa pir sar e seydakê!

Serî çilê ji derda me, Sîpan û Agrî, Zaxros im
Ku hê dilê nemerda me, neçari çare seydakê!

Ji Lûlûba ye, yara min, keca Qardox û Sobar e
Bejin tûba ye, çara min, gulî wek mar e, seydakê!

Wekî mara bi dil gestî, ku min jê maçekî xwestî
Şewat û çik e da hestî, birîn xeddare, seydakê!

Keça Kawa û Goderz û Kewo, Keyxosrewê Mad e,
Selaheddîn û Bazî, Qazî û Serdar e, seydakê! (**)

(*) Bi awayê gramera Kurdî, gere 'Seydako' ba, lê belê Kurdên Serhedî 'Seydakê' dibêjin. Belkî ji wî ye, ku Seyda di hukmê jinan de dihesibînin...

(**) Kawa: Kawayê Hesîkerê meşhûr e, Goderz: Pehlîwanekî namîdar ê Kurd e, Kewo: Lawê Goderz e, Keyxosrew: Keyxosrewê Humayûn ê Medî ye, (Keyant ye), ku pir kes dibêjin, pêxember bûye. Selaheddîn: Selaheddîne Kurdî (Eyyûbiyê Rewadî) ye. Bazî (Bad): Fermandarê yekemîn ê Dewleta Merwanî ya Kurdî ye. Qazî: Qazî Muhamedê serokê Komara (Cumhuriyeta) Mehabadê ye. Serdar: Hem yek ji navên Selaheddîne Kurdî ye, hem ji navê Serdarê Mukrî ye, ku Fermandarê eşîra Mukriyan bûye.

BULBUL

Bulbul, çî ye derdê ku te jê nalî û zar e,
Feryad û fixan e
Sorgul, dibe perdê jî rû hilda be, bihar e,
Nisan û gulan e

Gul sor e ji xwîna ku te lê rotî ji dil da,
Bû bûka biharê
Dil zor e birîna wî, ku axiftî hewar e!
Xwîna me rewan e

Nalîn û fixana te jî, wek ya me ji dil tê,
Şeydan e wekî hev
Çik û kul û jana me jî, wek ya te xedar e,
Derdê me giran e

Yara te, ku çend qît û kelem lê hene bulbul,
Jê da ku dinalî
Yara me Ereb, Tirk û Ecem lê ku neyar e,
Tên, wek keleman e

Derdê me yek e, çika me yek, jana me yek tê
Wek hev ku dinalin
Terka me neke, Bilbilo! Newroz û bihar e,
Dewrana dilan e

Qêrnê qulinga, ku ji dev av û çema tên,
Lê werdek û qaz in
Nirînê pilinga, ku ji Şemdin û Hekar e,
Çavê me li wan e

Yara te, ku yek şitlek e, tê ew ji gula min,
Yek belgek e jê da
Para te, ku çend fitlek e, lê tê bi jimar e,
Çend rojê ku can e

Bask û perê azadî didêrî, difirî pê,
Seyran dikî alem
Baskê me ku dijmin birî, man bê fir û çare,
Nav pencê guran e

Feryad û fizara te, bihara heye çend roj,
Çend şev tu dinatî
Feryada me, her tim heye qêrî û hewar e,
Dil, tim kul û jan e

Karê me fixan e tim û tim, ê te du-sê car,
Çend, roj û şev in bes!
Barê me giran e, ku esaret li me bar e,
Dîn kirîne bihane

Feryad û fizara te, dixum sond û qesem pê,
Ey bilbilê şeydal
Derdê te, ku çare heye lê, ê me ne çare,
Bêçare ku mane

Gulzar e, ku warê te bihara te ye Newroz,
Hem hogir û yar î
Bê yar e, ku Seydayê me, feryad û fizar e,
Bê war û mekan e

Şeyda heyî bulbul, ku tu sorgul dihebînî,
Xunça ter û taze
Seyda heme, dilkul, ku me Serhed gul û yar e,
Qibla dil û can e

NEWROZÊ

Newrozê, ji xew rakirî, nû xunçê di xew da (*)
Dilsozê ku pê şakirî, berbangê ku kew da

Bulbul, li gul û sunbil û al -al û rihan
Xulxul hebû, nalîn û fizar û çiv û çew da

Zozan, xemilîn, jê kemilîn fesla biharê
Hozan, mewilîn, lê hewilîn dil, tew û tew da

Zozanê Eraratê, Şerefdîn û Xelatê
Qib qib ji rubatê sitû narincê bedew da

Pivok û bîneşok û semen, lale û nêrgiz
Sunbul ku li sorgul li çemen, biskê xwe tew da

Horî periya cîndî, li nêv baxê bihiştê
Gewr û zeriya gundî, li meşka kilê dew da

Xunça ter û taze hebû, lêv ava heyatê
Daxwaz û miraza me bû, jê maçekî hew da

Sêva çenê jê va, ku me dev kir gulê lêva
Dest anî li nêva, memik û ranê qelew da

Ê, carekî jê parekî bir, Xizrê nemir tê
Ê, lê ku nedî çarekî mîr, maye di xew da

Xweş war û mekan e, cî û warê qemera min
Qibla dil û can e, bijî! lê sejde me lew da

Sed Buhterî (**) nagêje, ku durrek te birêje
Durre, bes e bêje, dîl û canê me te kew da

(*) Berbangê kewda : Yanê rengê şefeqê wek rengê kewan cûn bû, yanê ronî da.

Berbang: Şefeq. Kew kir (kew da): Cûn bû, ronî da.

(**) Buhterî : Navê şaîrekî Ereban e.(820-891)

SEYDA

Seyda bi xwedê kî, tu bibê; kanê ku ew yara te kê tê?
Bê, ka kî ye ew dîlber û dîldara ku fîzara te jê tê?

Ew meqsed û daxwaz û miraza ku te ew vâye, hebandî
Ew naz û serefraza ku rû Ke'be ye, dil sejde ye lê tê

Ew çavreş û xunça geş û werdekmeş û ordam kew û qazê
Ew zarxweş û şox û keleş û kawâ ku jîna te bi wê tê

Ew zêseriya, koçeriya, rengqemera, kofî bi morî
Ew sirperiya, dêmzeriya, camberiya, mey ku verêtê

Ka bê kî ye, ew Horî ye, yan Sorî ye, Kelxorî ye, Lorî?
Yan Botî ye, ew Gotî ye, bav êzdî ye, Zerdeştî ye, dê tê

Zozanî ye, Xozanî ye, Xerzanî ye, Berzanî ye, Şêrwî
Şoxa Med e, nav Serhed e, selwî qed e, ew rinda dunê tê

Dev, xunçe û lêv lale û çav bade û çen, sêv û bîyokê
Ten, nazik û sosin, zik û misk, navik û gul, qorik û hêtê

Ka bê kî ye, Xezxêrî ye, Hewlêrî ye, Hekarî ye Wanî?
Ew çav kil û dêm sorgul û bisk sunbil û misk, xal û xetê tê

Subhanehû pîroz hebe, her tim bijî ew rinda cîhanê(*)
Ew simeleka, çavbeleka, neh feleka, cezbe ku pê tê

Ka bêje: Wî derd û kul û êşa ku tu wer jê da dinafî
Ev çik û şewata ku li dil daye ji wî agir û pêtê

Nalîn û fixana te li can e, wekî dîlan e, hewar e!
Nalîna Mehabad û Şîno Agrî û Zîlan e ku hê tê

(*) Bê qisûr û bê leke ye. Bila her wîlo paqij be.

BAYÊ BIHARÊ

Şevê wextê seher bayê biharê
Wezî gulzar û baxê gul-izarê

Devê xunçê vebû, lale kenî jê
Ku bulbul mest hebû, dabû fizarê

Ji xew rabûn gul û nesrîn û nêrgis
Bi hev şabûn, li hev hatin diyarê

Semen, lê durr û gewher bûn ji şebnem
Çemen, bezma ku lê mey da bû yarê

Ji ewra hêsirê şayî dibarîn
Li ser xêlya gevez rewşa Nisarê (*)

Diwîrandin çivîkê derbihara
Digel dîkê sibê da bûn hewarê

Gulê got: Badeyê gava te ye, bê
Mela, secadeyê bavêje xwarê

Were bezma bihiştê cawîdanî
Digel horî sirîştê mey vexwarê

Ji lêvê serwînazê mey bi noş e
Bigije wî mirazê, ka vî carê

(*) Nisar: Tîştên ku bi ser serê bûka da dîreşînin wekî noçil û peran.

Mela, gotî: Helal e yan heram e?
Nizanîm ew meya vê derbiharê

Gulê, gotî ku qedrê gul çî zanîn
Kerê kotî, ji bil kurtan û barê

Mi Got: Seyda me fetwa lê me daye
Di Gotî qey tu dil xûnê Hisarê (*)

Mi Got: Ez miftiyê dewra zeman im
Ku suxtê wî birîn kûr û xedarê

Digo, secade û şaşa xwe bavê
Mela, hilde tu vî saz û gîtarê

Ku ev bayê mûwafiq tê, mûxalif
Te dî gavek dinê hatî ji marê

Te dî bezma meyê ma bê ney û saz
Te dî meyxane xalî ma ji yarê

Ku fîrset hatî muhlet lê heram e
Bizane qedrê çend rojê biharê

(*) Hisar: Navê gundê Seydayê Cîgerxwîn e li Mêrdînê ye.

HEBÎNA MIN

Hebîna min sipîndara, li wara, serwî bala ye
Kulîlka nûbihara, ber zinara, dev newala ye

Gula, bilbil ku lê zava, xûnava belg û lav-lava
Pîvoka dev çem û ava, li rava şax û pala ye

Şifa, doxtor û dermana birîna dil kul û jana
Evîna xort û cana, sebr û bîna pîr û kala ye

Delala, dil li bala, sircemala, dêm xet û xala
Birû reş, çav xezala, rû şemala kon û mala ye

Çenik sêva, kenik lêva, ku gul'dil xwîne tê jêva
Şîrîna kohîken, Zîna Memê bajarê Ala ye

Kilohepa ye, Mandana Med û Pers û Zelîxa ye
Xecê, Julyet û Şehzad û Amaytîs û Leyla ye

Memik fîncan û sîng zozan e, paxil bezm û meyxane
Meya azadî jê dane, çi bezmek xas û wala ye

Biha dîn û dil û can e, ku ew lê nerx e, erzan e
Mela, bê dîn û îman e, ku hê, jê destevala ye

Hela hê bê piş û par e, ku jê fixan û fîzar e
Dinale, dil birîndar e, sinoqê dû hevala ye

Ku hê dîlê nemerda ye, ji qîlê dev ne berdaye
Serî cîlê ji derda ye, Erarat û Gîlala ye

Kulê nava wî derbûne, ji çavan hêsir û xûne
Leyî-ava ku jê çûne, çemê Zap û Diyala ye

KEREM KE ŞAHÊ AZADÎ

Bihar e, cejn û Newroz e, xulînî ket çem û ava
Fîzar e, dil kul û soz e, li sorgul bilbil e zava

Ku sersala me pîroz e, ji Kawa da li me doz e
Dema sultanê Newroz e, kerem ke bê li ser çava!

Kerem ke şahê azadî, bi govend û bi dilşadî
Were textê Mehabadî, fireh bavêje lê gava

Bi ordama çelengswara, xuya be lê wekî cara
Ji kon û çadır û wara, xwe berde her der û nava

Li Bexda, Ehqere W Şamê, li Tehranê bide namê
Wekî şêrê Viyetnamê, were bê minet û lava

Bes e! bê dirdira Tırka, Ecem, lê din kîl û firka
Bes e! lê şubhê dirdirka, Ereb, bèn lavê bêbava

Bes e! dijmin ku pê şabin, mela û şex û axâ bin
Bes e! lê caşik û gâ bin, bela bin hê bi wan nava

Bes e! nalînê hozana, hilînin erd û ezmana
Li ser wan var û zozana, birêjin hêsirê çava

Dem e, lê tac û mora xwe, wefnin keys û dora xwe
Hilînin keske-sora xwe, ku her kes bêje roj haval

QUDS Û HEREM E

Bi çiya û ber û darê te, me sond û qesem e!
Ku ne warê te be, dunya li me zîndan û xem e

Li me bê minet e, warê te, bihiştê me ku tê
Ne tenê cenet e, hem Ke'be û Quds û Herem e

Zemzem û ava heyatê, me çi hacet heye pê
Ku çemê Zap û Fîratê, bes e, fedl û kerem e

Li te kî pişt û teniştê xwe bi âzadî veda
Gul û gulzarê bihiştê li wî qît û kelem e

Tu welatê minê şîrn î, ji âxa te me ez
Ku li dil dâx û birn î, ji te çik û elem e

Ji te bêtir cî û warek, di dunê da ji me ra
Tune çêtir dil û yarek ku me her tişt li cem e

Aşiqê warê te hatim, lê qibînim, kewrubat
Dil birîndarê welat im, durrê şehwarê te me

Namiq û Firdewsî kî ne, Bûela û Buhterî
Ê, ku helbestê me dîne, zane ez Seyda heme

Ji evîna te ku durrek li xezîna xwe be kî
Li wî kîna Ereb û Qîrxiz û Tîrk û Ecem e

KALEMÊREK DILBIJE

Gerçi seyda mey hebandî, kalemêrek dilbije
Lê, ji bil yara niqandî, mey ji lêvan namije

Gerçi lêvê sorgulî, ava heyatê dane dil
Lê bi wan çavê kilî, baqê gulî, ew mêrkuj e

Agirê peşqê, li tûra dil veda nûra welat
Badeya eşqê, tehûra enderûnê paqije

Herkesek pê şa bû azadî' bihar û cejn e tê
Lê, li me hêj bagera bê dadî, dûman û mij e

Ez dizanim ew rezalet, ev ku teswîra wî tê
Elk û kabûs û xeyalet, dev gîlêj û por gije

Ez, çi bêjim ku b'çî karî, ew neyar û dijmin e
Şubhê maran dev bi jarî, şubhê zûrf xûnmij e

Agirê azadî hil bû, ronî daye alemê
Bes mela nava te kul bû, xûn di dilda ku d'pêje

SEYDA NEXWEŞ E

Seyda nexweşe, dil bi kul û derd û birîne,
nave wî xerabe
Roja wî reş e, bextê wî reş, rextê wî nîne,
ava wî serabe

Nava wî xerabe ku ji çava lemê xwîn e,
fermîşkê dibarin^(*)
Ava wî serabe ku ji dûrîve dibîne,
nêzikê wî nabe

Dîn û dil û dunya xwe li dû dozê ku daye,
armanc û miraz e
Deşta emelê, nav xwelî û tozê ku maye,
hêz nade ku rabe

Ev çendik û çend sal e ku nalîn û fizar e,
feryad û fixan e
Jana wî li can e, wekî dîlan e hewar e,
jîna wî ezab e

Derdê wî welat e, ne keç û maç û evîn e,
çîka wî li dil tê
Alav û şewat e, ku hînavê wî birîn e,
biryan û kebab e

Dûman e ku jê maye, li sîpanê xelatê,
ser da mij û ewr e
Fixan e ku jê daye, li ezmanê welatê,
qanûn û rubab e

Teyrê ji refa maye, ku baskê wî şikestî,
lê dane bi qestî
Mara ku vedaye, bi wî, jê jane li hestî,
lê çare ku nabe

Lutfê bi ke lê, bêkes e, maçek tu ji lêva,
îhsan û kerem ke
Zulmê ne ke, îdî bes e, dil kul neke jêva,
rehmê ke, sewab e

Çavê belekê yarê birîndar e Mela jê,
nalîn û fizar e
Çerxa felekê lê kej û dijwar e ku ew tê,
pir kîn û etab e

(*) Fermîşk: Hêsr, ronk. Bi zaraveyê Soranî ye.

BIHAR E QEY GELO

Bihar e qey gelo dîsa quling û werdek û qaza
Fizar e ku l'welat lîsa xwe hatin fir û perwaza

Li zozana ku hozana, bilûrvana, ter û çana
Şivana, Bêrvana deng lihev dan beng û daxwaza

Binefş e, nû ji xew rabûn e, lale, dev biken hatin
Gul û sunbil, bi hev şabûn e. bilbil dane awaza

Pêvok û nêrgiza çav kime hev, nesrîn û al-ala
Gulîlk û bilbizêka tev, li hev dan cîlwe û naza

Telo-tel roviyê guhbel, ketî pey wê keva gozel
Li ser lata ku dîn kovel, serî bin başk e tê, raza

Keremke şahê azadî, ji textê Gotî û Madî
Biqewtîne wî qawadî, wî cevrê dêl û tolaza

Li Bexda, Enqere w Şamê, li Tehranê bide namê
Wekî şêrê Vîyatnamê, bi qanûna serefraza

Bi awazê serefrazî, keremke lê were gazî
Bîbêje: Bes! bi sêrbazî, li Kurdistanê bèn saza

Bes e! Hê hûn li textê me, suvarin tên li bextê me
Bidin ka zîn û rextê me, bi qeştin, lavê yobaza!

ÇÛME LALEŞ

Yareb şûkur bihar e, dîsa ku sorgulâ geş
Pişkiftî, jê fîzar e, bilbil heware tê xweş

Sunbul, li hev lefîn e, şê bisk û Şê kezîn e
Lale, ku dev kenîn e, nergiz bû mest û serxweş

Çav kime hev bi nazî, pîvok û bilbizêka
Singê gula ku tazî, mane, bînevş e dev beş

Kalîne berx û kara, Zozanî tîn li wara
Koçer ku meşk li dara, gewr û zêfîne xweş meş

Şêxzade, zêre kofî, berda, gulik bi serda
Şêx, dane dû xwe sofî, werda li mil eba reş

Qêrîn ketin mîrîda, tîn cezbe û cîrîda
Sêrbazê ser şîrîda, ku l'wan bi dîn didîn weş

Şêx û melê zekatê, gava genim li ba tê
Wek leşxurê berâtê, ew ku d'civin li ser leş

Axa' ku çok didin ber şêxê qelaş û qeşmer
Seyda' ku lê miheyar mane, mela mişeweş

Mizgeft û dêr û camî, lê bang û zang û xangîn
Tê rengê jengê xamî, lew jê ku çûne Laleş

Ber jê ve da Cizîrê, Birca Belek hebandî
Bendahê textê mîrê, Botî ne, rextê zêrkeş

Seyda me, pîrê zana, ez miftiyê zeman im
Hûn guh nedin nezana, "kerbeş divê kerê reş"

SEDA XEYBÊ

Hebîna min ji te ew naz û bê perwatî ta key bê?
Were ta dengê saz û nexmeya mitrib, newa ney bê

Ji bilbil ra divê xûnçe, dilê kul ra dev û lençe
Memik, şemam û narince, çenik bes ku'j mera bey bê

Li ba da dîn û dil bada, belekçavê perîzada
Şikandî pişt û mil bada li can hêznade ku'l pey bê

Bi qesta daneyê xala, ku dil ket dafika zulfa
Xeta kêşa li bin çala çenê, hêsîr e dê wey bê

Ji jana derdê hicranê, dil û canem xilas nabî
Meger lê bête fermanê, ji lêvan kewser û mey bê

Li wî umîd û daxwazî, dibê candî wekî Qazî
Li govenda serefrazî, ku ew rinda Med û Key bê

Li rewşa kofîya kêlî, ku xûna dil werit xêlî
Seda wêlê li min welî ji seyda lê peyapey bê

Were lê dengê hozana, serok û rehber û zana
Hilîne erd û ezmana, çepil lêdan û "hey hey" bê

Kezebxwîn im bi vî halî, dinalim herder û alî
Ji Haçî, Bêkes û Nalî, ji Xanî, têm seda xeybê

Ji yarê destevala me, felek pêçaye Ala me
Sinoqê dû hevala me, ji ber wî âr û wî eybê

Mehabadî me, rêzana me wehya daw û dozê ye
Key û Madî me, Qur'ana me Awesta ye, dê hey bê

KALMASTÊ DIXWAZE

Me l'medreseya eşqa te, xwend îlmê hesabê
Dît: Husn û cemala te, gihîşt hedê nisab ê

Tûr, daye milê xwe, ji te kalmestê dixwaze
Gazî ke Melê xwe, ku belengaz e, bila bê

Dehyek li te ferz e, ku zekat malê feqîran
Bê şek li te qerz e, ku te para wî nedabê

Yek bosekî lê de, tu ji wan lêvê şekerbar
Ku j'sed hecê zêde tir e, ecra wî sewabê

Ev çendik û çend sal e, li şêmîka derê te
Bê hemd ku dinale, dike daxwaza cewabê

Benda ye, li benda wî temanna û niyazê
Xwenda ye, dixwaze çî ye ka hukmê kitabê

Zane Heq e, ew heq heye, heq navê xweda ye
Ew hakinê mutleq heye, dê rehma xwe dabê

Em jî, piş û para xwe, ku bigrin ji neyara
Bighîjine yara xwe, xilas bin ji ezab ê

Ayatê cemala te, dixum sund û qesem pê
Seyda, ji wî sala te, ku bêtir çitî nabê

ÇÎ YE SUCÊ ME

Çî ye sûcê me feqîran, ez nizamim sebebê
Ku l'me bindest û esîran, dikî kîn û xezebê

Bes e! Ey serwerê xûban li me nazî di kî, bes!
Rehm û şefqê ke li jana dil û xwîna kezabê

Pîr û kal im, pêncî sal in ku jî te bê merhemetê
Kale-kal û nale-nalim bi vî terz û celebê

Bes e! Îdî bi xwedê kî, li me carek tu bi pîrs
Bi wî zarê xweyê şîrîn û bi wî xunçe lebê

Bendeyê dergahê lutfâ tene, şahê dil û can
Em li bextê tac û textê wene, rehmê li me bê

Lutf û îhsana te jê da, cumle âlem behremend
Piş û para me jî tê da, heye, tîn wî telebê

Ji te vî telbe û daxwazê dîkin em ku werî
Tu li qada me, ji Ehwezê hetanê Helebê

Şahê azadî, li bextê tene, em dil û geda
Dem û wextê wene, îdî werî, âlînesebê

FAL Û NIVIŞT

Dilbera min tu ji dil râ ku miraz û telebî
Bi dunê dê çî bikem, ez ku evîna te nebî

Ceneta dîna ku îna bi vî jîna ebedî
Ev ji bo dînan e, jîna me divê lê tu hebî

Tu ku daxwaz û miraz î, sirr û raz î, lutf û naz
Serwîbala serfirazî, şox û wala neseb î

Sorgulâ baxê bihişt î, li dila fal û nivîşt
Çav kila horî sirîşt î, li kula dil sebeb î

Sebebê her kulî hatî, ku li her nav û dilî
Agir û pêt û şewat î, tu birîna kezeb î

Dil û hêsirê welat in, çav li rê lutfa te ne
Ser li şêmîka we hatin, bi vî terz û celebî

Tu bi Seydayê xwe zanî, dîn û şeyda ye, bibexş!
Hege carek bi nezanî, li te kir bê edebî

KONÊ DILA

Bisk sunbula misk xal û xet, ku l'sorgula dan pej û çet
Do, hat li warê memleket, konê dila tê da veket

Singê zerî, lê tazî kir, ku b'dîlberî, lê nazî kir
Dada derî, lê gazî kir, dil ker-kerî kir, qet bi qet

Qet-qet ku kir, xwê lê reşand, wêda ku bir, dax kir, kewand
Şîşê ji agir tê tewand, wê zalima bê merhemet

Bê rehmetê, kîn û xezeb, anî tijî xûn kir kezeb
Bê sûc û bê cirm û sebeb, bê pirs û bê doz û sebet

Bê pirs ku hat, derbasî bû, ew horiya Bilbasî bû
Kelxoriya dumasî bû, perwa nekîr, çû şubhê jet

Çû ew keboka ser çiya, ew dilheboka Bêrtiya
Ku d'neynika dil da xûya, eşkal û sîmayê wî, net

Ew şikl û sîmayê ku nûr, jê da li Mûsayê li Tûr
Êncîl û Tewrat û Zebûr, hat Mishefa nûranî xet

Dême gulî, enya kever, kakul ku lê zêr û zeber
Biskên di qer, serdane ser, xal û xetên cezm û nuqet

Lê bawêşinê sunbula, hatin li dorê sorgula
Nalîne dil derd û kula, xûn jê leyî da bûne şet

Bûn Dicle û Zap û Firat, xwîna şehîdanê welat
Pêl û lem û şapol e hat, lê bûn quling û qaz û bet

Qerîn e jê qazû quling, nîrîn e tê şêr û pilling
Xurrîn e lê top û tîving, her tim gurîn e têt û ret

Lê şer û ceng û şoriş e, warê welat xûn jê d'kişê
Nehberk û setrenc û kiş e, mat man e ku l'me çerx û fet

Wan hesret û derd û kulê, agir ku kir nav û dilê
Min, wek "Ebû lehb"ê ku lê, nazil bû nifnîna "Tebet" (*)

Feryad û fixan û fizar, jê da ku tim tên ah û zar
Her tim ku lê zulma neyar, tê zalimê bê merhemet

Her tim ku lê kîn û xezeb, tên Tirk û İnan û Erebb
Bê sût û bê cirm û sebeb, derdê dunê para me ket

Para me hat derd û xemê, xemxwarê cumle alemê
Ê, Zîn û Şîrîn û Memê, Ferhad û Romeo Juliyet

Jê xwîn ku wek derya ye tê, lem da, meyî geryaye tê
Derdê dilê Seyda ye tê, nava me reş kir, dil bû qet

Nava me reş bû dil birîn, feryad û nalîn û girîn
Yara me bû, dijmin birîn, ku' b zor di paxil da veket

Lê ew ku bûn derd û bela, wêran kirin burc û kela
Bê dîn birîn şex û mela, dîn âletê wan e, feqet

Pê ku d'civînî ew pera, kurtan li ser piştta kera
Dunya hebînin qeşmera, zewq û sefa û seltenet

'Suhqen li eshabî sseîr, bû'den lehum heys ûn nekîr' (**)
Le'net li wan keftarê pîr, wan dijminê bê heysiyet

(*) Ebû Leheb, navê apê Muhammed Pêxember e, ku di derheqê wî da Sûretê Tebbet hatiye. "Tebbet yeda Ebîlehebin", yanê, herdu destên Ebû Leheb bikişin, dinya û axîreta wî wêran be.

(**) Yanê, qehr û xezeb li wan cehnemîyan (dozexîyan) be, bila bi qeşin herin cîyên gemaşîyê û ezabê, le'net li wan dijminê bê şeref û bê heysiyet bê, ku welat ê me tar û mar kirine.

DÎLBERA MIN

Dilbera min te li dil dan, gele tîr û rim û xişt
Te gelek hinçik û kil dan, ku şikandin mil û pişt

Te bi wan âwirê çava, ku li nava me jenîn
Gele rojê kurê bava, birî âva, gele kuşt

Gele şêx û beg û axa, kew û daxa te ne lê
Gele seyda jî li taxa, te ku pişt dane bihişt

Pir belengazê te mane, li der û dirb û rîyan
Pir recûxwazê te dane, li Musellayê tenişt

Pir li pey wê serwî bala tene, lê sejdene pir
Li tewafa xet û xala hene, pir hoî sirişt

Pir li ser dînê evîne Mem û Zînê tene dil
Rojhebîne Hindû Çînê zulfê dîne tene gişt

Pir keşîş û pir kurêçîn, pir melayê ser bi pêç
Ku l'te ew pir dîn û Hêçîn, lê ne derman e tu tişt

Lê tu tiştekanîne feyda, dîn û şeyda mane tev
Ku d'Ezel da lê te mey da, hiş û sewda jê ve mişt

Ta, ebed dê wer bimînin, te b'hebînin hey û hey
Lê ku fayde nabe, nînin, tu tilism û tu nivîşt

Serxweşê âzadî xwestin, gel perestîn' ew ne mest
Meyxurê Bezma Elestîn, belkû ew teb' et firîşt

Belkî ew pêrê heqîqet, hene seydayê welat
Ku ne hêsîrê şerîfet, ne terîqet, ne kenîşt

BISKAN BIDE ALÎ

Dilber, tu perfzade melek honî sirîştî,
Pir şox û şepalî
Hirza dil û canê meyfî lê fal û nivîştî,
Daxwaz û xiyalî

Âyatê cemala te dixum sond û qesem pê
Âyatê cemalî
Yekdem ji wisala te bi dinyayê ku giştî
Nadim wî mecalî

Zanî ku ji bil te ne heband mln di dunê da,
Terk da hemî tiştî
Qibla dil û canî ku ezel sejde melê da,
Ber daye wî alî
Dîn û dil û dunya me te tev pûr kir û talan
Ku b'naz û delalî
Rakir ji dunê kunya me, tiştêk te nehîştî,
Xûna me ku malî

Zalim bes el Carek bide destûra tewafê
Tu j'wan lebê lalf
Wan sêv û şimamokê li ser singê vemîştî,
Mey jê ku ne xalf

Nazî neke, gazî me ke, dêman veke, jê da
Biskan bide alf
Carek li himêza me ke, wî qorik û piştî,
Qasek were valî

Zenda ku kemer din, li wî navtenga xezalî
Wî selwî mîsalî
Qenda ku vewerdin, ji wî badê be nehîştî,
Mest bin ji wî halî

Rehmê bi ke cêrek li me wê fîrsetê bîne
Wî keys û fesalî
Seyda ku mubarek bijî wî jina bîhîştî,
Bîghê wî kernalî

XWEŞTIR TÊ

Ji şûrê dest Kiyaksarê Medî awur bi weştir tê
Ji beskê miskê dildarê Medî bextê me reştir tê

Pirûsk û pêt û âlava, kû da nava Mem û Zînê
Birûsk û agirê nava me, jê dijwar û geştir tê

Bihîşt û bax û bostanê, ku dîna pê kirin îna
Welat û war û zozanê, me jê pîroz û xweştir tê

Ji tîpê kofixwara min, Keleş Kawa Yezîdî girt
Ku ew kaw û kubara min ji wan kaw û keleştir tê

Kebok û werdek û qaza serefraza nîqand Seyda
Ji her meş werdek û qaza bi ordam û bi meştir tê

Ji ZOANÊ ERARAT E

Çi şeng û serwîbala ye,
Ewî yara xwedê da te
Qeşeng û rind û zîba ye,
Kubara Serhedê, ya te

Peyak û fil û ferzinê
Dil û can a ku lê cengin
Li meydana evînê,
Jê Şehînşahê dune mat e

Li Rewşa kofiya kêlî
Dil û can dane berdêlî
Kura, xûn lê kirin xêlî
Çi ye Seyda xelata te?

Kî ye yara te dil lê da,
Wî dildara ketî pê da
Ku fîzara te tê jê da,
Wiha çik û şewata te

Digot, yara me dil dayê,
Heband wê bejn û balayê
Ji hêla warê Midyayê,
Ji zozanê Erarat e

MÊR E TÊ

Nisan e, dengê bulbula, ku j'sorgula Hewlêr e tê
Fixan e, bengê dilkula, yan xulxula kewnêr e tê

Dengê qulingê Serhedê, tê şêrê Qardox û Medê
Hawar! Ji bo xatrê xwedê, bêjin çi deng e lêre tê

Dengê "Bijî azadî" hê, ew ku j'Mihemed Qazî tê
Govend û bezma şadî lê, xweş gazî û hawêr e tê

Qaz û qulingê rojhilat, tê dengê nalîna welat
Yan dengê yara min 'bû hat, yareb! Nizanim xêr e tê

Daket ji nêv Birca Belek, ew sirperî, hoî melek
Biskan li rû fitl û xelek, dabûn ku das û kêr e tê

Dasa, li dest Lénin e tê, didrû ku can û dîn e pê(*)
Dêm Serheda rengîni e lê, firqas û jor û jêr e tê

Baxê gula, pêda beza, wek sunbula lê da weza
Jê da dila avareza, lê dek û lêp û sêr e tê

Lê sêr e tê wek Samîrî, dispêre dinê gawîrî (**)
Leyla ye, Qeyse Amîrî, dîn ma ye jê, bêkêr e tê (***)

Bêkêr û xêr û kar e ew, xûn jê wekî cobar e lew
Fixan e, jê fizar e hew, teyrê li pencê şêr e tê

Teyrê ku hêlûna xwe lê, hat fal û afsûna xwe pê
Pêda nijand xûna xwe jê, ava çemê Xezxêr e tê

Şox û şepala Serhedî, kêsêm xezala bêkedî
Seyda ku bê şerm û fedî, lêv ramûsane, mêr e tê

Meyxan e sîngê sirperî, lê mey ku dan memkê zerî
Serxoş û dîn û ewterî, tim hat, ne do û pêr e tê

Lêv maç kirin memkê tijî, ava heyatê jê mijî
Lê 'noşî can be her bijî' zezem vexwarî, xêr e tê

(*) Di hinek deqan da, di cihê 'dîdrû ku can û dîn e pê' de, 'dîdrû hetanî. Çin e pê' hatîye.

(**) Samîrî: Navê sêrbazekî ye, di dema Mûsa Pêxember da, Gollkek ji zêr çêkirîye û xelkê pê xapandîye û ji Mûsa çetandîye. Çiroka wî di Quran û Tewrat û Êncîla da heye.

(***) Qeyse Amîrî: Navê aşîqê Leylayê, Mecnûn e.

MUFTIYÊ BIH DÎN

Ser li bin zulfê duta ye, dil ku lê havîne tê
Berxê ber tavê ku ma ye, hewke-hewk danîne tê

Ma li bendê zulf û xala, dêlê çala bin çenê
Awira jendê ji bala, ew ku wer nalîn e tê

Kariwanê kakula hat, ew ji çalê girt û bir
Girtiyê wan bê dila hat, jar e, kes nabîne tê

Wek heyûla ye, ku haşî lê Platûn kime şerh
Eşerî red daye, kaşî îtizal âyîn e tê

Naf e, xûn reş hat li navê, navika yarê ku dît
Daf e, biskê hat li ravê rû ku miskê çîne tê

Dînê her dînê evînê, çînê zulfê dîn e lew
Dil ku dînê çînê biskê rojhebînê wîne tê

Dînê dîna mest û dîn e, jê ku Seydayê me ji
Dînê azadî hebîne, muftiyê bihdîn e tê

POZÊ KEMIK

Rû hîv e, lê pozê kemik, nîşan e lêv, wek şan e tê
Sing zîv e, fîncan e memik, paxil mey û meyxa e tê

Biskê di qer, miskê teter, xal û xetî zêr û zeber
Şedd û med û cezmîn li ser, dêmê zerî Qur'an e tê

Tuncik li ser enya kever, badan e şoxa zêr kemer
Lê fitl û ban e ceng û şer, hêrîşê peşmergan e tê

Hawêr ji bo xatrê Xwedê lêv û devê Şoxa Medê
"Şexta zivistanê nedê" xunça gula nîsan e tê

Şox û şepala sirperî, seyda ku ser da berderî
Lê tox û ala dîlberî, pîroz be, Kurdistan e tê

WELAT E

1927

Ji Tetwanê heta Wanê, heta Erdîş û Exlatê
Ji Sipan û Bilêcanê, heta banê Eraratê

Ji Zaxros û ji Qafqasê, heta Hemrîn û Sêwasê
Ji Caf û Lek û Bilbasê, heta Minzûr û Xozatê

Ji Hewlêr û Cizîrê da, heta Nemrûd û Xarpêtê
Ji warê Berdesîrê da, heta Derbend û Rayatê

Ji Zap û Dicle û Xabûr û Rengan û Diyala da
Heta âva Erez, Heftreng û Mûrad û çemê Çatê

Welat e, qibleya can û dil û dîn e, diparêzim
Bi Âwesta bi Qur'an û bi Êncîl û bi Tewratê!

Kesê Kurdê ji Kurda be, berî dê ew bi wir da be
Kesê dev jê ku berda be, çi ferqa wî, ker û ga tê

Li textê çarçira Qazî, Mela bê fil û ferzîn e
Li meydana serefrazî, ku dijmin ew kirin matê

NAVÊ KEÇÊ

Horî melek, çavê belek, bada li ser masê ye tê
Min jê vexwar, dîn bûm gelek, navê keçê Asê ye tê

Asê keça Kurdan e xweş, biska li rû berdane geş
Ser da li ser gerdan e, weş, da dil wekî clasê ye tê

Dasa li dest Lênin e tê, didr û ku can û dîne pê
Dêr Serheda rengîn e lê, canê me wek lasê ye tê

Lêvê şîrîn, wek hingivîn, derd û birîn derman e tê
Min maç kirîn, jê bac birîn, dîlber gelek asê ye tê

Seyda ku pîrê şareza, sêv û hinarê rû geza
Memkê tijî âva reza, tomastê zîv tasê ye tê

Toyê miya ku l'ser çiya, lê daye şoxa bêrtiya
Belg û giya, lê taviya zozanê Bilbasê ye tê

Serxoşê wê badê heye, rendê Mehabadê heye
Berdoşê secadê heye, mey lê ji dumasê ye tê

çû

Dil û canê me revandî, hiş û sewda bir û çû
Ku kevanê xwe kişandî, li me tîr dakir û çû

Leşkerê çava ku xîş kir, li me hêş bi xezeb
Kezeb û nava me tîş kir, bi bîjanga durû, çû

Çavxezala bê kedi bû, dêm bi xala min ku dî
Serwîbala Serhedî bû, ku l'me qirpand brû, çû

Ji evîna wî hebînê, ku birînê me kewîn
Xidr û Îlyas e li jînê, ku me dil namir û çû

Do, li malê palveda bû, ku b'dizî çûm paxilê
Pê hesî, ku'j xew ve rabû, bû wekî agir û çû

Nav û cergê min ku sotin, ket me pey doza wî ez
Çûm Mehabadê ku gotin, ew bi lez hat vir û çû

Çûm çemê zap û diyala ez lidû xam werdekê
Gotne min ew çû Gilala, lê ku da çend fir û çû

Ew gula gulzarê warê Serheda min bû Mela
Dilkula jê da fizarê, dujmina şakir û çû

Kurdno rabin hey hewar e! em bi hev ra bidne dû
Dijminê xeddar û har e, lê ku bû wek gur û çû

PÊXEMBERÊ KURD Û MED E

Mey da me lêvê sorgulî, yareb tu şextê lê nedel
Şeyda me, şoxa Erbilî, dil jê fizar û erbed e

Şox û şepala lê Medî, ew dêm bi xala Serhedî
Kêsimxezala bêxwedî, dest dijminê har û bed e

Çavên belek, biskên xelek, dil jê birîndar in gelek
Le'net li te çerxa felek, cewra te hê lê naqede

Rûga dil û cane ku lê, secda hemû Kurdan e tê
Dêm, ayetê Qur'an e pê, sondê dixum sing Serhed e

Bejna zirav, baqê gulî, liv-liv li qora mil-milî
Tên tere marê qil-qilî, xwezya b'kesê ew pê vede!

Dermanê derdê bê dewa, tê ew xiyala bê xewa
Hem ax û hem av û hewa, hem bîn û hem jîn û ked e

Hem safî, hem kafî heye, cama meya safî heye
Hem Rîst û hem Qafî heye, esrar û nukte bê hede

Derdê dila derman e lê, doxtorê Kurdistan e tê
Zerdeştê dîn ferman e jê, pêxemberê Kurd û Med e

Seyda ku xeşxwane li ser, wî şubhê Qurane ji bere
Razî ku tê İbnî Hecer, Qazî ku tefsîr lê dede (*)

(*) Razî: Fexredîne Razî, mufesstrekî Qur'anê yê mezîn e. Lê di vîrda razî, bi mana pê razîbûne

Qazî: Qazî Beyclawî, mufesstrekî Qur'anê yê mezîn e.

İbnî Hecer jî: Zanyarekî mezhebê Şafî ye.

ÇI ZANIN EW GEDE

Derd û kul û jana dilê min bêhesab û bêhede
Jan û fixana bilbilê baxê bihişta Serhede

Derdê Memo Zîn û Xecê, derdê Sîyamed ew ku tê
Hawêr ji boy xatrê xwedê, derdek giran e, naqede

Derdê neyarê gawire, lat û çiya hilnagire
Pêt û şewat û âgire, xeddar û dijar û bed e

Yara ku min ew gotiye, dunya dîzanit ka kîye
Hûrî-Mîtanî, Gotî ye, Qardoxî, Manayî, Med e

Bejna zirav, çavê bi kil, baqê gulî berda ji min
Seyda xeşim û safedil, texmîn nekîr wê pê vede

Ket nav gul û baxê reza, sêv û hinarê rû geza
Dest bir şimamakê weza, yareb tu şextê lê nede

Hem derd û hem derman e lê, hem hukm û hem fermane tê
Seyda ku şeyda mane jê, şêx û melan e Erbed e

Şox û şepala Serhedî, ew sircemala bê xwedî
Kêsimxezala min ku dî, dêm nuqte û şedd û mede

Şeddû med û zêr û zeber, zulfê sîyah xalên diqer
Tuncik li ser nya kever, qur'ân e, dînê Ehmed e

Dînê mubînê Zerdeş e, dînê evînê pîr xweş e
Dînê me dînê bê weş e, hêznade lê bê, sejde de

Bin pîvikê çavê xwe ra, daye îşaret ku j'me ra
Seyda, li nav koma kera maye, çî zanin ew gede

WERE

BYANACê 3199: 000

Were dîlber, li ser çavê me meşk e
Kul û derdê dil û navê me xweş ke

Were pîrsê li halê vî hevalê
Xweyê kalê birîndarê nexweş ke

Li nava wî meyî xûn der bû jê da
Ji çava bûn leyî, çav şubhê keşk e

Bi qedrê wan dev û lêvê şeker bar
Memik sêvê li nêv singê keleş ke

Bi wan zendê sipî, dêmê gulî ke
Bi dil bendê li dor xalê hebeş ke

Bi şê biskê xekek, enya kever ke
Bi wan çavê belek, biryên bi weş ke

Were dil gavirê, bazin di mil da
Di dil da âgirê eşqa xwe geş ke

Were lê mêzeke nava me reş bû
Birîna dil veke, lê bêst û şeş ke (*)

Were yara sitem kara ku awir
Wekî fozê neyara çîk, di peşk e

Sitem kara, çeleng swara, kulah xwar
Wekî cara bes e nava me reşk e

Meya lêva bide: Seyda, ne xeyda
Ji vir pêva dilê şeyda tu xweş ke

(*) Bêst di hesabê - Êbcedê da, kaf e, şeş ji, waw e. Ku herdu bighên hev dibê: 'kew', yanê birîna dil kew ke.

DO HATE SEMAYÊ

Do, hate semayê bi mera şoxa Welîka(*)
Biska ku ji bayê li rû da bû ger û nîka

Sorgul ku binazî vebû, sunbul şebû pê da
Kakul wek û bazî hebû, dil şubhê çivîka

Min dest ku birê kiş li meda, got here bêhiş
Ebrû li me hêriş ku veda, jend me bi jîka

Min Got: Zerîya Omerîya kofî bi morî
Horî-perîya zêr serîya Cibrî û kîka(**)

Seyda me, zekatê ji cemala te dixwazim
Eyda me, ewa tê ku tu maçek bidî wî ka

Got bêje: belengazê welat im, ji ezelda
Mîskîn û recûxwazê we hatim, li firîka

Bendayî, zekata me li bendayê me naçe
Jendayî, bi tîrê me, li dil dane ku çîka

Min got: Ku hevalê we me, malê we me, got: Na!
Ez, rebê cemaletê heme, pakim ji şîrîka

Min got ku li kalê, te çî da rebê cemaletê
Got: Kakilê desmalê, mewijê li berîka

(*) Welîkî: Qebîleke eşîra Badîkan e. Welîka, xweşîka, Reşîka, Aqîka, Araşîka, Mehmîka, Laçeka, Şerefîka, Kerîya, Geboza...

(**) Omerî û Cibrî û Kîkî: Navên sê eşîrên Kurdan in.

PELEK

Tîsa şukur gewra zerî, daket ji nêv burca belek
Şar û ferayî ku l'serî, bû sirperî, horî melek

Bejna zirav, baqê gulî, liv-liv ku pêda milmilî
Zulfan li ser dêmê gulî, dabûn ger û nîk û xelek

Mêze li min klr, dev kenî, got: Hey Melayê dîn genî
Min got, bifermû ez benî, got: Bê weş û kêfî tu wek

Min Got: Birîndarê te tê, dil, tîrê nûbarê te lê
Lêvê şekerbarê te lê, derman e, şoxa çav belek

Gotî: Mela derd û bela, bê fêhm û bê hiş tê hela
Pir lê şehîdê kerbela, hatin brîndarin gelek

Min got dizanim wek me lê, pir kes ku hatin, got belê
Hacî, Cigerxwîn û Melê, Xanî ku nalîn çûn felek

Pir şêr û mêr û ejdeha, dîn û dil û can dan biha
Qur'an e, kes heta niha, tefsîr nedane jê pelek

HÎVA ME

Ferqî pir zor e, li nêv hîva me û hîva felek
Ê ku pisor e, dizane; ji sema ta bi semek

Ku heyîva me geş û taze ye, rû şu'le ye tim
lê, ku hîva felekê geh geş û geh rû kepenek

Kursiyê erşê cemalê, lê ku paldan xet û xal
Bûn xwedanê zul-celalê, secde lê hatin melek

Ke'be û qudsa muqeddes, Hecer ul Eswed e xal
Kul'tewafa wîne her kes, şuphê zulfan e xelek

Li dû doza wî fidan e, gele mîr û gele pîr
Gele seyda şuhedan e, di wî rê da, ne ku yok

Durrê şehwaren e, helbestê ku hûnan e me lê
Xişrê zêrparen e, bê hîle ne bê gestê mihek

Ku mehabâdî ye, Şoxa Medî, Qardoxî nijad
Keyî, pêşdadî ye, ew Serhedî, şeddadî ye wek

Horiya burc û şerayê, Âmid û Eskîf û Wan
Goriya dunya ku nayê, nêv bihayê nêv kenek

Neqşê wêjê min sitêr in, li sema lê ku sema
Tên, firîşt e dor di dêrin, mest û serxoş in gelek

Namiq û Firdewsî kî ne, Bûela û Bûhterî
Ê ku van durrê me dîn e, nakirin wan bi şelex

Bendeyê pîrê Cizîrê Hezretî Xanî me ez
Jendeyê şimşîr û tîrê awîrê çavên belex

BÊRÎVANA MIN

Bêrvana min ji bêrî, tê di milda satil e
Kurtikê qutnî li dêrî, ser kirasê gul-gul e

Bazinê zêrîn li zenda, zulf, kemenda can e têt
Dil giriftarê li benda tîre-marê nav mîl e

Hîv û roja xaverî tê, Durre taca ku l'serî
Şahê textê dîlberî tê, gewr û rinda çavkil e

Horiya "Baxê Bihişt" Serheda rengin e ew
Sorîya, kofi nivîşt, bav musulman, Dê fil e

Êzdiya şengal û zaxo, Amed û Hevlêr e tê
Badkiya Seyda biraxo, sibkiya reş kakul e

Çavkila ,tawus hebîn e, tavisîne şar û Qemt
Dêm, gula meşîq zemîn e, lê ku şeyda bilbil e

Lêv û dev av-il heyat in, şeker û qend û nebat
Sîng û ber meyxanê hatin, saqî, qora mil-mil e

Hecer û'l-Eswed e xalê reş ku lê ferz e tewaf
Ev ku bû cendsale bê weş maye dil, jê bî kule

Quds û ke'ba rojhilat e, cenneta varê welat
Jê qibîna kewrubat e, tê, fîzar û xulxul e

Dilbera warê Şîrênê, Zend û Awesta hebîn
Rehbera dîne evînê, wehy û îlhama dil e

Sîne, mîna Turî Sîna berq e lê da, şu'le tê
Agîrê wê sir şîrîna Kurdî jê da dişxul e

PÎROZ BE

Pîroz be, dîs hat bihar, sorgul ku yara bilbil e
Feryad û fîgan û fîzar, bilbil hewara sorgul e

Ref-ref li dev av û çema, qaz û quling û werdek in
Sef-sef li govend û sema, awaz û qîr û xulxul e

Awaz û deng û saz e jê, daxwaz û beng û naze tê
Sêxê teres sêrbaz e lê, yobaz e, seyda pilpile

Horî-perî, gewr û zerî, tac û ferayê ku l'serî
Şoxa eşîra Omerî, dêrî ji çîtê gulgul e

Şox û sepalâ Erzenî, kêsîm xezala ez benî
Rînd û delala dev kenî, rû sorgula, bisk sunbil e

Axa, bi zirt û fors e lê, hoş û dewar û çors e hê
Rêncber, bi das û hors e tê, panok, bi fiq û zengil e

Sofi, bi zîkr û cezbe ne, derwêş, di dest da def hene
Sêx, lê bi lêp û hîle ne, şêxzade, şora çav kil e

Salik, li benda şêx hene, qalik guhestin rêx hene
Fikra mela her têx hene, tûrê zekatê ku l'mil e

Durrê me hatin muşterî, lê Bûela û Buhterî
Firdewsî, Namiq çar serî, para nezana gilgil e

EZ XULAM

Do, me dî şoxek ji der da, hatî gotî 'esselam'
Ez, bi lez rabûm ji ber da, ser li ber linga tewam

Şox û şenga rojhilat bû, ew perenga dil ku hat
Lêv û dev âv-ul heyat bû sing û ber bezm û mûdam

Horiya Qard û Medî bû, goriya min ew ku dî
Gewr û rinda Serhedî bû, pozbilinda ez xulam

Bisk û tuncik baweşîn bû, misk û enber jê weşîn
Rû ku qibla dil hebîn bû, ke'be û beyt-ul heram

Hat bi nazî, serfirazî, cîlwebazî da û got
Rabe seydakê wî sazî, hi de tevda biçne bam

Lê ku saz û ney û def bèn, her teref awaz û hey
Sing û ber masa sedef bèn, zer memik fincan û cam

Şêx û sofî, rû ku kur kin, bade jê firkin mela
Ser bi kofî, lê ku gur kin, reqs û govend û kilam

Ew ku bezma serxwetî bê, serbilindî, serxweşî
Bes ku hê ew zehmetî bê, şabe îdî wesselam

Dev bi ken hat û bi nazî, dil nûwazî, got mela
Min li kî da wî mirazî, dîn û dil jê bir tamam

Can û dîn û dil fida lê, tev bila bê ez benî
Ew ku bê Nerx û biha tê, xweş miraz û xwaz û kam

Ez nizam xewn û xiyal bû, ew çî hal bû min ku dî
Lê, dizanim ew şepal bû, çav xezal bû, bo me ram

Dîlbera Botî bû, bav Gotî bû, Kardoxî bû dê
Jê ku dil sotî bû dunya rast û çep, lê da bû nam

Ew çî hikmet bû, çî sir bû, ew çî lâl û dur bû jê
Enqere w Bexda ku dir bû, gir bû Tehran, mir bû Şam

MÊVANÊ TE ME

Hê ji ber qal û belê da, bade noşanê te me
Hê ji bezma ezelê da, mest û heyranê te me

Hê ji wê bezmê ve mest im, cam li dest im, mey perest
Hê li ser Ehda Elest im, bestê peymanê te me

Hê li ser wî ehd û sozê, daw û dozê mame ez
Ser, li nava ax û tozê, şîr û dîwanê te me

Hê li bendê zulfê dînê, rojhebînê te me ez
Dil, li ser dînê ewînê, dev musulmanê te me

Hê di çavê min de reng î, guh de deng î, dil de beng
Hê li canê min pereng î, sîne sozanê te me

Hê kulîlka rojhîlat î, sorgula baxê welat
Bîlbîlê şeyda ku hatî dil, li zozanê te me

Bûmbeyê aţomî lê da, âwirê çavên belek
Wek negazakî ku jê da, xane wîranê te me

Hiv û roja xawerî tê, roj perist im, agirî
Şahê textê dilberî tê, ramê fermanê te me

Şahê textê can û dil tê, rextê âzadî li mîl
Qey çira bextê me hil tê, got; ku mêvanê te me

Min ku got : kê hatî şoxa çavbelek, gotî: Mela!
Ez şîrîna Botî, Zîna Memê Alanê te me

Kofikêla Ademî me, bisk bi têla Demdemî
Şox û şenga Serhedî me, derd û dermanê te me

Dilbera Burca Cizîrê, Amid û Wan î me ez
Esmera êl û eşîrê Mil û Zilanê te me

Horiya Baxê bihişta Serheda Kurdo me, ez
Soriya kofî nivişta, morî- mircanê te me

CANA

Cana te, bi pêşmergê belek çava dil û can,
Wêran kir û talan
Hêriş e, li wan tê ku tu wek Rostemê dewran,
Şûr, tîni ji kalan

Avir, ku te jê dan li me wek fûzeyê rûs in,
Jê pêt û pirûskin
Agir, ku ji ber wan diçe ezman, di çirûs in,
Wek berq û birûskin

Bê merhemet û şefqetî, rehma te qe nîne,
Hey bê dil û wijdan
Qey Sirp û Çek in em ku li wan hêriş û kîn e,
Tên leşkerê Elman

Zalim bi xwedê kî, tu bibê, ka te çi qest e,
Xaya te çi hatî
Hespê xezebê swarî ku lê, çavê te mest e,
Dest şûrê celat î

Madem, dev û lêvê te, ku jê jîn û heyat e,
Dermanê kula tîn
Çavê te çira mest e, li dest şûrê celat e,
Celadê dila tîn

Madem, ku dunê pêda serî danî li ber te,
Paşayê cîhanî
Rehmê bike şefqet li me ew ferz e li ser te,
Çêtir tu dizanî

Ê, serwerê xûba be, divê rehma xwe pîr be,
Ey serwerê xûba
Ê, bejna xwe tûba be, divê bê gef û gir be,
Ey bejna te tûba

Ê, bendê şehînşa be, divê ew timî hur be,
Aza be ji derdan
Ê, ser ku li derga be, divê qedrê xwe pîr be,
Wek dur be li gerdan

Bendahê li dergahê, şehînşahê we hatîm,
Şemîk hedefa me
Rehmê li gunahê, me ke Seydayê welat im,
Durrê sedefa me

ÇAVÊ BI SÊR

Aşiqê çavê bi sêr im, kalemêr im, dil cûwan
Cansipêr im lê newêrim, jê bi dêrim ramûsan

Pîr û kal im, pêncî sal im, nale- nalîm hê li dû
Wê keboka çav xezal im, dil bi çîk û eş û jan

Ser li şêmîka derî me, bendewarê maçekî
Bendeyê dergahê wî me, ew şehînşahê cihan

Şahê textê dîlberî tê, Durre taca ku l'serî
Hîv û roja xawerî tê, zêr ferayê kehkeşan

Dîlbera Zîbar û Hewlêr û Dihok û Mûsilê
Esmera Hekar û Xezxêr û Bilis û Sêrt û Wan

Çav xezala Amedî, şûx û şepala Erzenî
Serwî bala Serhedî, meş werdeka Derbendixan

Dêma ku wek erşê Xweda ye, xal û xet lê îstiwa
Jê tecellî ku l'me daye, wehy û îlham e ji wan

Rehberê dînê evînê, tên dila dawet dîkin
Zulfê dînê rojhebînê, ser ku lê dan kovelan

Dînê Zerdestê mubarek, xweş dîyalektîk e tê
Dij, li hev cengin bi carek, dêvê erd û asîman

Ehrumen, biskê qer in, Yezdan e, dêmê sorgulî
Nave, misk û enber in, sing û ber in, baxê cenan

Miftiyê dewra zeman im, hûn ji min bawer bikin
Ez ku Seyda me, dizanim, dînê heq tê bæguman

DEV Û LÊV

Dev û lêv şeker û qend û nebat e, hingivê şana
Memik sêv û şimamokê welat e, toyê zozana

Bihîşt e, war û zozanê me tê sing û ber û paxil
Nivîşt e, kofî kitanê bi rewşa morî mircana

Kemer sist e li navtengê, ku qamet serwîbala ye
Delal û nazik û şengê, xezala tûmê hewşana

Li dêmê sorgulî xwîna dila rêt leşkerê zulfa
Kevan in ebrû jê mîna ku awir tîrê sekbana

Keleş kaw û kubara Serheda rengîn e seydakê!
Ku ew yara çeleng swara, heye gemas û rêzana

Ji lêvê wê şekerxwayê, dilê Tûtî birîndar e
Temaşa bejn û balayê wî horî ten ji ezmana

Birû, hîva nû, bisk dasa dir û pê emrê dumasa
Li rû, raxist wekî lasa, bi wan devdas û tirpana

Bi wan çavê belek lê da, dilê miskîn birîndar e
Ku da çerxa felek jê da, seda nalîn û fixana

Li mêrg û çîmenê dêma, ku bisk devdas û tirpan in
Bi honasî li wan zêma, çînîn dîn û dil û cana

Xwezî, dîsa ku ev gava bihata' min belek çava
Xwe ramîsa li dev âva Erez, nav belg û reyhana

Xwezî dîsa Gula Qazî, bi ordama serefrazî
Bihata cîlwe û nazî, sema û reqş û lîlana

Li mizgîna wê dîlanê, ku min Îran û tûranê
Bida Bexşîş û qurbanê, hezaran Ebdurehmana

Hezaran pîrê îrşadê, bi da mizgin li wê badê
Li bezma wê gula Madê, wê rinda Horî-Mîtana

Li şoxa Aqbetana xwe, Meyafarqîn û Wana xwe
Li şenga Nexşiwana xwe, bida mêrxas û rêzana

Li rewşa kofiya kêlî, ji wê bûka ku xûn xêlî
Seda "wêlî li min wêlî" bihata dengê hozana

Wî rinda serlîber danî, hezaran şêrê azadî
Hezar Mehmûd û Berzanî, ji wê dan nav û nîşana

Mela me, pêrê zanà me, li şêmîka wî benda me
Eva çend sal e ez mame, li benda emr û fermana

Serî çîlê ji derda me, melê bê laçik û şaşîm
Ku hê dîlê ne merda me, li pencê wan ne însana

Bijî Seyda çi dûmasî, li dozê jîr û mêrxasî
Bideşt çakûç û dev dasî, li şopa rehber û zana

Li şopa serfirazî tê, li Kurdistanê gazî tê
Li dû Mehmûd û Qazî tê, piling û şêrê meydana

Dur û yaqut û mircanî, li rewşa gerdena yarê
Ku suxtê Hezretî Xanî, heyî Pîrê Xezelxwana

Kezebxwîn î, ku seydayê te Mûsayê Cigerxwîn e
Binalîn î, xeber nayê, ji doxtor û ji dermana

Birîna kevn û kûr û dûr e, bê doxtor û derman e
Ku dil jê qûre-qûr û fûre-fûre, şubhê wolqana

Ne Nalî kes bi vî halî, ne Koî Bêkes û Nalî (*)
Ne Ferhad û Memê Alî, ne Dildar û ne "Mewlana"

Ne Nîşanî, ne Sîpanî, ne Loranî ,ne Teyranî (**)
Ne Yaqûb pîrê Ken'ânî, ne Yûsif dîlê zîndana

Ne "Qeysê âmirî, Mecnûnê Leylayê" ne Evdalê
Qulingê Nafirî, bavê Temo, Seydayê diljana

Ne ewrê nûbihara, wek me tèn Nalîn û Fizarâ
Ne yên mara, ne yên hara, vedan pê, dane dîndana

Ku marê dev bi jarê me, neyarê har û dijwar in
Fizar û heyhewarê me, ku jê dan erd û ezmana

(*) Li lîsta şairên Kurdisatanê mêzê bîkn.

(**) Nîşanî navê Mele Ehmedê Cizîrî ye, (1574-1640 M.)

Sîpanî: Siyamendê aşîqê Xecê ye

Loranî: Baba Tahirê Lorî ye (935-1010)

Teyranî: Feqîyê Teyran e (1590-1660 M.)

Evdal: Bavê Temo, dengbêj ê, feqîr, jarî û belengazîyê ye, di davîya sedsala 19-20'an da jiyaye. Tirba wî li gundê Qandîya Qereyazîya Ezîrîmê ye.

SULTANA ME NEWROZ E

Sed cîlwe û nazî da, nûresteyê zozana
Lê hel-hel û gazî da, helbesteyê hozana

Çavreş-beleka Kurdî, berda xwe li govendê
Zarxweş meleka Qardî, gerda xwe li dîlana

Gewr û zerî dilxwest bûn ku j'her derî lê qest bûn
Horî-perî ji mest bûn ku l'hey-hey û lîlana

Biskên xelekê' bînê jêda ku li Çînê da
Çerxa felekê, dînê wî hat ger û cewlana

Şêx û mele' hey da bûn, lê serxweş û şeyda bûn
Ku l'qurçekê mey da bûn, cubbê xwe li meyxana

Seyda û beg û paşa, kurk û cube û şaşa
Dabûnê li şabaşa, rabûnê bi erwana

Kesk û sipî û sor bû, ala me serî jor bû
Jê çavê neyar kor bû, pêlda ku li ezmana

Pêlda li milê Qazî, nişana serefrazî
Mêl da li me ku b'nazî, lê da me dil û cana

Cejna me ku pîroz bû, sersala me ew roj bû
Sultanê me Newroz bû, şahê me li fermana

Sorgul li Senendajê, bilbil ku hebû ha jê
Mizgîn li me bû, da jê, şoreşker û rêzana

Dijmin, gurê devxwên bûn, lê pir bi gir û kîn bûn
Qeşmer, ku dir û dîn bûn, avêtinê dindana

Ku b'her çiv û her çûvî, girtin wî kewa kûvî
Keftar û gur û ruvî, lê hatine pîlana

Seyda dibe ew tola me' b'mîne li zimola
Heyfa xwe ji wan tola, negrîn qeşî, got: Na,nâ

GULEK MIN DÎ

Gulek min dî li zozana, ku çilmiştî stûxwar bû
Guñê ewr û ezmana, bi serda derd û xem bar bû

Li şûna bilbila, lê qûke-qûka kundikê kor bû
Ji xûna dilkula, xêlî li bûka bê cî û war bû

Gulilka tali û bextê welatê min bû ew sorgul
Ji hilmî dijîmina şextê ku lê da, jariya mar bû

Surr û sema zivistanê, wezî lê bagera zulmê
Ku xûnca war û zozanê me jê çilmiştî, lê jar bû

Bihara bilbilê şeyda, ku çû baxê gula hişk bûn
Fizara dilkulê Seyda, ji dildara birîndar bû

DERDÊ BÊ DERMAN

Du zenda, min li zenda da, çi zend, zendê şîrîn xendê
Du qenda, ku l'me benda da, çi benda bendeyê xûban

Du çavê mestê to, zalim, çi zalim zalimê, gavir
Çi gavir, gavirê rêbir, çi rêbir, rêbirê îman

Du lêvê canfiza hingiv, çi hingiv, hingivê şana
Çi şan, şanê li zozana, çi zozan, warê Kurdistan

Du biskê şengê to çengel, çi çengel, çengelê cana
Çi can, canê ku lê agir, çi agir, agirê dêman

Du sêv, sêvê di paxil da, çi paxil, paxila yarê
Çi yar, yara Key û Dara, çi Dara, Xosterê keyan

Du tîpê reşgulî mar in, çi mar in, marê Zehakin
Mela girtin, mej û xwarin, hewar Kawayê şorişvan!

Du mem, camê tijî bade, çi bade, badeya eşqê
Çi eşq, eşqa peñrûyan, çi rû, rûyê keçê Kurdan

Du mihrabê du ebrûyan, me jê bir sejde ber rûyan
Çi rû, rûyê melek xûyan, çi xûy, xûyê semenbûyan

Du maran can û dil gestî, çi mar marê du kîsoyan
Ku jê çîkê xwe da hestî, dinalim, derdê bê derman

Du dunya, min tevî lê da, li kê da, min li yarê da
Çi yar, yara Mela jê da, fizar û nalî û fixan

Du pîrsan min ji Seyda kir, çi seyda muftiyê şeyda
Çi şeyda, dînê, dîn, mey da, ku lê dijmin mila badan

YARA ME EZİZ E

Yara me ezîz e, ku feda lê şuhedan e
Dijmin ku dilîze, bi wî sûtê me geda ne

Adem, ji gunahê xwe, bi der hat ji bihiştê
Şebxîz, ji xetayê xwe, bi âwaz û seda ne (*)

Kî ma li niwînê, ku dema keys û fesalê (**)
Ew ma ji hebînê, ne ku teqdîrê xweda ne

Gazî, ji xweda kin, ne ji teqdîra xweda kin
Loma bi me da kin, ku me can lê nefeda ne

Em, layiqê çavê belekê yarê ku nîn in
Gazî çî jî çerxa fekê tên ku nedane

Ên, daxa evînê li dil in wek Mem û Zînê
Can û dil û dînê xwe li dildara xwe dane

Sorgul, ku ji xwîna dilê bilbil bû bi xêlî
Bulbul, ku li paxil wekî zava xwe veda ne

Ê' bêxwedî yara wî ku ket destê neyara
Dijmin, wekî hara, bi wî wek mara vedane

Xûna dilê şeyda hene, helbesteyê Seyda
Gerdanîyê şehware ne, durdane ne, dane

(*) Şebxîz: Çivka sibê ye ku ji evarê heta nêzî berbangê (şefeqê) li hevîya berbangê di mîne û dema şefeqê di xew ra diçe û nabîne. Ku hişyar dibe diwîtîne, dinalîne ji ber nedîtina şefeqê, û razandina xwe ya bê wext, ku weke me Kurda cezayê gunahê razandina xwe dikişîne.

(**) Niwîn : Xewkîrîn, razan, raketin.

KOÛXWARA MIN WERE

Kurdiya gerden bi morî, kofixwara min were
Êzdiya Seyda bi gorî, zêr guhara min were

Çavreşa şox û şepala, dêmbixala Erzenî
Navxweşa, kêsim xezala, meş kubara min were

Bextê her bext û mirazî, tê li ber bextê te me
Şahê textê serfirazî, tu l'hewara min were

Ser li şêmîka te hatim, çav li rê lutfa teme
Dil û hêsîrê welat im, şehswara min were

Dîlê bindestê neyar im, bêhewar im hey hewar
Ah û nalîn û fizar im, xemkusara min were

Kes, ku bê kes nîne, çara herkesek tê çarekî
Bêkes im, çara neçara tê, li çara min were

Girtiyê zulfê du ta me, dîlê dêmxal û xeta
Bê gunah û bê xeta me, pirsiyara min were

Rû, ku lê xûna dila hat, bû gula baxê welat
Nûbihara bilbîla hat, gulbihara min were

Dengê hozan û bilûrvana, ji zozana vedan
Bêrvana, pez li dana, meşk li dara min were

Qeys û Ferhat û Memê Alanê zîndanî me ez
Leylî û Şîrîn û Zîna nazîdara min were

Agirê vîna te sotim, gawirê, tîr awirê
Hewce nîne îdî gotin, tu l'fîzara min were

Serxweşê 'Bezma Elest' im, dîn û mest im, bend û best
Cam li dest im, meyperest im, mey vexwara min were

Dînê Çînê Biskê dînê rojhebînê teme ez
Rehberê dînê evînê, misk fişara min were

Devpêvoka devnewala, lêv, gul û lala çema
Çav binefşoka li pala berzinara min were

Êzdiya Şengal û Zaxo, Cûdiya tawus hebîn
Badkiya Seyda Biraxo, dost û yara min were

Kewrubatê ser zînara tê, mela xweş qib-qibî
Mêkewa zozan û wara, berx û kara min were

Her kesek yarek hebandî, ew ku qibla can e bes!
Min jî, Kurdistan niqandî, hilbijara min were

PÊXEMBERÊ

Ah! ji destê wê şepal û şeng û şox û dîlberê
Çavxezal û serwîbal û dêmşemal û bîşkqerê

Dîlbera şengal û Zaxo, Êzdiya tawus hebîn
Kurdiya seyda bîraxo, çavreşa reng esmerê

Rextê azadî li mil da, sîne meydana şer e
Can û dil lê kax û kil da, padîşah û serwerê

Tîr li dil da sîne qul kir, âvirê çavên belek
Ăgirê azadî hil kir, şoreşa şoreşkerê

Leşkerê zulfan ku anî, sef bi sef ser can û dil
Şûr ji kalan da deranî, dest li qevda xencerê

Can û dîn û dil me dayê, jê ku xwestî maçekt
Lê, ku bersîva me nayê, hê jî wê lêvşekerê

Ez çî bêm horî sirîştê, lêv gul û dev xunçeyê
Sing û ber baxê bihiştê, bîsk ji misk û Enberê

Erşê rû lê istîwa tê, xal û xetê dîlberî
Wehy û îlhama dila tê, dînê wê pêxemberê

Dîl û hêsîrê welat im, ser li şemîka te me
Bendeyê lutfa we hatîm, çav li hêla pencerê

Çendîk û çend sal e seyda, dîn û şeydayê we ye
Jê vekin zincîl û qeyda, bende ku j'benda derê

Zanî ew bendê we hatî, bendê qeyda dijmin e
Şahê textê rojhilatî, durşînas û rehberê

Xûn li nava dil meyî tê, hêsîrê çavan leyî
Bê kes û pişt û xweyî tê, rehm û şefqet lê werê!

Da li gul, hêlîn û lîsa bulbulê Şeyda werit
Hurr û aza bît ku dîsa, wek dem û gavên berê

Dilhebokê, ez xulamê, xemrevokê, ez benî
Qumrî û kew û kebokê, ramûsanek bê: Erê

Ez mela me, mubtela me, ku b'zekat û dehyekan
Dehyeka lêvan bida me, meyfiros û meygerê

Xumriyê zulfan ku badim, sîng û ber meyxane bit
Badeya lêvan ku nadim, ez bi ava kewserê

Miftiyê bê dîn û dîn im, te d'hebînim ew bes e
Ser di paxil da ku bînim, dest li taqa kemberê

Dest bi dîn mizraq û şûran, ey melayên dîn bela
Bes bi gopal û bi tûran, bên li dora bêderê

Ger dixwazin serfirazî, çare lê ceng û şer e
Can fedâ bin şubhê Qazî, bo wî durr û gewherê

ÇÛKA BIRÎNDAR

Ji tîrê avirê yarê, me dil çûka birîndar e
Esîrê zulfê dildarê, li benda kofiya xwar e

Li dafa biskê reştarî, wilo nava wî reşxûn e
Ku nafa miskê tatarî, ji wî reş hatî xûn xwar e

Dev û lêv xunce û gul tên, memik sêv û şimamök in
Ku dermanê dilê kul tên, yek û yek lê ew in çar e

Çen û dêm û ber û paxil, biyok û hîv û meyxaan e
Şeva tarî ku reş kakul, heye baqê gulî mar e

Me dest avête wî marê, bi bejnê da ku hat xwarê
Veda wî ku b'dilê jarê, me jê nalîn û fizar e

Çi mar û jar û tiryaq e, çi dost û yar û doxtor e
Ku jê feryad li âfaq e, çi derdek zor û xeddar e

Birîna kevn û kur û dûr e, xûn axivtî seydakê
Ne yâ îsal e, pir dur e, ne jî yâ par û pêrar e

Bi dînê dijmina dûr kir, ji jînê em ku xapandin
Birînê, pê li me kûr kir, ku dixtora nedîn çare

Serî çilê ji derda me, melê bê laçik û şaş im
Ku hê dilê ne merda me, welat lê faşikê har e

Çiya û war û zozanê me dûman û mij û ewr e
Sura bayê zivistanê, wezî ku l'me hewa sar e

Belê, Newroz û sersala me, nêzik bûye, bawer kin
Bibînin dê li mil ala xwe, dest mora Kiyaksar e

→ 98

Bes e! Wek çavik û xota, didî lota li me bes
Bes e! Le'net me bigota, li te le'net xeberê

Bes e! Wek dasa belayê, ku te jîna me çinî
Bes e! Kasa me ku nayê ji te, masa zefere

Bes e! hê alî neyarî, dijminê harî, teres!
Li welatê me tuçarî, tu bi dîn hatî, kerê!

Keç û xortên me ku zana hene' şoreşker û jîn
Bi dek û lêp û pilana, ku dizanin, qecerê!

Tu ji şopa me derê şoreş û ceng û şer e, bes!
Me ku ala zaferê rakirî, ala zaferê

Leşkerê Şedadî, Qazî, Bazî, Merwanî ne em
Dê, bi xûna serfrazî, binivîsin qederê

QEDERÊ

Çi qeda yî, çi bela yî, çi cefa yî, qedere!
Çi çepal î, çi webal î, çi ezabê seqerê

Çi felaket, çi helaket, çi rezalet heyî bes!
Bes e! Ey bê şerefê, îdî ji jîna me derê

Bes e! Cewra xwe kî pêda, li me xedra te be, bes!
Bes e! Hey zêdekî jêda, li me derd û kederê

Bes e! Hey daye, didî, hê jî dixwazî ku bidî
Li me êş û elem û çîk û şewat û keserê

Bes e! îdî ji te kabûsê, te bê meymenetê
Ji te papûsê, te elkê, serî kirç û geverê

Bes e! Hê wer tu bi yobazî li hêla me diçî
Li welatê me bi sêrbazî li seyr û seferê

Bes e! Bextê me ku reş bê, ji te donê bi tenî
Bes e! Wextê me nexweş bê, ji te pintî eserê

LEYLET-UL QEDR E

Xiyala ebrûyê yarê, hilala Leylet-ul Qedr e
Cemala rûyê dîldarê, şemala telet-ul Bedr e

Çirûska jê li dil day e, pirûska ayetulla ye
Birûska kul Riza Şâye li Şapûr û Benî Sedr e

Li Seyda awirê çavê belek fûzê Xumeynî ne
Ku lê çerxa felek xayîn e tê dijwar e pir xedr e

Li çakûçê rûya dasa, ku âvêt emrê dumasa
Çinî, raxist li ser masa sedef xûna me jê hedr e

Qeşeng û şox û seng e, bisk wekî pêşmergeyê Kurdîn
Şerê Azadî tèn, ceng e, Huneyn û Xendeq û Bedr e (*)

(*) Navê sê clyên şer û cengên Sihabîyan û Qureyşîyan e.

BAV ÊZDIYA DIHOKÊ

Bav êzdiya Dihokê, qesem bi Mishefa Reş!
Derdê te dilhebokê, jê mame bêhiş û weş

Jê' şubhê Pîremegrûn, pişt kov û ser sipî bûn
Nava me, lê meyî xûn, dil mest û dîn û serxweş

Qesem bi Şêx Edî kim, bi merqeda mubarek
Bi Tawisê Nedî kîm, bask û perê munneqes

Ku bûsekî biçinin, lêvê te mey vexun jê
Dînê te, dê b'hebînin, tevda biçine Laleş

Qesem, bi âhê Zînê, xwîna dilê Memê kim
Ku mezhebê evînê, dînê me bî xweş û xweş

Mizgeft û dêr û camî, Hawra li min bi kirkirk
Ku j'te memik şemamî, bînkim ewî gula geş

Êzdîne, cil sipîne, bê şek ku cennetî ne
Kurcî ne, bêxwedî ne, pêxemberê xwe Zerdeş

Seyda me, pîrê zana, ez muftiyê zeman im
Hûn guh nedin nezana, şêx û melê muşewweş

Yezdan, ku ew hebînin, êzdî ne ew ji wî da
Biskê xelek, biçinin, çavê belek ku dilkeş

Horî melek perî ne, kêsîm xezalê kûvî
Morî li dor serî ne, gewr û zerî ne xweş meş

Zozaniyê çiya ne, şox û şepal û şeng in
Yara me yek ji wan e, ebr û kevan e çav reş

KUMREŞÎ

Dîlbera min ku xiyala te, li dil zewq û xweşî
Tu ji çavê me ne şo neqşê wî xala hebeşî

Hecer ûl Eswed e ew tê, ku li ke'ba dil û can
Lê tewaf û sejde lew tê, ku Resûlê Qereşî

Rehberê dînê evînê; "Rehmeten lill âlemîn"
Hat ku çînê biskê dînê, miskê çînê lê weşî

Kumreşî tê dil ji çava, ku mîsala te bû lê
Serxweşî tê ku li nava wî, xiyala te meşî

Agir û pêt û şewat î, tu li dil çîka welat
Derd û dermanê me hatî, bê te Seyda ku neşî

ZOZAN Û WAR

Bîhar e, koçera danîne, lê zozan û war in xweş
Dibare, ewr û tavîne, xulînê avê sar in xweş

Delav û av û kanî ne, hemû der kesk û hêşin e
Çiya û deşt û banî ne, giya û belg û dar in xweş

Pîvok û bilbizêk û gupik û lav-lav û al-al in
Xûnav û zipik û ewrav û belg û berf û bar in xweş

Şivan û pole-pol û bêrivan û hoke-hok in lê
Berodan û bir û col û kerî ne, berx û kar in xweş

Kebokê, zêperokê, xweş firokê, dilhebok in lê
Hebînê, xemrevîn in, dilbirîn in, jê fizar in xweş

Dilovan û dilovînin, ji derdê dil dilûvînin
Evîndar û Mem û Zîn in, heval û dost û yar in xweş

Şepalê, dêm bixal û çavxezal û sircemal in lê
Delalê, serwî bal û can heval û meş kubarî in xweş

Givîk û qumrî û qarîk û wît-wîtok û pîpîk in
Civîk û wîke-wîk û fîke-fîk û zêç û zar in xweş

Qibînê kewrubata lê, ji zinar û ji lata tê
Girînê dilşewata jê, hewar û âh û zar in, xweş

Beran û lok û dêv û ejder û şêrê birîndar in
Piling û mêr û mêrxas û tiving û Zulfeqar in xweş

Quling û werdek û qaz in, bi awaz in, ney û saz in
Mela û şêxê yobaz in, bi dijmin ra ku xwarin xweş

Bi dijmin ra ku lê lota, didin xwe, badidin qota
Neyar in, qeşmer in, xota, gur û keftarê har in xweş

Ji dest wan sêrebazan e, ku em Kurd hê ne âzane
Di xewda mane, razane, li bin destê neyar in xweş

Bi wan canbazê dînêne, belengazê ji jînêne
Li kar û sazê kînêne, li hevdû bêhewar in xweş

Li pey şopa gewenda ne, feqîr û jar û benda ne
Ne pîspor û ne xwendane, pepûk û ustûxwar in xweş

Çi zulm û cilme ev yareb, ku milkê Kawe û Goderz
Li bin destê Ecem, Tirk û Ereb, tev tarûmar in xweş

Li bextê Astiyakê Madî, qey Koroşê bê bext e
Ku textê şahê âzadî, bi lêpan lê suwar in xweş

Li Arzaşkûn û Wanê, hêrişa Sargon û Asûr e
Ji şoxa Akbetanê, dil ku lê avir dibarin xweş

Li rînda rojhilat in, ev durê şehwarê Seyda ne
Redîfê si'rê wî hatin, ku xweş , şekerfişar in xweş

GAZÎ KAWA KIN

Mi go: Dîlber, bes e! Carek, ji bin perdê tu rû derxe
Di go: Pîroz û bimbarek hebe, lê can û dil nerx e

Mi go: Xûna dil û cana, ku bûne rewşê gerdana
Bes e! Jê morf mircana bi hûne, lê li hember xe

Bes e! Biskê reş û tarî, ku reş kin dil, bi vî karî
Bes e! Ku l'wî birîndarî, belek çavê te xencer xe

Bes e! Zulfa li ber bayê, şekî ,pê dînkî dunyayê
Bes e! Tu l'serwîbalayê, wî navtenga xwe kemberx e

Bes e! Çavê belek kil de, gulî hûr-hûr li nav mîl de,
Bes e! Biskê xelek hil de, li dêman misk û enber xe

Di go: Sêra belek çava, li şêra roj birin ava
Çi xêra gazin û lava, heyê dîl, cezbe û çerx e

Mi got: Zanim belê, lakin, nizanim Em ku çawa kin
Di go: Hûn gazî kawa kin, dibe ew rêkî jê derxe

Mi go: Bê fayde tê gazî, ku awîr şûr kirin tazî
Li dil dan pencikê Bazî, li nav pencê gura berx e

Di got: Ew Bazîyê Kurda, heye ku j'Amedê firda
Ne tirs e, jê, were wîrda, dîl û canê xwe tu l'berxe

Mi go; qey hûn Ferîdun in, dijê Zehhakê devxûn in
Ne Tirk û Tacîk û Hûn in, di go: Seyda, ji hev derxe

Mi got: Mîn zanî Leyla yî, tu yan Keldanî Şeyla yî
Di go: Qenc zanî Seyda yî, ji bo mîn leş ku bûn kerx e

HÎVE-HÎV

Nazik û şox û şepala min, ji bala hat nişiv
Hat, ji ber şewq û şemala wê, ku ma mat roj û hev

Esmera kêsîm xezala, serwîbala min bû ew
Dilbera dêm xet û xala, bê mîsal û nerx û pîv

Sorgula baxê welat bû, lêv û dev av-ûl heyat
Dil kula, çik û şewat bû, bulbula jê çîve-çîv

Çen biyoka, ace gerden, sêv e mem, dîbac e ken
Çav pîvoka, gul beden, can bac e, lê muhtac e zîv

Sunbulan, seyran û gerdan, warê Kurdistan e rû
Kakulan, perde li serdan, roj û şev bûn nîve-nîv

Sing û ber zozan e, can lê dan e kon û çît û hol
To û tomastê miya ne, hingivîn, taştê û şîv

Zer memik, fîncan e tê da, mey ku pê dan e Mela
Mest û heyran e ku jê da, tê fîzar û hîve-hîv

NEWROZ Û SERSAL A ME YE

Dîsa bi xêr hatî bihar, Newroz û sersala me ye
Şa bûn heval û dost û yar, Newroz û sersala me ye

Xunça ter û taze kenî, Qaz û qulinga ney zenî
Govend û saz e ez benî, Newroz û sersala me ye

Xêlya serî, xûna dil e, gul bûk e, zava bulbul e
Awaz û saz û xulxul e, Newroz û sersala me ye

Geş bûn ku tev mêrg û zevî, deşt û çiya şewl û kevî
Belg û giya, dahl û devî, Newroz û sersala me ye

Gewr û zerî, horî-peñî, tac û ferayî ku f'serî
Pîroz be rewşa dilberî, Newroz û sersala me ye

Qaz û qulingê dev çema, hatin bi govend û sema
Berf û sur û serma nema, Newroz û sersala me ye

Berfa sitemkarî vemişt, Kawa, Zehakê marî kuşt
Çejna gelê arî gehişt, Newroz û sersala me ye

Rengê gula ala me geş, da ser mila şoxa keleş
Kêfa me xweş, bala me xweş, Newroz û sersala me ye

Xewn û xiyal e qey me dî, xemlî ku şoxa Serhedî
Lêv maç kirin min bêfedî, Newroz û sersala me ye

Min dî, ku Kawayê me hat, dijmin li ber bûn lal û mat
Çeşna welat, çeşna welat, Newroz û sersala me ye

NEWROZA SERFRAZÎ

Gula nûxunçe hilmîştî, dev û lêvê şekerxwayê
Dil û can lê me da giştî, ku milkê dîn û dunyayê

Li دنیا bê wefa canek, me bû ew ji meda yarê
Ku jê wext ramisaneke, lê mixabin ew nihate raqê

Ji Belqîsa Seba mizgîn, li dil bayê seba ânî
Ku baxşîşa me ba, mulkê Suleyman tev li wî bayê

Ji warê Agirî, bîna bihara Serhedê hîlî
Li qeyse Amîrî, mîna ku bê mizgîn ji Leylayê(*)

Li çala bin çenê wer bûn, hezaran Yûsîfê misrî
Li xala gerdenê ger bûn, hezaran wek Zuleyxayê

Li Newroza serefrazî, ku dil bû âşîqê Zînê
Memê âlânî bê nazî, li jînê can û ten dayê

Li warê Serhedê Seyda, qulingê bê per û bask e
Ji yarê diilkul û şeyda, ku hat, âzadî lê nayê

Fixan û ah û nalîn e, ku jê wek bilbilê dîn e
Ji çavan xûn dibarîne, ji dil derdê wî demayê

Ne Hacî, Bêkes û Nalî, ne Ferhad û Memê Alî
Ne Nalî kes bi wî halî, ku nalî Bavê Esrayê

(*) Qeyse Amîrî navê Mecnûnê aşîqê Leylayê ye, ku ji qebila Benî Amîrî bûye.

DERMAN E LÊV

Derdê dila ew çav kila, dev more jê ferman e lêv
Dê m sorgola, bisk sunbila, ku l' dil kula derman e lêv

Derman e lê ferman e tê, rû warê Kurdistan e jê
Hêrişê pêşmergan e tê, tenha li sulhê mane lêv

Aşîti xwaze pir kerem, ji lutf û naze tê ku hem
Bê xîp û bê qît û kelem, xunça gula nîsane lêv

Biskên di qer, meddîn li ser xal û xetin miskê teter
Nuçte dîkin, zêr û zeber tên, âyetê Quran e lêv

Zulfê xelek berdane lê, çerxa felek heyrane jê
Horî melek şeydane pê, bada serefrazan e Lêv

Bada hur û aza ne ew, para serefraza ne hew
Seyda ku hê razane lew, bê pare dûr jê mane lêv

Bê piş ku jê hatin hemî, misk in û tewşê dem-demî
Bê tang û bê top û gemî, maçek li kî ka dane lêv

Kî can û dil lê da biha, cehd û xebatê kir wiha
Belkî be lê firset giha, carek ku ramûsane lêv

Kî wî meya âza mijî, carek hey û hey ew dijî,
Kî xûn li nava dil pijî, doxtorê derdê wane lêv

Doxtorê derdê bê dewa, tê ku l'birîna bê xewa
Tîryaq e lê ax û hewa, jîn-âv û oxsîjan e lêv

"Tuba li men Nalel Emel" "Mînha fe erweth-ul qubel"
"Ew zâqe mîn zakel, Esel" "Ew leth û zel îmkan e lêv"(*)

Zewq û heyat û jîn e tê, sebr û tebat û bîne pê
Şewqa welat û wîne tê, qend û nebat û kane lêv

Kana ku lê her cewhere, Zemzem ku jê tê Kewser e
Yaqût û misk û enbere, lal û dur û mircan e lêv

Yareb nizamim ew mey e, xûna dila ew yan heye,
Yan sorgula nûxunçe ye, jê bilbila fixan e lêv

Lê bilbilê şeyda ye tê, wê sorgulê mey day e lê
Derd û kulê Seyda ye jê, mest maye, mey lê dane lêv

Xozanê warê rojhilat, Zozanê yarê lê ku hat
Fixanê jê da kewrubat, reyhanê Kurdistan e lêv

(*) Xwezîka bi canê wî kesê ku jê gihîştîye daxwaz û mirazê xwe; ew têr ramûsaye û ji wan lêvên hingivîn têr hingiv xwariye û gihîştîye wê fersendê.

XUNÇE DEVÊ

Şox û şepala Erbîlî, meşwerdeka xemşik levê
Maçek jî lêvê sorgulî, da mîn ewê xunçe devê

Do, min ji wê lêvşekerê, xwest maçekî gotî erê
Ketme himêza dîlberê, mêvanê Bezma wê şevê

Dest bir li nêva paxilâ, nav baxçe û baxê gula
Baqê gulî nava mila, gest, "kul di konê wê kevê" !

Gestî dil û canê me wek, marê li hev hatin xelek
Janê li hestî da gelek, anî serê min pir ewê

Anî serê min pir bela, Biskan li dil dan çengela
Tîryaq û jarî dan Mela, girtî der û dirbê revê

Hawar ji bo xatrê xwedê, ew çavxezala serhedê
Çi d'xwaze seydaکو bidê, dîn û dil û dunya tevê

Mey da me lêvê mehweşê, wê zarxweş û şîrînmeşê
Seyda ji bil wê çavreşê, îdî hebînek din mevê!

RANÊ QELEW

Do, li cem horî perî bûm, ku l'himêzê ketme xew
Dest, li ser memkê zerî bûm, ser li ber ranê qelew

Lêv li nêv lêvê gulî bûn, livlivi bûn sertilî
Mil ku lê baqê gulî bûn, qilqilî bûn, tew bi tew

Dil heboka Serhedî bû ,ew keboka mîn ku dî
Zêr peroka amedî bû, bêxwedî ma bû ku ew

Kofî kêla hesenî bû, bisk bi têla Âdemî
Ez xulam û ez benî bû, dîlbera rind û bedew

Zar xweşa şox û şepala, sir cemala dêm şemal
Çavreşa kêsim xezala kul birîna dil bû kew

Banûya lêv hingivîn bû, zar şîrîn bû, dil hebîn
Canûya nûzîn bû, bê dizgîn bû, bê zîn û celew

Rewş û timtêla welat bû, ew kihêla rojhilat
Lê ku can û dil xelat bû, dâv û doza mîn bû ew

Ew gelo xewn û xiyal bû, yan mîsal bû mîn ku dî
Ez nizamim ew çi hal bû, lê dizanim ew bû hew

Biskê miskê xet û xalê, mishefa reş bû mîsal
Ayetê husn û cemalê, jê ku Seyda xwendî lew

DÎSA BIHAR E

Gelo dîsa bihar e qey ku nûxunça ter û taze
Letafet jê dibare, her teref lê cîlwe û naz e

Li dêmê sorgula âlîne, sunbul, dîn e lê bulbul
Li zêmê kakula danîne, dil, perwan e, perwaz e

Ji xew rabûn binefş e, meste nergiz, lal e, dev ken tê
Perî rû bade berdest e, li govendê ney û saz e

Çemen, zimrût e, gul yaqût e, şebnem durr e lê nût e
Semen, lê sihrê harût e, tilisme tê, sir û raz e

Pîvoka çav wekir, lê bilbizêka mêze kir, sosin
Gulanga lê şekir, serwa rewanî jê serefraz e
Li zozana, bilûrvana, şivana, bîrvana jê
Hezaran hoke hok û pole pol û deng û awaz e

Welatê Serhedê pêda, delav û av û kanîn e
Refê teyr û tûya jê da, quling û werdek û qaz e

Qibînê kewrubata jê, li zinar û li lata tê
Wekî teyrê berata lê, mela û şêxê yobaz e

Heye yareb li wan rava, werin bê minet û lava
Li ba şox û belek çava, bîjin her ew me daxwaz e

Welat e, qiblegaha dil, tebat e xwest û xwaha dil
Şewat e çik û aha dil, me ew armanc û daxwaz e

Bijî Seydayê dil sotî, ku xûn û hêsira rotî
Herîrî, Nalî û Botî, Mûerrî jê rec û xwaz e(*)

(*) Li listeya şafran mêze kin.

PÎRÊ ŞAREZA

Do çûme varê Serhedê, nava gul û bax û reza
Lê min ku dî yara medê, sêv û hinarê rû geza

Min dî ku ew horî perî, singê sipî memkê zerî
Lê wek şimamoka serî, dabûn li bin belgê weza

Qibla dila ne bo me tê, hec û tewaf û secde lê
Ferze li seme ew ku bê, lê pêncî sal e ma qeza

Ev çendik û çend sal e hê, em destevale mane jê
Dil kale-kale hêy û hê, jê nale-nale da feza

Nalîn û kalîn e ku jê, ah û fizar û şîne tê
Dijmin ku har û dîn e lê, xûn jê meyîne wek heza

Xûn lê meyîne wek kezeb, ânîne lê kîn û xezeb
Îran û Tûran û Ereb, Tatar û Lâz û Çerkeza

Xûna şehîdanê welat, pêl û leyî jê dane hat
Xabûr û Mûrad û Firat, Zap û Diyala Dîcle, za

Dûrê welat in muşterî, lê Bûela û Buhterî
Firdewsî, hatin sê serî, Seyda me pîrê şareza

Seyda ne, durrê bê biha, hûna ne ku'l, yarê wiha
Meydan e, lê hatim niha, swarê kumêtê xweş beza

ŞİMŞİRÊ GODERZÎ

Li dil da awirê çavê belek, Şimşirê Goderzî
Ku hilda neh felek, fizar e jê, erd û sema lerzî

Qet û parî kirin, zarî, bi xûnê derb û bêçare
Ku tayê zulfê reştarî, dirû, nûkê muje, derzî

Sipasdar im li dildarê, neyek carek hezar çarê
Li çakê wî birîndarê ku Seydayê me kir terzî

Ji lêvan melhemek dayê, wî şeng û şox û zîbayê
Heta xweş bim li dunyayê, li bin wî minet û qerzî

Serî bînim li ber linga, bi xaya secdeya şukrê
Bixemlînim li ser singa, durê yekta bi her terzî

Ku ew rûga dil û can e, ezel da min berî dayê
Xebat lê dîn û îman e, muqedestir ji her ferzî

Memik fîncan e, sing zozan e, paxil bezm û meyxane
Bejin selwa rewan e, lê ku bayê Serhedê werzî

Gula Qardox û Gotî, ew ku tê Zîna Memê Botî
Kula nava dilê sofî, welat nav e, geça Xerzî

Tewaf û hec û ihram û limêj û secde lê ferz e
Ku ew Beytülheram û ke'be, pîroztir ji her erzî

QEMERA ŞOX Û ŞEPAL

Qemera şox û şepala, serî şar û temezî
Kemera serwî mîsala, te bibûma E' xwezî!

Dîlbera burca Cizîrê, bi xwedêkî, bi xwedê
Li belengaz û esîrê, xwe bi pîrse bi lezî

Ku ji derdê te kelî, nav û hinavê wî pijîn
Ji evîna te helî, ew ku bû wek ta û dezî

Li dû doza te ku daye, dil û dînê xwe hemî
Li te her tişt ku feda ye, çî hebûn û çî ezî

Ku tu ke'ba dil û canî, li te tîm hec û tewaf
Şuhret û rînda cîhanî, çavxezala, şêkezî

Mêkewa perbeleka lat û zinar û çepela
Werdeka zap û Firat û Dicle, âva Erezî

Zarxweşa Seyda bi gorî, dêmgeşa kav û keleş
Çavreşa gerdên bi morî, kofî xêlya gevezî

ÇAVÊ BI SÊR

Âşiqê çavê bi sir im, jîr û mênxas û dilêr
Lê, nevêrim lê binêrim, "şêr ku şêr in, mê û nêr"

Fûze û top û tiving in, tèn li dil jê ringe-ring
Tîr û mizraq û kuling in, xişt û rîm û nişt û kêr

Dîlbera Hewlêr û Zaxo, em li ko ne, ew li ko?
Bendeh in em, ew ku baxo, tê bi kêr û xêr û bêr

Dil li benda reşgulanga, reş bû xûrî têda pijî
Nale-nala bang û zanga, jê ku tèn, mizgevt û dêr

Rostemê mazenderanê, zulfê reş, dêmê sipî
Textê Îran û Tûranê, lê ku ceng in dêw û şêr

Can Siyawoşê esîr e, girtiyê Efrasiyab(*)
Nale-nal û qîre-qîr e, pencê dêwê hestîhêr

Dêlê zincîr û kelepçê, dijminê xedar û har
Agirê berdan Helepçê, lê vedane jor û jêr

(*) Siyawoş: bavê keyxosrewê keyanî ye, Efrasiyabî, qralê tûranîye

ŞOXÊ ZAXOYÊ

Ji biskê şoxê zaxoyê, ku nûkê xame mişkîn bû
Ji miskê toxê ahoyê, li sûkê name xweş bîn bû

Me milkê dîn û dunyayê, bihayê maçekî dayê
Li lêvê wê şeker xwayê, dil û canê me mizgîn bû

Ji kerba wan lebê lâlê wî bisk, reyhanü misk, xalê
Çîrî xunça gul û lalê, li navê dax e, dil xwîn bû

Li destê lawê namerda, binefsoka me çilmiştî
Ku lê şexta kul û derda, wezî hê nû ku hêşîn bû

Kulilka war û zozanê, me lê hat bagera zulmê
Sur û serma zivistanê, mij û dûman û bârîn bû

Gula nû xunçe âza bû' li gulzarê Mehabadê
Kewa gozel ku raza bû, neyarê kotî lê kîn bû

Çi xweş gul bû, ku bilbil bû, li wî pir Qazî û xazî
Wekî Seyda ku dil kul bû, bi ser da me tem û şîn bû

Bihara emr û jîna dil, ku çû kêf û xweşî lê mir
Bihara çilmisî lê gul, ne payîz û ne havîn bû

Çi helbest û çi guldest û çi gulzar û çi fizar in
Ku ji horî melek, mest û felek, pişt qomik û dîn bû

Bijî xûna dilê sofî, ku Seydayê me lê rotî
Ji Hacî' Xanî û Botî, Cigerxwîn ders û telqîn bû

Bijî ew durê şehwarê, ku rokir ber nigê yarê
Ji ezmana ku hat xwarê, li bazara wî perwîn bû

ŞOXA ERBİLÎ

Dîlber me lê bala xwe da, bejna zirav baqê gulî
Zulfa li dor xala veda, Lavlav li dêmê sorgulî

Kofî, bi morî bû zeñî, taç û feraî ku l'serî
Şoxa qebîla Omerî, dêñ ji çîtê gulgulî

Min dev ku xist lêvê şîrî, derman kirin derd û birîn
Desta li nêv paxil birîn, hûr-hûr gerandin sertilî

Jêda ku berjêr daketim, ketme himêzê, raketim
Lava kirî, pêda ketim, daxwazî qora milmilî

Got; tîremarê nav mila, gestin gelek can û dila
Min got ku dermanê kula, tîryaq e şoxa Erbilî!

Gotî: Melayê Serhedî, Seydayê bê şerm û fedî
Cennet li dunyayê te dî, axret te qey nabê, bilî(*)

Min got bihişta min tu yî, fal û nivîşta min bûyî
Horî sirişta min kûyî, jîna ebed çavê kilî

(*) Bi zaraveyê Soranî ye, yanê bêje.

KOVELA MARÊ

Li dil da tîr û mizraqa, kevanê ebrûyê yarê
Ji mil da reşgulî baqa, vedanê kovela marê

Bi şûr û kêr û gûzanê, belek çava hicûm danê
Ewê bê dîn û îmanê, ewê xeddar û xûnxwarê

Ku dil girt kêr û xencer kir, li çala binçenê werkir
Li ser "Allah û Ekber" kir, veşart lê wî birîndarê

Birîndarê şifa xwestî, ji wan marê ku pê gestî
Şewat û çikê da hestî, ji wî tiryaq û wê jarê

Ecaîb, sed ecaîb jê, ku hem tiryaq û hem jar e
Şeva qedr û rexaîb tê, ku roj derket ji êvarê

Qiyasa mentîqa nû tê, diyalektîk e ew yanê
Ku dij têda li hevdû tê, mînanî paxila yarê

Ji âlîkî ku zozan e, bihişt e bax û bostan e
Ji alî dinve zîndan e, ku jê tê dengê fîzarê

Hewar û qîr û gazî tê, ji derdê bê mirazî tê
Çivîka pencê bazî tê, ku fîzar e li wî warê

Wekî bilbil dilûvîne, li sorgul me'tem û şînê
Ku dil kul te, kezeb xwîn e, wekî Seyda ji dîldarê

TEYRÊ DIL

Teyrê dil jê da di qûk e, bendê zulfê şa ku tê
Wek li tevna calcalûk e, viz-viza mêşa ku tê

Teyrikê bask lê şikeştî, maye bê hêz û wezî
Jê ku janê daya hestî, çik e ew êşa ku tê

Bê kes û pişt û xwedî tê, bê heval û hogir e
Bê heya û bê fedî tê, dijaminê pê şa ku tê

Sîne dêr û xaniqah e, dil ku lê coş û xuroş
Jê fizar û ah û wah e, dengê derwêşa ku tê

Gerçî şeker xwaye tûtî, îddiâ lêva ye jê
Ew heqê lêva ye cûtî, der qefes na şa ku tê

Ey felek, le'net li ser te, bê ne carek sed hezar
Çavbelek, dîle li ber te, ser li bin pêşa ku tê

Gerçî yara min bû, para min bû ew hoî sirîşt
Bê hewara min bû, dijamin vê demê pê şa ku tê

Ev çî zagon û çî qanûn e, çî teqdîr e, hewar!
Hê neyarê harê şûn e, lê li şeş-bêşa ku tê

Durrê yekta, berze bûne, lê ku man bê muşterî
Girrê çerxa ser nigûn e, bê biha kêşa ku tê

DITIRSIM

Ditirsim ez dema bigrîm ku rengê rûyê diîdarê
Ji çavê min, bi ronîkê me yên xûnîn re bêt xwarê

Ku dostê sadiqê can e, şikefta dil de pinhane
Wekî pîrê ku hûnane bijanga perde dev xarê(*)

Gezî marê kul û derda, ku lê keysê dema bîne
Diçe, lewra birû, gerda, kevandar e bi wî karê

Heval û hogir û yarê dilê jarê birîndar e
Ku ket xarê, veda marê kul û derda bi wî yarê

Dev û lêv kaniya ava jîyanê, Xîzr e seydakê!
Vexwar ku l'war û zozanê welat jê da, kî, yek carê

Dil û can awira jendê, wî şoxa Wan û Hekarî
Belekçava, sipî zendê, ku min çavê belek xwarê!

Birîndar im, ji wan tîra, birîna kevn e, axivtî
Bi fîzar im, li hêsîra, çîra kes nayê hawarê!

(*) Xar: Bi zîmanê Erebfî navê şikeftê ye.

Dibêjin ku gava pêxember ji Mekê revîye Medîne Ew û Ebûbekirê Sidiq ketine şikeftekê(xar) xwe têda veşartine. Marek, têda bi lîngê Ebûbekir vedaye, pêxember tuka xwe li birîna lîngê wî daye û sax bûye, ku evî helbestê, wê serpêhatiyê hunaye.

Hem, dibêjin ku dema ev ketine şikeftê, calalûkekê(pîrêyekê)konê xwe li derê şikefta wan hûnaye, pê wan veşartîye ku dijmîn wan nebîne.

QAZÎ MÛHEMMED REHBER

Dilber ji burcê hate der, şox û şepala Erzenî
Lê ser tewand, rabûm ji ber, min got, kerem ke ez benî

Got: Zanî ez kême mela, min got şepala Mûsilî
Got: Serwîbala Erdela, kêsim xezala Erbilî

Min Got: Tu dotmama minî, got, bêje pizmamo, kenî
Min Got: Ku tu l'qama minî, got na, melayê dîn genî

Êzdî me, Zerdeştî heme, Laleş ji min ra ke'be ye
Min got: Ku ez jî, wek te me, qibla me jî, qibla we ye

Zemzem ku Xabûr û Firat, Zap û Diyala, kewser e
Gelperwerî dîne me hat, Qazî Mûhemmed rehber e

Mêze li min kir, devkenî, gotî melayê şareza
Dijmin ku baxê min jenî, dakev binê belg û weza

Dakev li bezma paxila, serxoşê wî badê were
Rakev li êwirga dila, bifroşê seccadê, were

Bifroşê dîn û dil hemî, lê çend qedeh rake Mela
Serxoşê yara demdemî, pê şake dil qasek hela

Baxê bihişt e, sing û ber, lê zermemik cama me ye
Horî sirîşt e, ling û ser, şoxa qemer rama me ye

DIVÊ

Dil ney û saz û mey û meyxane û yara divê!
Cilwe û naz û tinaz û şox û dîldara divê!

Textê rû lê istiwa tê, xal û xetê dilberî
Bextê şahê roj hilatê, Xosrew û Dara divê!

Çavreşê Botan û Berzan û Xelîfan û Şino
Zarxweşê Dokan û Benderxan û Zibara divê!

Mad û Madistan û text û tac û bextê Keyqûbad
Kurd û Kurdistan û azadî ji Kurda ra divê!

Kon û hol û bir û col û hoke-hok û pole-pol
Çale-çal û kale-kalê berxik û kara divê!

Xum-xumînê ku j'çema tê, Dicle û Zap û Firat
Qib-qibînê kew rubatê, lat û zinâra divê!

Tav û sîtav û zerayî, werzeba û derbihar
Kofiy û qemt û ferayê, laçik û çara divê!

Geşt û seyran û bihar û gul-izar û dost û yar
Morî mircan û guhar û şirik û şara divê!

Kurd û Kurmancî, welatê Serheda cennet mîsal
Bêrvanê rojhilatê, koçerê wara divê!

WEKÎ DÂS E

Çakûç e, rûyê yarê ku bisk lê wekî das e
Lê pûç e, ku emrê me, li domarê wî lês e

Dîn û dil û dunya me, çinî pê ji binî da
kin û xezeba wî li me, bê hed û qiyas e

Dînê Ereb û Tirk û Ecem, belkî dizane
Lê qey wî nizan e, ku me dil bendeyê xas e

Her tim ku li dora, Hecer-îl Eswedê xala
Ew tê, ku bi zulfa ra, bi govend û reqas e

Dêmê, ku xet û xalê, wî ayatê cemalê
Bisk, reqs û sema lê, hene misk, pir bi sipas e

Qurân e, li mabeynê hekem, şûrê edalet
Anîne, bi eynê çiv û weynê kurê As e

Gurz û kemed û tîr û kevanê xwe hillanîn
Çara me ku Îxlas û Feleq suretê Nas e

Mewzûn û qeşeng û geş e, sunbul ku li sorgul
Ristê me, ku lê dilkeş e, âheng û cînas e

Seyda, bi kemenda serê zulfa ye li benda
Bendayê li benda ye ku Mehmûdê Eyas e

TILISM Û SIRR E

Çi hal e, sorgulê dêma, xeta miskê xeta lê da
Ku lale, dev bi xwîn jê ma, li dil dax e, birîn tê da

Ji şerma dev ketin hev xunçe, sunbil jê perîşan in
Li ber ma roj û şev bilbil, fixan û xulxul e pêda

Ji çînê zulfê reştarî, dilê nafe tijî xwîn e
Ji Çînê miskê tatarî, li Maçînê ku binê da

Ji qendê lêv û zarê xweş, dilê tûfî birîndar e
Bineş e bendê çavê reş, hene mest hatine jêda

Nemir tê, Xidr e kî çarek, çû ser wê kaniya jînê
Ku lê pîroz û bimbarek, were bezma wî badê da

Ji tîrê âwirê çavê belek, Seyda birîndare
Ku lê dil gawirê, çerxa felek, çep ânî, jendê da

Li çala binçenê hêsîr e, tê wek Yûsifê Misrê
Gurê ken'ânê pîr e, lê ku qilê cewr û zulmê da

Birîndarê Viyetnamê heye lê bombê napalmîn
Jin û zarê ku Seddamê teres sotî d'Helebçe da

Tilism û sirr e seydakê, memik qufî û kilît lêne
Ku lal û durre, feyda kê, hebû, ya min nebû jê da

HECC Û UMRE

Murşîd û Şêx û melayê min, belek çavê we ne
War û zozan û çiyayê lê ku hatin, ke'be ne

Zemzem û av-ul heyat in, Dicle û Zap û Firat
Kewsera baxê welat in, şerbeta canê me ne

Tûrîsîna dil, Reman e, nar û nûr û şû'le ye
Cûdî û Cîlo, Muna ne, lê ku nezra min hene

Nezr e, em lê xûn birêjin, can bi qurban kin Melal
Lê, ku şeytanê qirêj in, dijminê zirtole ne

Da ji bin nîrê esaret, derkevin aza bibin
Wan belekçavan ziyaret, kin ku Hec û Umre n e

AWARÎ DIKIN

Dêm roj e, bisk lê bûne şev, roja me pê tarî dikin
Dîn û dil û canê me tev, girtin sitemkarî dikin

Cengawerê dest şûr e tê, derdê dila pir kûr e jê
Wek Nînewa Asûr e lê, cenga Kiyaksarî dikin

Awir ku jê agîr terin, dakir li dil, sing sîper in
Rostem li meydana şer in, hêrîş bi wî karî dikin

Tu d'bê: Qeyê pêşmerge ne, şorişkerê Kurda hene
Goderz û Kawayê me ne, doza xilaskarî dikin

Hêrîş li harê bê kedî, tèn ku l'neyarê bê fedî
Şêr û pilingê Serhedî, azadî, rîzgarî dikin

Xal û xet in miskê teter, şedd û med û zêr û zeber
Tûncik, li ser enya kever, rewşa çelengswarî dikin

Çavên belek, zulfên xelek, pir kuştin û girtin gelek
Nalîn ku çû çerxa felek, nav û dila parî dikin

Seyda ku jê reş bû kezeb, çar alî lê hatin xezeb
Îran û Tûran û Ereb, zulmê bi vî karî dikin

Zozanê Kurdistan e lê, hozanê şorişvan e tê
Singê keçê meyxane jê, bîstan ku meyardî dikin

Bejna zirav dêmê bi nûr, wehya dil û canan e kûr
Quran û Êncîl û Zebûr, dewrê xwe lê carî dikin

Lêvên şîrnê dilberê, ava heyat û kewserê
Miryên hezar salên berê, lê ew xizirwarî dikin

Ayatê eşqa wê me xwend, çend behs û fêsl û bab û bend
Zerdeşt û Awesta û Zend, wehya gelê arî dikin

Seyda me, pîrê dil bijî, mey da me memkê mey tijî
Şeyda me, min ew benc mijî, mest mane awarî dikin

DILO RABE

Dilo, rabe ji nav koma neyara
Wilo nabe, here zozan û wara

Here Bota, here Şengal û Mazî
Here Cilo ku cenqa serfirazî

Here nav ap û nav pismam û xala
Met û xatîk û dotmam û hevala

Derê zozan û kon û çît û hola
Here nava şivan û tîp û cola

Ji Qers û Îdirê, Dîgor û Anî
Here Bazîdê, turba pîrê Xanî

Ku ew pîrê me Kurda ye, çi pîr e
Li textê can û dil şah û wezîr e

Ziyaret ke tu wî turba mubarek
Ku ew ke'ba me Kurda ye bi carek

Wekî ku j'bo me quran e, Memo Zîn
Welat qibla dil û can e, xebat dîn

Here nav koçer û nav êl û wara
Binêre ka çi lê anîn neyara

Binêr, her der ku lê xûna Şehîda
Welat dayka meye, şêrê sipî da

Bihîştê Serhedê baxê gula ye
Ku ew qudsa metê qibla dila ye

Wekî bulbul ku Seyda lê dixûne
Dilê wî kul heye nava wî xûn e

Dinale, ev ku bû şêst û du sal e
Dinale, hêj dinale, hêj dînale

ROSTEMÊ MAZENDERANÊ

Rostemê mazenderanê! Bê ji'bona min hewar!
Leşkerê tûranê, milkê can û dil kir tar û mar !

Yûsifê Kena'nê hatim, ketme çala bin çenê
Dîlê gewra rojhilat im, bê tebat im, âh û zar

Kewrubatê Serhedî me, pençê harê bê kedî
Dest neyarê bê fedî me, bê heya û şerm û âr

Cejn û Newroz û bihar e, îd û sersala welat
Xûn ji çavê min dibare, mame bê yar û diyar

Bê heval û hogir û kes, mam li destê dijminan
Pencê barbarê teres, felahê qelaş û gemar

Girtiyê zulfê du ta me, bê gunah û bê xeta
Dîlê dêm xal û xeta me, gewr û rinda kofi xwar

Bejn û bala çavxezala min, gulî, lê mil milî
Jê fizar û nale nala dil, vedan pê tîremar

Lêv û dev tiryaqe seyda, ramûsan derman e lê
Bes ku hê ew waqe waqe, ev fixan û ew fizar

Durrê bê nêrx û bihan e, mane nav dest û piyan
Dilkul û derd û cefan e, hey hewar û heyhewar!

KURDÊ SERÊ ÇIYA ME

Kurdê serê çiya me, çavtêr û jîr û mêr im
Merdê Med û Keya me, dêw û piling û şêr im

Şêr im, di xew de raza, mame li destê dijmin
Mêr im, belê ne aza, sed heyf û sed mixabin!

Hêsîr li ber dîwara, hatin pepûk û bê pişt
Bavê me kuşt neyara, kalê me jî ewan kuşt

Dayka welat ku bîma, feryad û qîr û gazî
Jê tê ku bê xwedî ma, bê al û serfirazî

Dijmin bi lêp û fenda, girtin kewa nikil sor
Ket dafika gewenda, ma bê xwedan û pispor

Şex û mela, bi dînê, hatin li hestî kojî
Para me ma li jînê, hec û zekat û rojî

Bê tang û bê firoke, bê top û bê gemî ne
Ku dijminê virok e, bi qeşmerî dimîne

Bajar û gund û wara, nav û nîşan guhestin
Zukînê cewrê hara, jê tèn ku gur perest in

Şêx û melê mirîşo, maşa li destê wan in
Zîqîn ku tê ji caşo, faşo wekî guran in

Dibên ku em biran e, dînê dikin bihane
Biratiya gura ne, kerî, ku bê şivan e

Dîn şoriş û xebat e, wekhevî û evîn e
Fetwa ev e me da te, bêtîr ji wî ne dîn e

Hec û zekat neferz e, li ser kesê ne âza
Ne wacib û ne qerz e, guh nedne sêrebaza

Şertê hec û zekatê, âzadiya welat e
Azadiya welatê, ferz e, hec û zekat e

Îman û dîn û jîn e, mela ku serfirazî
Lê şoreşê werfîne, bighîje wî mirazî

Bizan kû şertê dînê, azadî eql û hiş tê
Nezan kû man li jînê, xizan li dû bihiştê

Warê welat e cennet, Zap û Fîrat e kewser
Çi b'kim gurê mixennet, hatin ku lê se û ker

Agir ji nav dilê min, davê, mij û dûman e
Barê li ser milê min, ku barekî giran e

Kurdno hewar e rabin, doza muqeddes e ew
Azadî pê ku şabin, bihişt e, ew bes e, hew

Kî bimrê lê şehîd e, kî ceng werine xazî
Mehmûd û Şêx Seîd e, Seyîd Rîza û Qazî

Pê bawerî tu bîne, qibla dîla welat e
Îman û dîn û jîn e, rojî, hec û zekat e

Agrî, Cîlo û Cûdî, kuds herem, mina ne
Îleyhuma sucûdî, me lê berî ku dane (*)

(*) Îleyhuma sucûdî: Yanê secdeya me bi allyê wan da ye.

EZ

Ger dixwazî min binasî, guh bidêre kî me ez
Hîndo-Ewrûpî me, Kasî, Hûn-Mîtanî me ez

Gotî, Manayî me, Qardî, Qûrtî, Lolûbî, Medî
Nayrî, Sûbarî me, Xaldî, Ârî, Îranî me ez

Botî, Eskîfî me, Ânî, Waşûkanî, Demdemî
Nexşuwani, Aqbetanî, Amidî, Wanî me ez

Zapî, Zaxrosî, Eraratî, Firatî, Dicleyî
Cûdî, Torosî me, Xozatî, Bilêcanî me ez

Sînekî, Şengalî, Xarpêtî, Remanî, Elekî
Qertewînî, Leleyî, Nemrûdî, Sîpanî me ez

Dehlekani me, Dîyalî, Berdesîrî, Sennehî
Pîremegrûnî, Gilalî, Hacıumranî me ez

Ez Kurê mîrê Cizîrê, mîreka Botî me, ê
Nod û neh êl û eşîrê Mil û Zîlanî me ez

Lawê Goderz û Key û Kawe, Kiyak û Rostem im
Ê Selaheddîn û Qazî, Bazî, Merwanî me ez

Lawê serdar û keya me, ejder û dêw û zîya
Ez pilingê ser çîya me, şêrê zozanî me ez

Ez qulingê rojhilat im, bilbilê baxê welat
Kewrubatê bêtebat im, ku l'qefes danî me ez

Namiq û Firdewsî kî ne, Bûela û Buhterî
Suxtayê Pîrê Cizîrê Hezretî Xanî me ez

WELATÊ MIN

Welatê min tu quds û ke'be û Qibla dil û canî
Muqeddes xaye û armanc û daw û doz û peymanî

Tu bûka Serhedê hatî, li te xûna dila xêlî
Bihiştê rojhilatî, her bijî xweş war û zozanî

Cî û warê çeleng swara, Êrart û Nayrî, Sobara
Ji Ehwezê heta Zara, tu warê bav û kalanî

Bijî, her tim bijî, jana dil û canê Med û Man î
Tu dayîk niştimana Kurd û Qard û Horî-Mîtanî

Ji gola Êrmî û Wanê, Heta Nazûk û Kebanê
Ji Benderxan û Dokanê, heta Xêbûr û Serkan î

Ji şîrşar û şelala da, ger û pal û newala da
Qizilûzen, Diyala da, heta Alan û Meydan î

Ji Zaxros û Eraratê, heta Xarpêt û Xozat ê
Ji Toros û ji Rayatê, hetanî Paletokan î

Ji Şengal û ji Remanê, Şerefdîn û Bilêcanê
Ji Cîlo, Cûdî, Êmranê, heta Mînzûr û Mercan î

Ji Dalanper û Derbendê, Rewandûz û Demawendê (*)
Ji Berdesîr û Sahendê heta Nemrût û Sîpan

Tu ah û hesret û jana dilê şorişkerê Kurd î
Tu dayîk niştimana dilkul û dilçik û diljan î

Tu xûn û hêsirê çavê Hîsarî, Bêkes û Hacı
Tu pêt û kêsirê davê, ji nava Hezretî Xanî

Tu kozâ agirê Tûrê dilê Seydayê şeyda yî
Tu lotoza birînê kurê suxtê wanê xweşxwan î

Çiya û war û zozan û delav û bax û bostan î
Çiya û belg û lavlav û çîmen, mêrç û çem û kanî

Institut kurde de Paris

(*) Dalanper: Navê Çiyayekî Kurdistanê ye. Li şnorê Îran û Iraq û Tirkîyê ye, ku di sala 1942'an da serokên Kurdan ji bo damezrandina Komara Mehabadê li wir civîne û peymanê 'Sê Şnorê' lê werkirin (imza kirin) Evnavên dinjî, hemu navên çiya û zozan û war û av û çemên Kurdistanê ne.

QIBLA ME YE

Qibla me ye Sîpan û Bîlêcan û Şerefdîn,
Nemrût, Erefat e
Ke'ba me ye Şengal û Cilo, Cûdî û Hemrîn,
Zemzem, ku Firat e
Zozanê welatê me hemî xuds û herem tê,
Pîroz e hemî der
Dermanê dilê rîşê me her qît û kelem jê,
Melhem heye kul' ser
Kî, carekî derman ji wî ku l'qelbê birîn kir
Ew Xizrê nemir tê
Kî, maçekê ku j'wan dev û wan l'evê şîrîn bir,
Azâ dibe, hur tê
Yek cîlwe, li kî bê ku ji wê horî şirîştê,
Wê serbiniviştê
Yek dem bi xweşî rûnê kî, carek lî teniştê,
Dê, çi b'ke bihiştê
Ayatê cemala wî ku çend sal e dixwîne,
Seyda dike haşî
Pir nukte ji xala li çenê dît û dibînê,
Lê nîne ku paşî
Xweş gulşen û xweş bax e ku bilbil heye ew lê
Derdê xwe dirêje
Heta, li dûnê sax e mela, xax û pera jê,
Dê berde û bêje
Gava ku mirî wesyet e! hûn lê ku hilînin,
Ew mir li çi erdî
Helbestê Cigerxwîn û Memo-Zînê bi xwînîn
Telqinê bi Kurdî

BIHAR E

Bihar e, qey gelo dîsa, quling û werdek û qaza
Fîzar e, ku l'welat lîsa xwe, hatin fir û perwaza

Li zozana ku Hozana, bilûrvana ter û cana
Şivana, bêrvana, deng li hev dan beng û daxwaza

Binefşe, nû ji xew rabûn e, lale, dev bi ken hatin
Gul û sunbul, bi hew şabûn e, bilbil dane awaza

Pêvok û nêrgîza, çav kîme hev nesrîn û al-ala
Gulîlk û bilbizêka, tev li hev dan cîlwe û naza

Telo-tel rûviyê gobel, ketin pey wê keva gozel
Li ser lata ku dîn kovel, serî bin başk e tê, raza

Kerem ke şahê azadî, ji textê Gotî û Macî
Bi qewtîne wî qawadî, wî cevrê dêl û tolaza

Li Bexda, Enqere w Şamê, li Tehranê were qamê
Wekî şêrê Wiyetnamê, bi qanûna serefraza

Bi awazê serefrazî, kerem ke lê were gazî
Bibêje bes bi sêrbazî, li Kurdistanê bîn saza

Bes e! Hê hûn li textê me, suwar in tîn li bextê me
Bidin ka zîn û rextê me, bi qeştin lavê yobaza

ŞÊRÊ KURDÎ ME

Kurê Key û Kiyaksar im, dunê pê zane ez kî me
Nişa Nayrî û Sobar im, Med û Qardox û Gotî me

Eraratî me, Sîpanî, Firatî, Dicleî, Zapî
Remanî, Hacîumranî, Ciloî, Cûdî, Botî me

Ji Zaxros û ji Qafqasê, heta Hemrîn û Sêwasê
Ji Caf û lek û Bilbasê, piling û şêrê Kurdî me

Li dîroka gelê Arî, gelek berçav û bincî me
Belê, çi b'kim bi vî karî, ku îro dîl û girtî me

Meya âzadî, şoxa min, ji wan lêvê şîrîn da min
Mixabin! Ez li dest dijmin, ku îro tî û birçî me

Bi kaşoyê sitemkarî, tilolim ez wekî holin
Piling û şêrê rizgarî, ji wan ez pir bi hîvî me

Li hêvya wan keç û lawa, heme ew leşkerê Kawa
Umîdwar im bi her awa, li benda wî umîdî me

Li benda wan serefraza, heme şoreşkerê aza
Ku îdî kes nema raza, Melê banga siba wî me

Melê banga serefrazî, heme hem miftî û qazî
Li wê şopê dikim gazî, ku suxtê pirê Xanî me

Dinalim ez bi wî halî, ji bêtexfî, ji bê Alî
Herîrî, Bêkes û Nalî, Cîgerxwînê Hesarî me

Ku rûhê wan e seydayê me, mamûstayê Kurdan e
Mucazê wanê ma'nayê, ji feyza wan Uweysî me (*)

(*) Uweysî me: Yanê wekî Weysê Qerenî me, ku ewî, çawan feyza xwe, Ji ruhê Muhemmed Pêxember hildaye, me Ji feyza xwe Ji ruhên wan şairên Kurda hildaye. Uweystîf, di felsefa sofîtiyê da mertebeyeka ruhanî ye, ku di wê mertebeyê da ruh, Ji ruhan feyz û bereketê digirin.

BIHARA SERHEDÊ

Bihara Serhedê hatî b'hezarên deng û âwaz in
Qibîna kewrubata tê, quling û werdek û qaz in

Refê teyr û tuya, tîpê bir û col û berodana
Li ber palê çiya, wîtin û kalîn e ney û saz in

Li wara, meşk li dara tên, fîzara zêç û zaran e
Mikîne berx û karâ tên, li dû daykê xwe firqaz in

Li dêmê sorgulâ bilbil, dinalin dil kul û jan in
Li zêmê kakulâ sunbil, diâlin, cîlwe û naz in

Li zozanâ, şivan in pez' li dana bêrivan in lê
Li singa, morî mircan in, li zenda elbik û baz in

Li Zaxros û Eraratê, Sero, Umran û Rayatê
Li Sasûn û li Xozatê, beran û hogeç û maz in

Nijadâ Qard û Sûbar in, Key û Mad û Kiyaksar in
Selaheddîn û Serdar in, Şedadî, Deysemî Baz in

Ji Qafqas û ji Ehwezê, heta Hemrîn û Sêwazê
Ji Minzûrê heya Mazê, piling û şêr û rimbaz in

Belê, sed heyf! Li wan wara, li şûnê wan çeleng swara
Ku îro, cewrê Barbara, Ecem, Felahê yobaz in

Li textê Erzen û Dara, gurê Moxol û Tatar in
Dizûkin cewrekê harâ, çepal û cilq û tolaz in

Li şûna ejder û şêra, gur û keftar û rûvî ne
Li cî mêrxas û camêra, genî, mirdar û tozal in

Li text ê Amid û Botî, li yê Qardox û yê Gotî
Çi kim, Seydayê dilsotî, ku Tat û Çerkez û Laz in

Ji wî derdî birîndar in, dinalin, ah û fizar in
Ku lê, hê wan gurê har in, bi ser da, ew me naxwazin

XWEZIYA

Xwezya bi wan rojê ku çûn, em ku l' welat bahev hebûn
Pişkojê pêsirê vebûn, sing maseya bezma meyê

Mey da me bezma paxila, yarê mewîj û kakîla
Şeyda ji rengê bilbila, hatin li wê meyxaneyê

Memkê zerî ku b'dilberî, pêşkêş kirin horî-perî
Taca Şerefxanî l'serî, bû mîreka kaşaneyê

Xwezya bi wan gav û dema, ku l'ber delav û, devçema
Dilber tenê ku l'ba me ma, tevda vexwarin badeyê

Xwezya bi wan gawe ku em, bê xîp û bê qît û kelem
Ba hev hebûn, bê derd û xem, dil xweş digel cananeyê

Xwezya bi wan gavan xwezî, wê çavxexala şê kezî
Da min ji vê ava rezî, tenha li koşê xaneyê

Çi b'kim bi bajarê mezin, bê bax û bostan û rez in
Bê berx û bê kar û pez in, çi b'kim bi rewşa maseyê

Ez koçer ê wara divêm, meşkên li ser dara divêm
Xullînê cobara divêm, bilbil dixwazîn xunçeyê

Bax û gul û belg û giya, şox û şepalê ser çiya
Rind û delalê gundiya, elbik, li dest durdaneyê

Zozan û warê Serhedê, Botan û Wan û Amedê
Peyman û sonda me b'xwedê, bîna me bê wan demeyê

Ew sorgul in, em bilbil in, dil jê tijî derd û kul in
Ew agirê can û dil in, pêta ku sot perwaneyê

Me d've wekî cara hebin, dîsa li ba yara xwe bin
Paxil, ku jê para me bin, lê bin perendê laneyê(*)

Govend û saz û ney û def, azadî amanc û hedef
Bejna zirav singê sedef, îdî li dest dijmin neyê

Institut kurde de Paris

(*) Perende: Balende, mel, teyrîk.

Lane: Hêlîn, hêlûn, çh û war.

LI WE WESYET DIKIM

Li we wesyet dikim Kurdno! Li Kurdistanê min hildin
Bî wî axa mubarek hûn di gorê da me çav kildin

Kefen rakin ji ser çava, ku lê danî we min gava
Tijî kin jê ber û nava, li zava hesreta dildin

Li zava gerdeka jînê, bidin, can daye mizgînê
Memê bînin li ba Zînê, serî tê da li paxildin

Li şûnâ 'Devr û Yasîn'ê bixwînin hûn Memo Zînê
Bi Kurmancî ku telqînê, bidin awazê bilbil din

Bi Kurdî lê bilûvînin, bila çend pîrekê dilsoz
Nebî şêx û mela tînin, bî yobazî ku pil-pil din

Nehêlin bêne alê min, gelî pismam û xalê min
Nedin wan hûn ji malê min, li îşqatê çuqas kildin

Ne din wan cilq û yobaza, genî zirmol û sêrbaza
Bi din rût û belengaza, sewabê jê ku hasil din

Ji yobaza me pir dîne, ji wan pir nefret û kîn e
Nebên Seyda ku bê dîn e, welat parêz e, aqildin

Bes e! Bê eqî û bêhiş bin, ji âzadî ku bê piş bin
Bes e! Pey qeşmera kiş bin, li dev wan leşxurê çildin

Di pozê wan de hûn lêxin, li rastê serserî bêxin
Nebên axa w beg û şêx in, ji wan heyfa welat hil dîn

Bes e hê em ku raza bin, li dû wan sêrebaza bin
Dem e serbest û aza bin, gula azadî ku l'mil dîn

LI KURDISTANÊ MIN HILDI

Dilo rabe, dilo rabe, ji min bistîne dizgînê
Gula azadî pê şa be, li zozanê Şerefdînê

Li bulbul bîne, mizgîna gula sultanê Newrozê
Ku xulxul tîne, lê mîna birîndarê li Narînê

Werin lê wek qulingê, warê Dalanper û Umranê
Wekî şêr û pilingê sozê, "Sê sînor" û Xwoybînê

Bi wî bûkâ belekçava xwe şa bin lê wekî zava
Ji Zaxrosê heta âva Erez, Minzûr û Hemrînê

Ji derya Ûmî û Wanê, ji Benderxan û Dokanê
Firat û Dicle, Kebanê heta Meydan û Lékînê

Li we wesyet dikim Kurdîno, di be ku l'xurbetê bimirin
Ji bo xatrê xwedê be hûn ji wê min bidne ânînê

Li Kurdistanê min hildin, bi urf û âdetê Kurdî
Ji axa wê me çav kil din, li paxil bidne danînê

Ji guftê Hezretî Xanî, Cigerxwîn Bêkes û Nalî
Di gorê da, ku min danî, bixwînin hûn Memozînê

Li ser kêla mi binvîsin, "welat qibla dil û can e"
Bi kurmançî bidin xwendin, li ser gora me telqînê

Li dû, çend pîreka bînin, bi dilsozî bila bêjin;
Bi ser mînda bilûvînin; li şûna 'Dewr û Yasîn'ê

Eva ye wesyet û daxwaz û vana min ji we merda
Ji bo Eşqa xwedê be, ez dibêjim çarekî dînê

Li Kurdîstanê min hildin, serî têda li paxil din
Gulê, pêşkêyî bilbil din, ku lê bê lîs û hêlîn ê

EW DILÊ

Do, bi dil ra hesbîhal bûm, em bi ser hev da girîn
Ez, ku îdî pîr û kal bûm, ew kul û derd û birîn

Ew, birîndarê ji tîrê awirê dil gawirê
Ez, giriftar û esîrê kafirê dil xilt û kîn

Ez, ku bûm dînê evînê, dînê dîna, bû evîn
Ew, ku bû şeyda û dînê zulfê çînê roj hebîn

Ew, dilê pê tîremarê gul-izara min vedan
Ew, ji ber wan tîremara, em hewara wî bezîn

Ew dilê, min wî ku da bû, gewr û rinda rojhilat
Çadira xûnê veda bû, ser şehîdan qîr û şîn

Ew dilê, dilê kelepçê biskê yara min ku çû
Pîremegrûn û Helebçê, pêt û agir lê rijîn

Ew dilê, mara ku gestî pê, li hestî daye jan
Teyrikê bask lê şikestî, pencê harê devbixwîn

Ew dilê, agir rijî, lê xûn pijî, bû wek rijî
Derd û kul têda tijî, bê yar û bê war û hewîn

Ew dilê, bûmbê neyara, sofî yara wî li ber
Erd û ezman ku j'fizara, bê hewara wî hejîn

Ew dilê, Leyla ku vâbû, dîn û şeyda bû li ser
Ew dilê, mey lê ku dabû, çav xezala Xaniçîn

Ew dilê, Xanî ku lê da, şerbeta eşqa welat
Ew dilê, Manî ku têda, neqşê azadî kirîn

Ew dilê, Hacî ku nalî, jê, bi vî halî ku dît:
Bêkes û Şêxmûs û Nalî, nale-nale, lê civîn

Ew dilê suxtê Mela bû, ji ku da bû ew seda:
Tilke enbaûn yeqûlû nnasû mînna be'de hîn'(*)

Ew dilê, ku l'ber dîwara, mişk û mara pê vedan
Ew dilê, ewrê bihara, ku j'fizara wî girîn

Ew dilê, xûn lê meyî, jê da leyê Zap û Firat
Ew dilê, ma bêxweyî, bê yar û dildar û evîn

Ew dilê, derd û cefa bû, lê xemê Zîn û Memê
Ew dilê, xûn tê nema bû, jê çemê xûnê kişîn

Ew dilê, terka me dabû, ketbû dû doza welat
Kewrubatê ser çiya bû, ku j'zinara qibqibîn

Ew dilê, sebr û tebata min jî, pêra çû, ku çû
Ew dilê, çik û şewata wî kevir jê da helîn

Ew dilê, ku l'war û zozana bi hevra bûn demek
Hingivê şana, ji lêvê bêrvana, me d'mijîn

Ew dilê, Nemrût û Sîpan û Bilêcan dît û got:
"Hazîhî cennat û ednîn fedxulûha xalidîn" (**)

Ew dilê, ev pêncî sal e, çû ku Seyda ma li dû
Jê fizar û nale nale, şubhê Ye'qûbê hezîn

(*) Ev çend xeber û macera ne ku di pey me ra, wê her kes wan bibejin û jê xeber din.

(**) Ev bihiştên ewirgehî ne, debikevinê û ebedî têda bimirîn û bişîn.

REWŞÊ Û XWEŞMÊR

Reşê keçek delal bû
Dê m gul û çav xezal bû

Dev biken û zar xweş bû
Birû qeytanê reş bû

Enya kever, biskê qer
Qolê zêra berda ser

Tilî weki finda bû
Dest bi xina gunda bû

Navtenk û qorik û pişt
Mil û navmil û tenişt

Yek ji yekî qelewtir
Hebûn, rind û bedewtir

Bejna zirav spîndar
Şox û şepal û dildar

Baqê gulî bi serda
Wek tîremara berda

Dilê xorta ku gestin
Tîryaq ji lêva xweştin

Memik şemamok û sêv
Gul û xunçe, dev û lêv

Gerden mînanî âc bû
Milkê Ecem ku bac bû

Bahsê nekin hûn ji zik
Wekî nafe bû navik

Hêt û kulîmek û ling
Hewirmûş bû ber û sing

Meş werdek û ordam qaz
Gewr û rinda serefraz

Kew-gozelâ çavbelek
Hebû ew horî-melek

Karhezala çiya bû
Benxa li ber mîya bu

Berindîra zozana
Binemêrg û xozana

Kula dilê birîn bû
Zar xweş û zar şîrîn bû

Berdilkâ xortê gundî
Hebû şepal û cindî

Keça serokê gund bû
Pir bedew û pir rind bû

Ku xweşmêrê şorişvan
Li wê dabû dil û can

Rokê xwe berda hewşê
Gazî kirê, got: Rewşê

Rewşê gotî: Te xêr el
Bêwext ku hatî lêre

Xweş mêr gotî, e b'gorî
Rewşa gerden bimoî

Ez hatîme jî bo we
Ku b'revînim jî bo xwe

Rewşê gotî! Bê fedî
Ez ne keçek bêxwedî

Keça axayê gund im
Serfiraz û billind im

Heft birayê min hene
Ku j'heft şêra zêde ne

Bavê minê rûsipî
Tu qey nizanî ew kî?

Weyla li min feqîrê!
Belengaz û hêsîrê

Eger bî me bihese
Kuştin tenê ne bes e

Dê me qet û parî kin
Rojê li me tarî kin

Xweşmêr, gotî Rewşîkê
Ez terk nakim hewşîkê

Heta tu ramisanek
Nedî ehd û peymanek

Rewşê, berê klîr nazî
Paşê bî wî bû razî

Ramûsanek da Xweşmêr
Rewşa Zaxo û Hewlêr

Li hev bûn agir û pêt
Ku wan lêvê hevdû mêt

Ji bîr kirin her tiştî
Bav û bira ji, giştî

Qasek wilo ku boñ
Dayka rewşê ji joñ

Xwe berda hate hewşê
Ku dî Xweşmêr û Rewşê

Mîna Memo û Zînê
Ketne pêta evînê

Xwe l'wan qet nekir xwedî
Her wekî ku wan nedî

Belê, Rewşê û xweşmêr
Dîtin ku ew hate jêr

Revîn ketin qelaxê
Binê gurzê palaxê

Heta demek têva çû
Rewşê ji wê der rabû

Hate malê got: Dayê
Qe deng ji te demayê

Got: Tu l'ku bû Rewşikê
Min te nedî l'hewşikê

Got: Ez çûbûm bêderê
Qaz ketibûn kozerê

Ketbûn mereka kayê
Min jê derxist, berdayê

Qazê mala xweşmêr bûn
Min berdayê berjêr bûn

Got: Yan ketbûn qelaxê
Binê gurzê palaxê

Rewşê fam kir ku dayê
Wan dî bî wî awayê

Ser berjêr kir ji şema
Revî ket piştî kerma

Daykê gotî: Çara min
Were berx û kara min

Derdê dila e d'zanim
Ne xişîm û nezan im

Belê, bav û birê te
Ku bibhîzin kirê te

Dê we qet û parî kin
Jînê li we jarî kin

Dêw û piling û şêr in
Ne hinkufê xweşmêr in

Beg û axâyê gund in
Birûmet û bilind in

Xweşmêr kî ye, kurê kî
Porê serê xwe kur kî!

Ew ji mala feqîra
Tu j'nesla beg û mîra

Hûn ne emsalê hev in
Ne jî hevalê hev in

Rewşê got: Ev çî pirs in
Hûn qe j'xwedê natirsin

Ku hê van gale-galâ
Dikin behsê ji kala

Hemî Kurd in, wekî hev
Hene însan in, em tev

Însan bi malê dunê
Nayê pîvan, il minê!

Eva qîma bîstan e
Hê ev qirêjî mane

Daykâ mina delalî
Ka guh bide wî yalî

Qesim dikim bi Laleş
Bi mishefâ me ya reş

Bi Ehrumen, bi Yezdan
Qesem dikim bi Rehman

Bi tawisê muqedes
Ku wekhev in hemû kes

Van gotin û kirê min
Bêje bav û birê min

Pirsa şermê ku nîne
Eva eşq û evîn e

Bila min bidne Xweşmêr
Nebî, nebî dibên xêr!

Dayka rewşê got: Kerê
Tu çi d'bêji qeşmerê!

Hiş ji sêrê te çûye
Ne heya û ne rû ye

Şerm û fedî qe nakî?
Ku tu d'bêji wihakî

Rewşê gotî: Dayikê
Wilo zih neke zîkê

Nede ber rim û tîra
Rewşa axa û mîra

Bi wî terz û celebê
Li me neyê xezebê

Rê her ew e me gotî
A qenc ew e, ne kotî

Urf û âdetê genî
Rakin, ne bin pêkenî

Axatî û mîrîfî
Jêhatî û jîrîfî

Ew e merif merû be
Serefrazî li dû be

Ji bo doza welatê
Xwe, bê cehd û xebatê

Şorişker û şorişvan
Were rehber û rêzan

Dayka mina xweşewîst
Nizam gelo te bihîst?

Bêje: Begê bavê min
Li ser, ser û çavê min

Qedr û qîmetê we tê
Xweşmêr dilê min ketê

Mîna ku rinda welat
Dilketiya, Seyda hat

Dilketiya bidin hev
Bi hev ku şabin ew tev

Bijî Seyda û Xweşmêr
Rewşa Cizîr û Hewlêr

* Semic :

Xwendevanên hêja,

Rewşê û xweşmêr' ji beşa **Çirok û Dîroka Welat** bi
mêvanî hatine beşa **Evîna Welat** divê, hûn qedrê wan bi
mêvantî bigrin, her wekî 'Mela û Melê Gund' ji, ku ji beşa
Birîna Welat hatine.

MELA !

Te d'go; birayê dîn hene, doza me îman e mela!
Em Kurd çira bê jîn hene, dijmin bi ferman e mela!

Madem bira tèn, wekhevî, şert e ku em wek hevbin
Koma gura girtin tevî, ka çi j' me ra mane mela!

Tirk û Ereb, Faris hemî, serbest û aza, dewlet in
Kurd, mane bê tup û gemî, dîl û perîşan e mela!

Qaşo birayê dîn hene "hey kul di konê wan kevin"
Bo çî, ji me ew zêde ne, em hê wiha mane mela!

Dev berde tu j'qawadiyê bêdîn û jîn û dîn nebe
Şoreşkerê azadiyê, banga sibê dane mela!

Banga serefrazî veda, îdî jî xew hişyar bibin
Pintî û miskîn û geda, bes hê di xewdane mela!

Dengê tifinga ket çiya, zozan û deşt û baniya
Xwin jê mînanê kaniya, şapol û lem dane mela!

Te d'go: Qiyamet radibe, gava cihû aza bibin
Ev pêncî sal e wa dibe, ew vir te hûnane mela!

Haşa ji te, hey serserî, maşa neyarê qeşmerî
Şaşa sipî dane serî, te b'dîn girêdan e mela!

Şaşık çî ye, gêjê genî, rewşa jinan e, laçık e
Qaşık dikoji, pê kenî, karê te Azan e Mela

Ser kundirê, rû çeç-çeç in, bê hundirê dev leqleqin
Miswak û tizbî şeçşeç in, parsokê gundan e mela!

Teyrê beratê leşxur in, ku l'dû zekatê dizvirin
Dunya bi dînê ku d'kirin bazare, pê şane mela!

Te d'go ku dûnya nagere, serçoçê gamasî heye
Her kes qeyê wek te kere, dîlê xurafane Mela?

Her kes bi fûza çûne jor, hîv û merix û muşerî
Bo çî, musulman mane kor, bê hiş wekî gane mela!

Sewm û selat, heç û zekat, ev tev bila para te bin
Cehd û xebat, doza welat, qibla me Kurdan e mela

Ez miftiyê devrê heme, fetwa wîlo min daye lê
Dilsuhtiyê cewrê heme, azadî, derman e mela!

Bes hê ku em mane li bin, dîn şoreş û ceng û şer e
Seyda me, bawer kin ji min, azadî îman e mela

MELÊ GUNDE

Mela kêra musulmanî ku tê kêr nîne çaqo ye
Wekî das e li parsvanî, li sorîşvanî pîr ko ye

Serî wek kundirê vala, heye bê mentîq û fikr e
Ji dujmin ra li bin pala, ku tê dest wande kaşo ye

Li paş e, bêhiş û şaş e, wekî şêxê xwe qelaş e
Dihêre, wek berê aş e, diqîke, dikê sergo ye

Gelek hov û gelek hêr e, rû wek tapan û zik têre
Serî pîrç e, wekî hirç e, ku hirç heywanekî no ye

Qirêj e, din genî, gêj e, dibêje ew ku zana ye
Nizane ezbenî hêje, ku faşo, bavê çaqo ye

Nizane dînê bêdîn e, bi dînê ew di xapîne
Gemar û cilq û miskîne, nivîştvan û mirîşo ye

Bi âxa ra benik rêş e, bi şêxa ra di âlêse
Ku neçîr nabitin bê se, hevalê çirto, virto ye

Li dora bêderan çerx e, wekî teyrê beratê tê
Genim ku j'kozerê derx e, di milda tûr e, dest ço ye

Li ber sêxça genim kund e, di inte tê melê gund e
Kurêç û pîr û axund e, serî hevsar e, ker go ye

Welat, nalîn û fixan e, belengaz û perîşan e
Xebat, lê dîn û iman e, çî zane, xalê xirpo ye

Huneyn û Xendeq û Bedr e, mela cenga serefrazî
Berat û leylet-ul qedr e, şeva azadî wek ro ye

WERE SEYDA

Ezîzê min were seyda, ji zozana ku rabûn e
Heval û hogirê mey da, ji meyxana meda çûn e

Bihara emr û jîna min, qeda, baxê gula hişk bûn
Ku lala sebr û bîna min, li navê dax e dil xûn e

Ji kon û çadir û hola, bir û cola ku daxistin
Li cî mîra, kurê tola, li yê şêra, gurê Hûn e

Li destê dijmina hişk bû, gula baxê bihişta min
Kero, lê şêxê rû rişk bû, kerê jî, lê bû xatûn e

Serî çîlê ji derda me, melê bê laçik û şaş im
Ku hê dîlê nemerda me, welat, lê çavîkê şûn e

Heval û hogirê jîna me çûn, bîna me demayê
Bihara min çû, havîna me çû, payîz e, kanûn e

Zivistana me hat îdî, mij e warê me dûman e
Gullistana me gul lê dî, ku bilbil jê çû, kund, pûn e

Ku teqdîra Ezel wer hat, Ebed ew hukm û ferman e
Perê teyrê ecêl derhat, ku pencik, pencê Teyxûn e

Heqîqet bê mecaz e, kûr e tê, jîn e, mirin nîn e
Tebîet werdixwaz e, "şûr e tê, gerden li ber mûn e

Ji dunya bê wefa xatir, bixwaze îdî seydakê!
Ku her kes jê diçe axir, tebîet, wer bi qanûn e

Ji qeyda xak û gil aza be, fir de âlem e ma'na
Himêza rûhê kul raza be, xweş âxoş û yekbûn e

Hebûna bê edem, rûhê mûezzem, xaliqê mutleq
Beden Erşê mucussem, can muweqqet lê ku hêlûn e

Çi xweş sirr û mûemma ne, mela, durrê ku hûnan e
Li iqda kerdena ma'na ku bê eyn û kemû çûne(*)

(*) Iqîd: Gerdanf, bi zîmanê Erebf ye.

Bê Eyn: Bê li kû.

Bêkem: Bê çend. Bêçûn: Bê çawayf.

Eyn: Li ku, Kem: Çend, Çûn: Çawa ye; ew her sê gotin ji pirsên felsefî ne. Di der heq tiştên ne ber çavî û manewî da tîn bikar anîn. Wek ku ji Xwedê ra dibêjin Bêkem û Bêkeyf û Bêeyn e. Yanê cîsmû şekl û mekan û zemanê wî tuneye

QELEM

Qelem dewra te ye îro, li her hukmî tu ferman î
Li ber bextê te me mîro, li her derdî tu derman î

Tu dermanî li her derdî, li her war û çî û erdî
Tu fermanî li her ferdî, li kî ber dî hukumranî

Şehinşahî 'ku femana te her pispor û her zana
Wezîr û şah û sultana li hukmê wî, serî danî

Hemû çî li hukumdarî, hemû tiştî tu pê karî
Bi her ezman û her zarî, bi her esrarî tu d'zanî

Dizanî her sir û razî, bi her amanc û daxwazî
Hem û kes, ku l'te tîn gazî, tu çara her necaran î

Tu çara her mirazî tê, umîda serfirazî tê
Li te her kes ku gazî tê, xweda sond û qesem anî (**)

Ji te gazin dikim xame, ku wî we'da dunê da me
Di Sewrê da, te ew name, çira hukmê wî pêknanî

Çira wî ehd û peymanê, te winda kir li Lozanê
Heqê Kurda bû ew kanê, çi bê insaf û wijdan î

Çi bê wijdan û ajari, çi canbaz û kej û xwarî
Ku Kurdistan qet û parî, te da dujmin bi erzanî

Fecî nakî tu qey haşa, ku bû maşa gur û faşa
Bi dolab û dekê paşa, te îmza kir wî pîlanî

Wî dolab û dek û fendî, wî tor û dafik û bendî
Li me ânî, me pê jencî, wî şûr û kêr û gûzan î

Tif û le'net li pîrê te, li havîn û li şîrê te!
Li paşa û wezîrê te, ku maşa dest ê faşan î

Ku maşa destê xwînxwara, tu hatî, ya gur û hara
Ne yek carî, hezar cara, li te le'net be hetanî...

(*) Xwedê di Quranê da bi qelemê sond xwarîye

KOMA HEQÊ ÎNSANA

Hûmanîstê Ewrûpa, koma heqê însana!
Gelî keşîs û papa, filozof û rêzana!

Dadîgaha lahayê, koma gelê lêk hevî!
Qe deng ji we demayê, "kul di konê we kevî"

Ma qey çavê we kor in, hûn seh nakin nabînin
Ku l'me ev zulm û zor in, li ber çavê we tînin

Gurê harê dev bixûn, ketne nav col û kerf
Ku barbarê fahşê şûn, ne însan in ne merf

Li ber çavê mezina dest davêjin piçûka
Singû ku l'zikê jina didin, keçik û bûka

Ku b'hezaran jin û zar, kuştin pepûk û dîla
Li Helebça bê hewar, li Agrî û li Zîla

Li Pîran û Dêrsimê, li Sasûn û Xozatê
Li Reman û Gumgumê, hemû derê welatê

Agir ku berdane mala, kon û hol û çadira
Zarok û pîr û kala, singû kirin gawira

Jin û zarê bêxwedî, ku lê dane ber gula
Ewan harê bê fedî, çawa kirin ku l'Fila

Ku l'ser hestiyê Kurda, îro l'gelyê Zîlanê
Bî cî anîne 'Qurd'a, ankû cewrê Efxanê

Ku d'bên soydaşê me ne, ew ji me ra bira ne
Çêlê Tûrana hene, cewrê dêlegura ne

Hem ku l'deşta heranê, wêran şehra bêxwedî
Anîn cewrê Tûranê hêr û hovê bê kedî

Musulman in ew qaşo' Tirk û Ereb û Ecem
Qirêjiya wan naşo, Mûrad û Zap û Zemzem

Ew îsanî nizanin, wê çer heqê îsana
Naskin, bidin, bizanin, hûn dev berdin ji wana

Çekê ku hûn didin wan, pê mezlûman dikujin
Hûn hevalê cummê wan, hene ku xûn dimijin

Eger çek û perê we, ne be, bi me nikarin
Zanin ku qeşmerê we, hene ew xizmetkar in

Divê ji wan re bêjin, bes e gelî qeşmera
Ku hûn jarî dirêjin, ji me nexwazin pera

Îdî alyê we nakin, bes e ku hûn qeşmerî
Dikin, ne qenc û pak in, zirtolê û serserî

Ev gotinê îsanî, şanê gelê rehber in
Hûn, ne Gurê Tûranî, ne Erebê qeşmer in

Hûn însanê medenî, hene mirûfê rêzan
Ne yobazê dîngenî, ne canbazê bê wijdan

Şan û şeref yê we ne, alî mezlûma werin
Rastî ku însan hene, doza însanî terin

Bêjin Erebe gemar Tirk û Ecemê genî
Bes e! xûna Kurda xwar hûn bûn donê bi tenî

Heqê qedera gela zanin bi dest gelan e
Bêjin: gefî guhbela, bo çî li wan belan e

Kurdistana Kurda ye, ku l'navenda Asyayê
Turkistana we maye, gurê Ûral-Altayê

Kûseloyê Sehrayê, papax geniyê Ecem
Liber çavê dînyayê lime hûn bûnekelem

Bes e! Xwîna me d'mijin, xwîn mijokê musulman
Bes e! Hîna me d'kujin, dibên ku dîn û îman

Bes e! bî navê dîne, hûn bêdîne bênamûs
Ku wer dirjînin xwîne, li me bûne wek kabûs

Wekî gurê devbixwîn, li me ku tîn birê dîn
Dibên ku karê navîn, heye hûn têkil nabîn

Çilo karê navîn e, hûn qey ewî nizanin
Kurdistan, yê wan nîne qeyê ewqas nezan in

E'b'qurbana serê we, bes e! demagojî kin
Bes e! li himberê we, dujmin ku kemkojî kin

Şerm e ji bo wera kû, alîkarya wan dikin
Dewra demagojî çû, rastî hûn îlan bikin

Ku sazmana we raçand, ji bo hemû gela tê
Bes e! We jî, me xapand, eşkera kin xebatê

Ehd û peymanana Sewrê, em dixwazin, ew kanê
We l'me kir zilm û cwerê, bi peymanana Lozanê

Piştê cenga cîhan ê, we dest ji me ku berda
Bi peymanana Lozanê, çû Kurdistanana Kurda

Qet û parî kirin wê, kewa gozela kûvî
Bi xûnxwarî birin wê, gur û keftar û rûvî

Çilo we kir, safî kin, wilo, gelê Ewrûpa!
Pirsê li wî mafî kin, mane bê piş û bê pa

Eger dawa petrolê dikin kasik, yê me ye
Eger pirsê gebolê, kevçê bi destê we ye

Eger dawa însanî, dikin em jî însan in
Eger doza Tûranî, dikin ew jî hûn zanin

Nizam gelo we seh kir, koma demoqirasî!
Zanin li me kî weh kir, vegirt me vî kirasî

Zanin ku dînê dinê, em hatin e belengaz
Zanin kewa birînê, azadiya serefraz

Bê lav û agir û xûn, zanin ku nebye nabe
Azadî û serxwebûn, kesek bi wî ku şabe

Zanin ku xûn qelen tê, xêlya serê wê bûkê
Can û dil û beden lê xelat me da li sûkê

Îro keç û xortên me, wî rastiye dibêjin
Çiya, çal û kortên me, xûna xwe lê dîrêjin

Hûn hê bi devê dujmin, jêra dibên anarşîst
Sed heyf û sed mîxabin! ku me j'we jî ev bihîst

Qehremanê azadî, hene şêrê şorişvan
Li ber zulm û bêdadî, serî hîldane ku wan

Divê alî bindesta bikin ne yê petrolê
Neçin alî serdesta, qenc bilizîn hûn rolê

Ku l'dîroka dunyayê, lanet li we jî neyê
Qeyê bi wî awayê, hûn hêj nîzanîn, qeyê?

Bêtirs û minet in em, ji dujminê teres bav
Destek bi dîn bes e hem, ku j'bo vera ye ew nav

Hem çek ji we di xwazîn, hem desteka siyasî
Dijmin gur û beraz in, zanin ku ka çiqasî

Bê tang û top û roket, bê fûze û firok e
Man bê nişan û rozet, dest wan gurê dirok e

Hûn destekê bidin me, bi made û bi mana
Dê em perê çekê we, bidin ku roj bû rana

Musil, Batman û Kerkûk, zanin ku yê mene tev
Ku j'dijmina me girt bûk, kabûs ji ser me çû şev

Deynê we dê bidin em, bi sed sipas û minnet
Şan û şeref ku tê hem, ew desteka we xizmet

Lavê Med û Keya ne, camêr û merd û mêr in
Şoreşkerê çiya ne, dêw û piling û şêr in

Hûn dev ji hirç û keftar, berdin ji Sam û Tûran
Nabin meriv ku barbar, hirç û gurê musulman

Sozê me ye serê me, bextê me yê Keya ye
Zerdeşt ku rehberê me, pêxemberê Meda ye

Hûn nas dikin me û wan, zanin ku kî û kî nin
Zanin gurê musulman, dostê we jî ku nîn in

Arl ne em, bira ne, alî birê xwe kin hûn
Dijmin ku wek gura ne, zulm û cefa ne zagûn

Em desteka siyasî, tenê ji we dixwazin
Mafê demoqirasî, em jê ku'be miraz in

Eger divên ku dîrok, lanet li we nexûne
Ne bîn, ku ev çi çîrok hene, çi arezûn e

Heqê me ye, dixwazin, alî me 'kin, nekin hûn
Daxwaz û lom û gazin îro dikin, sibê xûn

DOZA MUQEDDES

Ji konê Ariyanî, koçera sîpan û Nemrûd î
Li dil çik û kul û janî, Li can derman û Fermûd î

Pilinga war û zozanê Erarat û senendaj î
Qulinga Hacî Umran û Cîlo û Maziyû Cûd î

keboka Amid û Hewlêr-û Botan û Mehabad î
Heboka Erzen û Xezxêr û Qamişlo û Amûd î

Sûravêla Fîrat û Dicle û Xabûr û Rengan î
Birûmêla Cemê, Zap û Diyala û Sîyarûd î

Tu, Qudsa rojhilatî, Lavus û Hano û Bêrût î
Viyetnama mehatî, agir û alav û barûd î

Tu, dengê-herbijî azadî yû, rîzgariya kurd î
Tu, rengê dawera dilşadî û aşîfî, asûd î

Tu, ala serfirazî tê, li bala Qazî, Bazî tê
Bi ordam û bi nazi tê, Li dil daxwazû Meq'sûd î

Tu, Mora dest kiyaksar û kurê Merwan û Şeddad î
Tu, cilwa keskesora ser Milê Berzencî Mehmûd î

Tu, Emrê Hezretî Zerdeşt û Mûsa û Mesîhayî
Tu, Fermana Muhemmed Mustefayî, Zikrê Dawûd î

Tu, Rûgaha me kurdanî, Mina û ke'be û Oudsî
Tu, nexma Rûhû canî, dengê Qanûn û Ney û Ûd î

Tu, daxwaz-û Miraz û qestî, Bin û jîn û vayî nî
Tu, zingîna "elest"î tê, ebed her bûdû Nabûdî

Tu, xwin û hêsirê çovanî, çik û hesreta canî
Bîrîna xortê soraşvanî, Ê, "seyda"yê bê hûd î

Nemêrî ger Li "Şam û enqerew Bexda û Tehranê
Jî wê doza Muqeddes "Durre" tê' wîzê bi yek Mû dî

SOND Û QESEM

Qesem kim ez bi jana dil bi jana
Bi fîxana kû jê da âsîmana

Bi nalînê jin û zarê Helebçê
Birîndarê şerefmend û neseb çê

Bi xwîna wan şehîdê ser çiya kim
Birîna navdilê wan cindiya kim

Bi xwîna wan şehîdê serfirazî
Bi âla ser milê Mehmûd û Qazî

Bi xwîna Agrî û Işno, Gilala
Bi xûşîna çemê Zap û Diyala

Bi Berzenc û bi Bender bazîyanê
Bi Berzan û bi Zilan û Remanê

Bi mîrê Miksî û mîrê Cizîrê
Bi pîrê Xanî û pîrê Herîrê

Melayê Botî û Zîn û Memê kim
Kela Xoşab û Burca Demdemê kim

Kela Bazîd û Wan û Aniyê kim
Bi Farqîn û bi Waşûkaniyê kim

Bi Xarpêt û bi Cîlo û bi Mazî
Bi Sêrt û Amid û Eskîf û Bazî

Bi zozanê Erarat û Medê kim
Bi Xozanê welatê Serhedê kim

Bi dîwana Cîgerxwîn û Mela kim
Bi xwîdana şîmamê paxila kim

Bi Baran û bi bayê der bihara
Bi seyran û bi geştê dost û yara

Bi çavê çavreş û kêsim xezala
Bi navê zarxweş û şox û şepala

Bi dengê bilbila rengê gula kim
Bi bengê diilkula derdê dila kim

Bi kalînê pez û Bexê li dana
Bi nalînê bilûrê dest Şivana

Bi nazê berrîvanâ rewşê bûka
Bi awazê sibana tê ji çûkâ

Bi gumînê ji meşka tîn li dara
Bi zimînê berodanê li wara

Bi mêrg û çîmen û war û çiya kim
Bi bax û gulşen û belg û giya kim

Bi wîtinê çivîkê derbihara
Qîbînê kewrubatê serzinara

Bi çada Kurd û Kurdistan hemî kim
Bi her dewran û her gav û demî kim

Bi Newroz û bi sersalâ welat kim
Ku dozâ bav û kalâ lê xebat kim

Qesem kim ez bi wê doza mubarek
Qesem kim sed hezar carî ne carek

Welat qibla dil û canê me be bes!
Xebat lê dîn û îmanê be bes!

Heta bimrin weyan heta ku âza
Werin em jî li nava serfirazâ

Ku ew îman û dînê min hey e, hew
Hebîn û van û vînê min ew e, ew

Welat qibla dil û can e çî lome
Xebat lê dîn û îman e jî bo me

Belê ew quds û ke'ba rojhilat e
Ku zemzem Dicle û Zap û Firat e

Begê min, sejde lê ferz e li ser me
Eger em lê ne bin, ew eyb û şerm e

Xebata lê li ser me ferz û eyn e
Şerê lê, bê wekî Bedr û Huneyn e

Şerê azadiyê ferz e, cîhad e
Kî wer nîne bibêje, bênîjad e

Belê ez muftiyê dewra zeman, im
Ew e fetwa me lê daye, dizanim

Dizanim ez ku seydayê we hatim
Xîzan im, dîn û seydayê welat im

Ji min bawer bikin ez dur şînaş im
Bi dest çakûç û dev tirpan û das im

Begê min, derd û kul dil pir ku sot in
Wekî bulbul li surgul dur me rotin

Ji fermanâ xwe jê gerdanî çê ke
Li gerdana wî bûka Serhedê ke

Li ser singê wî bûka xûne xêlî
Li ber lingê wî roke pêl bi pêlî

Ku ew bûkâ welat e bêbiha ye
Ji xûna dil xelat e lê me daye

Dikim teqdim di gel xwîna şehî da
Umidwarim ku meqbûl bêt ji wî da

Institut Kurde de Paris

MIN GOT DAYÊ

Min got: Dayê birçî me, got pîvaz û nan û dew
Min got: îdî çî b'dî me, got toraq jî heye, hew

Min got: Şîr û mast û to, rûn û hingiv dixwazim
Got: çî d'bêjî tu heylo! Zanî para kêne ew

Para zarê bajara, şêx û axa û mela
Dewletî û tucara, birjiwaziya qelew

Min got: Dayê qey însan, hemî ne wekî hev in?
Gotî: Dayik bî qurban, tu çî d'bêjî, tew û tew!

Pir bê wijdanê teres, hene ku ew dibêjin
Ne wek hev in hemû kes, hinek gur in hinek kew

Kewa gozela kûvî, ku l'ser zinar û latâ
Gur û keftar û rûvî, girtin ku ew ketî xew

Min Got: Kewa âzadî, ku j'welatê me firda
Got: Tu derê min dadî, sebîra dilê min bû ew

YEKRÏSTE

Ji ber jana Mehabadê binalim dê heta bimrîm
Weyan heta hebîna xwe ji destê dijmina bigrîm

YEKRÏSTE

Mela û Sêxû Axano, bes e! Xûna welat fir kin
Bela û çayîkû qano, bes e! Dijmin li me dir kin,

LEXEZ

Gulistanê ku gul danî, fixanê lê ji bilbil da
Ji dewranê serî anî, Li payê kufre bédil da

Ferheng

- Abad** : Navê pêxemberekî gelê Arî ye, jêra Mehabad jî dibêjin yanê: Abadê Mezin
- Abdulqadir** : Seyîd Abdulqadirê kurê şêx Ûbeydullah, Bi Şêx Saîd ra bi darda kirin. (1925)
- Aferinek** : Eser, Berhem, telîf
- Agop** : Navê Yaqûp pêxember e. Josef jî, Yûsuf pêxemberê lawê wî ye.
- Agri** : Ararat. Çiyayê Agirî yê. Çiyayekî wolkanîk e, Ara rat: Bi mana Agirê vemirî.
- Ahora Mezda** : Yezdan, Xwedê, Xwedayê ronahî û gencyê.
- Al-al** : Navê kulîlkekî ye.
- Ala** : Alan, herêma alanê li başûra Ûşnoyê ye, nêzikê Serdeştê, ku li gundê Alta yê çemê zapa piçûk, zencîreya çiyayê Zaxrosê qul dike û, ji wî bihorekê (bihoreka alanê) da, bi pêl û lem û lotoz, berjêrê Mezopotamya yê dibe û dikeve nava çemê Dicle yê.
- Amade** : (Hazır)
- Amaytis** : Navê prenseseke Medî bûye, bi qiralê Babilê ra zewicî ye, ji bo ku hesreta bax û bostanê Madistanê nekişîne,

qiralê Babilê jêra baxçekî eliqandî li ser birca Babilê çekiriye, ku ew yek ji heft xarîqeyên cîhanê tê hejmarê.

- Amed** : Bajarê Diyarbekrê
- Aram** : Sebir, sukûn, taqet tebat.
- Ardelan (Erdelan)** : Navê herêmeke li rojhilata Kurdistanê, ku ji aliyê bakûr da, heta başûra wê, biqasê 200 km ye. Bakûrê wê, Afşara Saînqelayê ye; başûrê wê, Newala çemê Diyalayê ye; rojhilatê wê Gerrûs û Hemedan e û rojavayê wê jî, herêma Sulêmaniye û Kerkûkê ye.
- Arî (Aryanî)** : Navê koma gelên Hindû- Ewrûpa ye, ku gelê Kurd jî, ji wan e. Arî, yanê esîl û bingehîn. Gelên malbata Arî bi van beşan in:
1) Beşa Îranî 2) Îslavî 3) Latînî
4) Germanî 5) Romanî
- Arzaşkûn** : Navê textûpayê dewleta Orartû (Xaldî) bûye, ku di dû wî ra Tûşpa (Wan) bûye textîpa.
- As** : Navê Bavê Emrê Kurê As e, ku Emr, di cenga Hz. Elî û Muawiye da alîkarê Muawiye bûye, pir însanekî bi fend û fûnd û dek û dolab bûye.
- Asûr** : Navê gelekî kevnare yê dîrokî ye. Ku Ew gel di navbera sedsala (qim) 7-8 Bz. da, li Mezopotamya navîn jiyaye. Di sala 612 Bz. da Kiyaksarê Medî,

textûpayê dewleta Asûrî Nînewa
(Mûsil) girtiye û dewleta Asûr dawî lê
hatiye.

- Aware** : Eware, perîşan
- Awaz** : Deng û seda
- Awesta (Awîsta)** : Kitêba Zerdeşt pêxember a pîroz e.
Zend jî, şirovekirina wê ye.
- Axivtîn** : Nuhbûna birînên kevn.
- Axoş** : Himbêz, hemêz, himêz.
- Ava** : Şênayî, ava bûyî.
- Azarî** : Bêkêrî (Yaramazlık)
- Ava heyatê** : Ava jîyanê (mîtolojîye)
- Azer** : Agir, bavê Îbrahîm pêxemberê Arî ye.
- Astiyak** : Qiralê Împeratoriya Medî yê dawî
bûye. Ku Korûş (Cyrus)ê nebiyê wî (ji
keça wî ya Mandana), hêrîş tîne ser
wî kalê xwe, textê wî jê distîne û
Medya û Persiyayê dike yek û dibê
qiralê Medya û Persiyayê (550 Bz.), ku
îraniyan jêra dibêjin Korûşê Buzurg
(mezin).

B

- Bada** : Li hev pêça, tewand, rist.

Bada azadî	: Meya azadiyê.
Bade	: Mey
Badê seba	: Bayê sibê
Badikî (Badkî)	: Navê eşîreka Kurda ye, ku 12 şaxê wê hene, Kerîya, Welîka, Xweşîka, Laçeka, Şerefka, Aqîka, Araçka, Geboza...
Bajar	: Şar, (Şehir)
Bakûr	: Şîmal
Bala	: Bejn, qamet, billind
Bam	: Ban, banê xaniyan.
Bapîr	: Kalik, bavê bavê.
Baq	: Qevd,
Baqê gulî	: Koma guliyan (guliyên porê keçik û jinan)
Baqil	: Bi hiş û aqil, zana, şareza.
Basû	: Komên berfê ku ba dicivîne ser hev.
Başûr	: Cenûb
Bavê Esrayê	: Bavê Kurdê, Bavê Îqbal, Bavê Berzo, Seyda: Navên nivîskar in.

- Baxo** : Serok, xweyî, xwedan.
- Benî Sedr** : Serokê Komara Îranê bû, ku Xumeynî (Ayettullah Humeynî) lê hat xezebê, revî çû Fransayê.
- Bey** : Biyok, bihok, bî.
- Baz (Bad)** : Navê fermandarê Eskifê (Hesenkêfê) bûye (990).
- Bêdad** : Zalim, zorbe.
- Bêdadî** : Zilm û zor, bêheqî, neheqî.
- Bêguman** : Bê şik û şubhe.
- Bêkes** : Yek ji şairên navdarê Kurd e (Li listeya şairên Kurd mêze bikin).
- Bênewa** : Bê nesîb, bê par, bê peş, feqîr, miskîn
- Bêxal** : Navê gurguranekên (şelaleyên) ku 10 km li pişt bajarê Rewandûzê dikevin, avên wan ên sar û zelal, menzereyên wan ên xweş û delal hene, ku ji bihiştê xweştir in.
- Bêrî** : Guhera pezên ku tîna dana.
- Berhem** : Telif, eser, (ürün)
- Bezm** : Meclisa kêfû zewq û vexwarinê
- Beytulheram** : Mala pîroz, (ke'be)

- Binefşe** : Binefşok, navê Kulfilkekê ye.
- Best** : Bend, girêdayî (bağlı)
- Berzencî** : Şêx Mehmûdê Berzencî (Li kurte dîrokê mêze bîkîn)
- Berdesîr** : Navê çiyayekî Kurdistana rojhilat e. (Li parçeya Îranê)
- Bihîşt** : Cennet, bax û baxçe.
- Bijang** : (Kirpik)
- Bilî** : Bêje. (Bi zaraveyê Soranî ye)
- Bir û çû** : Hilda bir û çû (Aldi götürdü, gitti)
- Brû** : Ebrû
- Biraxo** : Eqreba û pîsmam.
- Buhterî** : Ebûîbade, şairekî Erebî yê navdar e (820-897).

C

- Cahîl** : Nezan, bêhiş
- Cahşîk** : Xayinên gelê xwe, cahşîkên kera.
- Calcalûke** : Bi zaraveyê Soranî navê pîrê ye, (ankebût, örümcek).
- Cama Cem** : Qedeha padişahê Cem (Cemşîd) ku pê

mey vexwarîye. Cem, ku bi "Xateme" ra yan bi "padişahê mezin" ra were, meqsed jê Suleyman pexember e; ku bi "mey û badeyê" ra were, meqsed jê Cemşîd e; ku bi "Sedd û ayîne'yê" ra were, meqsed jê Îskender e.

Cawîdanî	: Ebedî, her heyfî.
Can	: Ruh, rih
Cejn	: Eyd
Cem, Cemşîd	: Navê padişahêkî pêşdadiyan e.
Ceng	: Şer
Cerg	: Kezeb (ciğer)
Celew	: Gem, hevsar
Cewr	: Cewrikê kûçikan û guran.
Cewr	: Zilm, bêdadî.
Cilq	: Gemar, rîzyayî, hêkên ku dema wan derbas dibe û xirab dibin.
Cirîd	: Xara hespan, berhevdana hespan. (cirida hespa)
Cilm	: Bela, felaket, rîp.
Cezbe	: Ricifandin û cezbeketina sofî û dîwanan.

Cihû : Cihûd, (yehûdî)

Çakûç : Kakûç

Çavkanî : Şilek, serekanî, jêder (kaynak)

Çawa : Çawan (nasıl)

Çepil : Dest û mil,

Çepil îedan : Dest, li hevdan, li çepikan dayîn
(alkışlamak)

Çerx : Dolab

Çerxa felekê : Ger û dewrana felekê, sazîya erd û
ezman.

Çêl : Çêjik, çêlik

Çira : Fener

Çit : Tîşt (Bi zaraveyê soranî ye)

Çirtik : (Zıplamak)

Çivîk : Çûçik, perende

Çik : Êş û şewat û jan.

Çil	: Pir sipî, qerqaş
Çimen	: Çemen
Çiveçiv	: Deng û awazê çivik û balende û perendan e.
Çok	: Ejnû, junî (dîz)
Çorik	: (Honî)
Çûk	: Çivik (serçegil)
Çilo	: Çawa, çito, çer, çawakî.
Çirda	: Qelişand, çirand.
Çirûsk	: Şu'le û ranaya êgir.
Çilkanî	: Çelçêşme, navê çiyayekî Kurdistanê rojhilat e.

D

Daîma	: Her tim
Dan	: Demên ku pez lê tèn bêfî û dotinê.
Dara	: Padîşahê namîdar ê Keyanî Kiyaksar, û kurê wiyê Astiyag (Astiyagis)
Dawûd	: Davûd pêxemberê bavê Suleyman pêxemberê cuhûyan e.
Daw û doz	: (Ûlkû)

- Dewa** : Derman.
- Demdem (Dimdim)** : Kela dimdimê. Emîrxanê yekdest (zêrçeng) serokê Mukrî biradostan bû, di cenga Soran de, milê wî jê bû. Şah Ebbas, milekî zêr jêre çêkir ku, navê wî bû Emîrxanê Çengzêrîn û Yekdest. Paşê navbera wî û şah xirab kirin. Şerekî pir giran li ser kela Dimdimê hate kirin. Çar mehan dom kir. Bi tu awayî Eceman nikarî bû kel a Dimdimê bistînin. Ava kelê birîn û di pey çend mehan ra leşkerê îranê û Pîrbûdaqê Azerbaycanê bi hev re dor li kelehê girtin û ketin kelehê. Emîrxan û hemû Leşker û hevalên wî heta dawiyê şer kirin. Di burca Narînê de tev hatin şehîd kirin. Piştî vê qehremaniya dîrokî, Ecema kela Dimdimê stendin (1608). Destana Kela Dimdimê di nava Kurdan da meşhûr e.
- Derd** : Dert, ilet û êş.
- Derbendê rayat** : Cihekî turîstîk e, li ser rîya ku diçe zozanê Hacîumranê, 50 km ji geliyê Elî Begê dûr e, Geliyê Elî begêjî, qelşeke 10. km dirêje, di boîngeha navbera çiyayê Korîk û Newazenînê da ye, 60. km. ji zozan ê Şeqlawe ye dûre.
- Derbendî Xan** : Pingara (Baraja) Derbendî Xanê, 65 km ji Silêmaniyê Dûre.
- Derbendê Kawe** : Di çiyayê Qeredaxê da ye, li Silêmaniyê.

- Dehlekan** : Navê çiyayekî kurdistana Rojhilat e.
- Destpêk** : (Başlangîç)
- Deşta Herîrê** : Navê deşteka Kurdistanana başûr e, li rojhilata wê zencîreya çiyayê Herîrê ye, Navçeya ku Nevê wî Herîre, nêzikî Şeqlewa Hewlêrê ye. (Cihê bûyîna şairê navdar Eliyê Herîrî) li wê deştê ye, Avû hingiv û titûna wê xarîqene.
- Dezî** : Tayê dû derziyê (ta û dezî)
- Dêbir** : Mudebir, rêweber, tedbirker.
- Dêl** : Dêlik, kûçika mê, boçik, dûv.
- Dicle** : Çemekî Kurdistanê navdare, dirêjahiya wî, 1718 km ye. dikê kendava (korfeza) besra yê.
- Dildar** : Mahbûb, hezkerî.
- Dir bûye** : Dijwar bûye, dir, dijwar.
- Dirdîrk** : Dirik, cûrekî istiriyan e.
- Dilbij** : Dilbijok, nefsok, nefsek. xwestek.
- Dilêr** : Mêrxas, wêrek, leheng.
- Divê** : Dixwaze, lazim e.
- Diyala** : Kawrûd, Siyarûd, navê çemekî Kurdistanana rojhilat e, ji çiyayê Şerîşkanê

der tê, di navbera çiyayê Şalû û Kelesera Kirmanşahê, di qirikên teng ra, wek maran çivan dide xwe, di tixubê Iraqêra, bi aliyê Başûra rojavada. dikêşe, li başûrê Kurdistanê bi çemê Dicle ra dibe yek.

Dihok : Navê bajarekî Kurdistanê başûr e. Navbera wê û Mûsilê 73 km ye. Zozanê Sersingê, yek zozanên wê yên pir tûstîk û xweş in.

Dilsoz : Dilsoj, dil şewitî.

Diyalektîk : Felsefeyeke materyalist e.

Dîdar : Ditina rûyê yarê, rû, çehre.

Dokan (Doxan) : Pîngara dokanê, havîngehek pîr xweşe, cihekî tûstîk e, 71 km ji Silêmaniyê, 141 km ji, ji kerkûkê dûre.

Domar : Der û dor.

Durrê şehwar : Ênciyên şahane.

E

Eba : Kinçeke mûye, wekî kurk û qapût û sakoyan, tê vegirtin.

Ebed : Dema bê dawî.

Ebedî : Her heyfî, bê dawî. timheyfî, nemlîr

- Ebû l' el- el Mûernî** : Navê şairekî feylesûf û, navdar ê Ereban e (979-1058), ji piçûktiya xwe da kor bûye.
- Ecaîb** : Sosret, xerîb
- Ecel** : Dem û gav, dema mirinê
- Ecem** : Navê gelekî ye, hinek dirokzan, dibêjin Iranî ye, hinek jî, dibêjin Tûranî ye.
- Edem** : Tûnetî, tunebûn
- Ehrumen** : Şeytan, karbidestê tarîfî û neqenciye (dî ola Zerdeştî de).
- Ehd** : Peyman
- Elîf** : Navê tîpeka elfabeya Erebî ye, bejnên zîrav û xweşik pê tên şebihandin (Bejna wê wek elîf e)
- Elk** : Kabûs a pîr û sergewer û por gijik, bi tîrs û heybet, cadû, xeyalet.
- Emel** : Daxwaz, arzû
- Ezman** : Asîman
- Elest** : Dema ezêfî ku Xwedê ji ruhan re gotiye "Elest û bî rebbîkum" yanê 'Ma qey ez ne xwedayê we me?' ku ruhan jî, di bersîva wî da "Qal û bela", yanê 'Belê, tu Xwedayê me yî' gotine. Ji vê sehna rûhanî ra Bezma Elest, tê gotin.

- Elem** : Êş
- Erz** : Erd, zemîn, zevî.
- Ers** : Erşê Xwedê, navê textê selteneta Xwedê ye.
- Erbîl (Erbil)** : Hewlêr. Navê bajarekî Kurdistana başûr e, li navbera Mûsil û Kerkûkê ye, ku niha textûpayê Hukumeta Kurdî ya Herêmî ye. Çar hezar sal beriya Mîladê Somerîya jêra gotine: Orbîlim-Erbîlim, di nivîsarê Asûrî û Babîliyan da jî, navê wê, Erbaebîlo bûye, ku bi mana çar Xweda ye. Senharîb ê melîkê Asûrî (705-681 Bz.) pir rûmet dayê, ku ji newala Bastûrayê bi dirêjahiya 20 km, av anîye wê. Zozanê Sellahadîn û Serereşê, li çiyayê Pîmamê, zozanê navçeya Şeqlewayê, li çiyayê Sefînê, deşta Herîrê, Derbend û şelala geliyê Elî begê, şelalên Bêxalê, zozanê Cindiyân û Hacîumranê, ji havîngeh û cihên wê yên turîstîk û xarîqe nin.
- Erarat (Ararat)** : Çiyayê Agiriyê.
- Erbede** : Serxoş, aware.
- Erefat** : Navê girekî mezin e, li bajarê Mekke yê. Hacî lê dicivin, dibin hecî.
- Eş'erî** : Navê îmamekî eqîda îmanê ya mezhebê Sunniyan e.

- Ez benî** : Ez bende, ez xulam.
- Ezel** : Dema bê ewil û bê pêşî û her heyf
- Ezefî** : Bê pêşî, ji berê da hebûyî, her heyf.

- Êwir (êwirge)** : Cihê ku karwan û koçer lê datînin
- Êzdî** : Îzîdî, Yezdanî, Yezdanperest, bermayê olperestên dînê Zerdeşt in. Navê kitêba wan a pîroz, Mishefa reş e, îbadetgeha wan a pîroz jî, Laleş e.

- Farîs** : Gelekî Arî, Aryanî (Hînd û Ewrûpî) ye.
- Ferîdûn** : Navê wî qiralê efsanewiyê, ku li pey Zehhak (Dehhak)ê xwîn xwar, hatiye ser text
- Ferman** : Emir
- Fet** : Navê rewşeke lîstika Nehberkê ye.
- Fikîr** : Bîr, hiş

- Firat** : Navê çemekî mezin e, ji ciyayên Kurdistanê dikeşe kendava (korfeza) Besrayê. Dirêjahiya wî 2300 km ye.
- Firdewsî** : Biwêjê namîdar ê îranî ye (932 - 1020)
- Fitre** : Tesediqa, ku di meha rojîyê da ferz e her musulman ên hal xweş bidin.
- Fir'ewn** : Navê paşayên Misriyan ên kevn in (çiroka Firewn û Mûsa di Tewrat û Êncil û Quranê da heye) Fir'ewn bi mana zalimû, zorbejî, tê bikaranîn.
- Firset** : Fersend, keys û fesal
- Fizar** : Fixan, qêrîn
- Ferâyî** : Serpoşeka madenî ya ser kofiyên jinan e.
- Ferz** : Bivê- nevé, mecbûrî
- Fedl (fezl)** : Kerem û ihsan û qencî
- Faş** : Faşist, mustebid, zalim, fahşbûyî.
- Feza** : Valatiya jorîn, asîman

Gawir : Kafir, bê dîn, zalim.

Gemar	: Pîs û qirêj.
Genî	: Bînketî, genî bûyî,
Ger	: Gefîn,
Ger	: Cihên kort, binemêrg, . şewl.
Ger-av	: Cihên ku av têda pingar digire û li hev digere, girdab.
Gerden	: Stû, ustû, ustî
Gezgezk	: Navê giyakî ye, bi Tirkî jêra dibêjin Isırgan Otu.
Gil	: Celb, çamûr
Gilî	: Şikayet, gazin
Girûz	: Qirnûş, girûş, girnûş.
Gujguj	: Dengê bayê, (guje-guja bayê tê)
Gulî	: Kezî, porê hûnayî.
Gorî (Goranî)	: Beşeka gelê Kurd e.
Gorî	: Ez bi gorî, ez bi qurban, ez bi heyran
Gele	: Gelek, pîr, zahf
Gilala	: Warê Gilala: Li Haçî Umranê êwirga : şoreşa Mustafa Berzanî bû.
Goderz	: Navê pehlîwanekî navdarê Kurdî ye, bavê Kewoyê meşhûr e, ceng û şerê

Goderz û Pîranê Tûranî, di şehname
Firdewsî da, bi dirêjahî çih girrtiye.

- Gelperwerfî** : Gelperwerf, gelparêzî
Gerdanî : Milwanke, xîşreka stûyê jinan e.

- Hacûmran** : Havînga Hacî Umranê, ji Derbendê
Rayatê wê da, sînorê Iraq û Îranê, roj-
hilat a çiyayê Hesarostê dikeve, 69
km ji geliyê Elîbegê dûre, ji hemû
zozanên başûra Kurdistanê hêniktir û
sartir e, tê da avên madenî û dermanî
hene, hewa û menzera wî pir û pir
xweş û rind û bedew e, ji wê de,
mirov serêpozê çiyayên Qendîl,
Sekrîn, Sekran û Herkurd û zencîreya
çiyayê Hesarost ê dibîne.

- Har** : Heywan û mirofên harbûyî, harbûn:
nexweşîyeke kûçikan e, ku bi Tirkî
jêra dibêjin 'kuduz'.

- Harpak** : Navê wezîrê Astiyakê qîralê Medî
bûye, ku pê ra xayînî kirîye.

- Harûtû marût:** : Du sêrbaz û zaniyarê Babilê bûne, hi-
nekjî, dibêjin ku du melaîket (firîşte)
bûne

Hava	: Ha eva (Işte).
Havên	: Maye
Hawar	: Hewar, el eman
Hawêr	: Hewar, der û dor
Hebîb	: Hezkirî, jê hezkirî, mehbûb (bi zimanê Erebiye)
Hebîn	: Dost û yara perestî, (ya kû mirof ewê di parêze)
Hebûn	: Heyîfî.
Hemnişîn	: Hevalên li ba hev rûniştî, heval.
Heqîqet	: Rastî
Hergele	: Ewterî, soyterî, beredayî.
Heyhey	: Welwele, deng û awaz û seda
Heyûla	: Atom, cuz'ê layeteceza.
Hevrî	: Hevrê, heval, hogir.
Hecerûl Eswed	: Kevirê Reş, navê wî kevirê pîroz, ku di ke'bê daye, musulman di hecê da tewaf dikin û di limêjê da jî, berê xwe pêda dikin.
Hebeşî	: Wek Erebe hebeşî, Xalên hebeşî, yanê xalên reş.

- Hêz** : Quwet
- Helepçe** : Navê Navçekî Suleymaniyê ye ku Saddamê qesmer û teres, di 16 û 17'ê Adara 1988'an da'jañ bi ser da darjandin, bêhtir 10 hezar mirov (jin û zar û kal û, pir û can) hatin kuştin
- Hêz nade** : Nikare bilepîte, qeweta wî nemaye .
- Hêlûn** : Hêlîn, lane
- Hîma** : İma, işaret
- Hîv** : Meh, heyv, heyv
- Hîvî** : Daxwaz
- Hogir** : Hevrê, rêheval, rêber.
- Hov** : Vahşî, barbar. cenawer.
- Hûn** : Navê gelekî hov û barbar e, ku li Asya Navîn jiyaye û Tirk dibêjin ku ew pêşiyê wan in.
- Hirz** : Muhafaza, penah

- İsqat** : Navê mal û pereyê kefarete gunehane kû bûye adet dipey mirênê-ra, bi ayl-

nekî olî didin fekra.

- Îşno** : Şino, Ūşnû: Bajarekî Kurdistanana rojhilate (bindest Îranê) kû Ismaîl axayê şîkakî (simko) fermandarê wê bû, ji sala 1922'an ta sala 1930'an li berbirê zilma Şah şoreş kir.
- Izet** : Izet Ezîz, Mustafa Xoşnav û Xeyrî Abdulkêrîm û Mîrhac, di artîşa Iraqê da sûbayî bûn, di dema şoreşa Berzanî da, ji nav artêşa Iraqê hatin gihîştin mele Mustafa Berzanî, piştî pelîşandina şoreşê hukumeta Iraqê di 19.6.1947'an da ewan bi dar da kirin.
- Îstîbdat** : Zilm, faşîzm.
- Îbadet** : Ayînkerdenî, ayînkirin
- Îbnulhecer** : Navê zanyarekî fîqha mezhebê îmamê Şafî ye (1174-1249 M.)
- Îlahî** : Yezdanî, Xwedayî (Allahla îlgilî)
- Îma** : Hîma, îşaret.
- Îman** : Bawerî
- Îrade** : Qest, wayîn, xwestin, arezû
- Îdbar** : Rûmet, qedr û qîmet.
- Îtîzal** : Mezhebê îtizalê, di warê baweriyê da mezhebeke felsefî ye. Di pir tîştanda dijê mezhebê Eş'erî û Maturîdî ye.

Îzîd : Xwedê, Yezdan. (bi Farîsiye)

J

Jale : Xunav, zipikên avê yên li ser belg û giyan.

Jar : weza, bê wec.

K

Kakul : Tuncik, zulf, bisk.

Kamîl : Gihîştî.

Kawa : Kawayê hesinker, şoreşvanê netewiyê Kurd ê efsanewî, ku Zehhakê zalim kuştîye û ala azadî bilind kiriye.

Kelam : Xeberdan, peyvandin, peyv û gotin

Kelem : Qît

Kemîn : Pûsû, Ciyê veşartinê

Kerem : Îhsan, qencî

Kerem ke : Bi fermo, were jor.

- Key** : Padişah, hukumdar, cebbar.
- Keykawûs** : Keykawûsê Nemir (Nemird-Nemrûd) di peyî Keykûbadê Kurd ra bûye qiralê : dewleta Med.
- Keyqûbad** : Keyqûbadê Kurd e, qiralê yekemîn ê Medan (700 Bz),
- Keyxusrew** : Keyxrosrewê Humayûn, padişahêkî Keyaniyan (Mediyan) ê pir adil û dindar bûye, pir kes dibêjin ku pêxember bûye jî. Di dawiya Emrê xweda ji bo minacata bi Xwedê ra çûye serê çiyê û paşve nezivirîye.
- Ker manşah (kırmanşah)** : Navê herêmeka Kurdîstana rojhilat e, ku li bakûrê wê, zencîreya çiyayên ku çemê Diyala ji newala Gamasabê diqetînin, li rojhilata wê, zencîreya çiyayên Kengawerê, û aliyê rastê Gaspê ye, li başûrê wê, çiyayên, ku Kelhor û Poştikohê jhêv diqetînin û li rojavayê wê jî, herêma çemê Dicle ye. Di nava herêma Kermanşahê da bajarê mezinê bi navê Kermanşahê heye.
- Kehkeşan** : Navê komeka stêrkan e, dirêj e, ku jêra dibêjin şopa kadiz, şopa kayê.
- Kofiya kêlî** : Kofiya neqîşandî û kêl kirî.
- Kêl** : Neqş û xemlên ku bi derziyê çê dikin.
- Kumreşî** : Hesûdî (kiskançlık

- Kirkirk** : Navê toximê giyayekî meşhûr e, ku ji : sapê wî giyayî, kindir çedikin. kirkirk, li ba Êzdîyan pir qedexe ye, ku dibêjin, 'Li min bi qirqirke Êzdîyan be' yanê li min heram be.
- Kenk** : Biken, devliken, devbiken.
- Kivî** : Kûvî (yabani)
- Kohîken** : Navê Ferhadê evindarê Şîrînê ye, : yanê çiya kunker.
- Kej** : Xwar, şaş, nerast.
- Kilohepa (Gilohepa)** : Navê prenseseka Hurî-Mitaniyan e. : Hepa; navê Xwedayê wan bûye, Kilo jî, bi Kurdîya îro jî bi mana çavbikil. Ku ev her dû pey digihîjin hev, dibe: 'Çavbikila Hepa', anku Çavbikila Xwedê.
- Kewser** : Navê ava çemê bihiştê ye.
- Keleş** : Çalak, çeleng, xweşik, dîlber.
- Kewo** : Navê Pehlîwanê Kurdî yê navdarê : Kurê Goderz e, ku Keyxosrewê Humayûn, li çiyayê Kaloyê, li nav şivanan dîtiye û aniye. Siyawoşê bavê Keyxosrew dîl dikeve destê Efrasiyabê Tûranî, li Tûranê dizewice û Keyxosrew jêra dibe. Ji tîrsa kuştina wî, bi dizî didin şivanan, dibin çiyê ku Kewo, bitesadîfî lê rast tê û wî dibe Îranê.

- Khyaksar** : (Kiwaksar-Huakhshtra-Cyaxares) qiralê Mediyân ê mezin bûye, ku di 612'ê Bz. da Nînewa (payitextê Asûriyan) standiye û dawî li Împaratoriya Asûriyanî anîye.
- Ke'be** : Mabetgeha pîroz a musulmanan e, li bajarê Mekkeyê.
- Kew** : Dax,
- Kew daye** : Dax kirîye
- Kewicîn (kewicandin)** : Dil tengî, dil sozî, meraq û hesret kêşî (Pir kewicîne)
- Kewrubat** : Nêre kew, kewê nêr.
- Kon** : Çadirên reşên koçera, kû ji mû tèn çekirin
- Konê pîrê** : Tevna calcalûkeyê, (örümcek ağı).
- Koñ** : Ne qenc, nebaş, tirsok, bê kêr
- Korûş (Cyrûs)** : Nebiyê Astiyakê qiralê Medî yê dawî, ji keça wî ya Mandana û prensê Axemenîşî bûye, kalê xwe ji text da anîye xwar, Mediya û Persiyayê kirîye yek û bûye qiralê mezin ê Pers û Mediyân. Ji Îndosê heta Çemê Sorê Anatolê ketiye bin fermandarîtiya wî (Korûşê Mezin).
- Kîso (keysû)** : Kezî, gulî (bi zimanê Farîsiye)

- Kûsî** : Kîselo, kûselo, kîso.
- Kûşî** : Kasî, Kasît, Kasayî; gelekî kevanare yê ji pêşiyên Kurdan e ku. Li derû dor ê 1800 Bz. da li herêma Kermansahê jiyane û bi Gotîyan re bûne yek û heta Babilê hatine.
- Kurêç** : Melê Elewîyan, pîrê wan.

- Laçîn** : Navê textûpayê komara Kurdî bûye, ku di sala 1923'an da, hatîye damezrandin, di sala 1929'an da Azerîyan, ev komara kurdî hilweşandine. Laçîn: li navbera Nexçîwan û, Êmenistan û Qerebaxê da ye.
- Laleş** : Navê cihekî pîroz e, li gundê Eynsîfnê, navçeya Şêxanê, herêma Mûsilê ye. Tirba Şêx Edî yê şêxê Êzdiyan jî, li wir e. Laleş li ba Êzdiyan her wekî Mekke û Ke'ebeyê li ba Musulmanan, bi rûmet û pîroz e. Hecca Êzdiyan li Laleşê dibe. Ji 23'ê Îlonê heta 30'ê wê didomîne, di bawerîya Êzdiyan da, kesê ku di emrê xwe da carekî Laleşê ziyaret neke, kafir e.
- Lane** : Hêlûn, hêlîn, di h û war.

- Lavlav** : Navê giyakî xweşikê
- Law e** : Ciwan e, xweşik e (bi lehca soraniye).
- Lew** : Lewra, loma, ji bo ku.
- Leyla Qasim** : Şoreşvaneka Kurd bû. Di dema şoreşa Berzanî de, şehîd ket.
- Lefîne** : Li hev geriyane, piçikîne, aliyane.
- Leyletul qedr û berat** : Şeva Leylatul qedrê; şeva şerefê, ku Quran têda Naazilê ser Mihemed pêxember bûye. Şeva beratê jî, şeva ku Xwedê têda gunehkaran beraet dike. (Li gor baweriya olî) di 15 ê meha Şe'banê da ye.
- Lê** : Lakin
- Lêp** : Dek û dolab, hîle û fend.
- Lêre** : Li vir, li vê derê (Bi zaraveyê Soranî ye)
- Lê birî** : Li gor wî birî.
- Lê danî** : Danî ser, danî wir.
- Lêdan** : Lêxistin.
- Lêp** : Dek û dolab.
- Li ba dalîl** : Li ba kir, da bayê.
- Lîl** : Hezek (batak)

- Lo** : Hey, ho.
- Lolû (Lûlûbî, Lûlûbîm)** : Gelekî kevnare, cengaver û çalak bûye, li herêma Silêmanyê û Şarezûrê (Zamoa) jiyane, bi Gotîyan ra, bûne yek û ta Kêrkûkê xistine bin hukmê xwe, ku yek ji pêşiyên gelê Kurd bûne.
- Lozan** : Bajarekî Swîsreyê ye, ku di 24. 7. 1923'an da li wir, peymanê Lozanê hat wer kirin û bi gora wê peymanê neheq û zalim, kurdistanê parçe parçe kirin.
- Lîs** : Pûna peranda, hewlîngeha wan. Lis bûye: Ketiye lîsa xwe (Li hev lîsbûn: Li hev civiyan)
- Liv (lev)** : Lepat (hareket)

- Mehmûdê Eyas** : Padîşahê e, ku aşîqê koleyê xwe yê Eyas bûye.
- Manaî** : Gelekî Arî ye, tevî Medan bûne û pê re bûne yek.
- Manewî** : Tîştên ne berçav, nedîtî, rûhanî.

- Manî** : Manîyê Neqîşbend (216-274): Neqaşekî namîdar e, hinek jî, dibêjin ku pêxember bûye. Xwestiye ku hemû însan bibin yek, bi hev ra bijîn.
- Med (Mad)** : Navê gelekî pêşiyên Kurda yê dîrokiye ku dewlet û imparatoriya 'Med' damezrandine (700-550 Bz.). Textûpayê wan bajarê Aqbetanê (Hemedanê) bûye.
- Medrese** : Zanîngeh, xwendegeh.
- Mejû** : Mejî
- Mekke** : Navê bajarekî Suûdî Erebistanê ye, ku rûgaha mislimanan (ke'be) li wir e.
- Mele** : Xwendayê gund, xoce, seyda xwendî.
- Mem** : Memik, çîcik, bistan, ber û pêsîrê jinan.
- Mewlûd** : Navê destana bûyîna Muhemmed pêxember e. Kurmanciya wê, Melê Bateyî nivîsandiyê.
- Mejû-Mîjû** : Dîrok, tarîh
- Mêrxas** : Jêhatî, Wêrek, leheng.
- Mil û zîl** : Du eşîrên Kurda yê mezînan in ku hemû, eşîr û qebîlên Kurd têda digihên hev.

Mihek	: Mîheng: Navê kevîreke ku pê zêrê qelp û xalis jihev kifş dibin. Gestê mihek: tecrîbe kirîna bi mihek ê
Mircan	: Mercan
Mirdar	: Laş, mirar bûyî, (leş)
Mîrîd	: Sofiyên şêxân, et'baên wan.
Mîrnişîn	: Fernandarîtî, (Emîrlîk, mirlik)
Mirov	: Merif, însan.
Miswak	: Navê dara miswakê ye, ji Êrebistanê tînin, musulman pê devê xwe pîroz dikin, ku di rastiya xwe da, firça dirana ye, ewqas.
Miskîn	: Belengaz, feqîr
Mîlad	: Dema zayînê, dema zayîna Îsa pêxember. Dest pêka dîrokê (0)
Mîr	: Fernandar
Mûrî	: Mûristang, gêrik (karnca)
Mevê	: Nexwaze, arzû neke.
Musella	: Navê cihê miriyan datînin ser û lê limêja wan dikin. (Kevirê Musellayê).
Meyger	: Saqî, kesê ku meyê li civatê digerîne.
Meşk	: Meşka kilana dew, sîrsûmeke, ji post

çêdikin.

- Mazenderan** : Navê herêma Rostemê Zal e, li Îranê. (Deryaça Mazenderanê)
- Mandana (Mandana)** : Diya Korûş, keça Astiyagê Medî ye.
- Merwanî** : Malbata Merwanî (Li kurte dîrokê mêze bikin).
- Mehabad** : Textûpayê Komara Mehabada Kurdî. (1946)
- Mîşkîn** : Bîna miskê jê tê.
- Mat** : Bê lepat, mirî, bê keys û fersend maye, di leyistoka kişikê da, şahmat, navê rewşa bê lepatmayîn û mirîna şah e.
- Mukrî** : Navê herêmaka Kurdistanê ye (Kurdistanê Mukriyan) û Navê Eşîra Mukriyan e. Ku ji başûra gola ormiyê heta herêma Erdelane (Ardelan)

- Namiq** : Namiq Kemal, şairê netewîyê tîrka (1840-1888).
- Navteng** : Nav, miyane, cihê ku kemer lê tê girêdan. (Navtengzîrav)

- Narîn** : Navê burca Kela Dîmdimê, ku Emîrxanê Çengzêrîn têda kuştin.
- Nayrî** : Milekî ji sûbarîyan bû ne, 600 sal di beriya mîladê da, di pey Sûbaran re li der û dorê Şemdinan û Hekkarî yê Jiyane. (Bn. li kurte dîrokê).
- Nekazakî** : Nakazakî û Hiroşîma du bajarên Japonya ne, ku di cenga cihanê ya duwemîn da Amerîka bombeyên atomî avêtin wan û wêran kirin.
- Nemrûd** : Nemird, Nemir, navê Keykawûsê qiralê Medî ye. (Bn. li kurte dîrokê).
- Nemrûd** : Navê du çiyayên Kurdistanê ne. Yek li rojavayê gola Wanê, herêma Bîdlîsê ye, yê din jî, li Semsûrê (Adiyamanê) ye.
- Nêçîr** : Seyd, seydvanî.
- Nisab** : Miqtarê mal û serweta ku zekat lê dikeve, di Îslamî da zekat li malê hindik nakeve, mal û serwet, ku gihîşte miqtareka kifşe paşê zekat lê dikeve. Ji wê miqtarê re dibêjin 'nisab'. Hedê nisabê! Sinorê nisabê
- Nîk** : Tewîyayî, kêr, (nîka teşîyê)
- No** : Beter, dijwar, nesitirî.
- Nişteman** : Welat, weten

- Niş** : Nişad, esil, esas, tov, maye.
- Nûkê Muje** : Serikê tûjikê mûyê bijangan.
- Nûkê xame** : Serikê tûjikê qelemê.
- Newroz** : Roja nû, cejn, sersala Kurdî (21'ê Adarê)
- Nêrî** : Nêrê bizinan.
- Nût** : Nuqte-nuqte, zipik-zipik.

- Ordam** : Rewş, qurefî, kubarî (Çiqasbi ordam e.)

- Perende** : Balende, teyrîk, mel.
- Pêr** : Roja beriya do.
- Pêşek** : Pêşgotin, mûqeddîme, pêşekî
- Pêşewa** : Rêber, rehber.
- Pêt** : Alava agirî, pêtê êgir.
- Pinû** : Pîs, gemar.

- Pîpîk** : Teyrîkek e.
- Perwîn** : Pêr û mêzîn, komika sêwiyan: Navê komeka stêrkan e
- Pelek** : Rûpelek, belgek .
- Pîvok** : Guleka derbiharê ye
- Pêwir** : Komeka stêrkan e. (Pêr û mêzîn)
- Peyapey** : Lipey hev, daîma, hertim.
- Pirsiyar** : Pirskirin, sual.

Q

- Qafî** : Rêzbend, serewa, (qafiyên helbestan.)
- Qalûbela** : Gotin belê, erê, di dînan da ev bawerî heye, ku Xwedê, di ezel da, beriya her tiştî ruhan, çêkiriye û ji wan ra gotiye "Elestû bîrebîkûm" yanê 'qey ez Xwedayê we nînim', ruhan jî, "qalûbela" gotine. Yanê: "erê tu Xwedayê me yî". Bi wî awayî "qalûbela" bûye navê vê peymanê îlahî û ezefî. Ev sehne jî, bûye bezma elest.
- Qalîk** : Qaşîk,

Qasek	: Demek, lehzek.
Qed	: Bejn û bal.
Qedîfe	: Navê qumaşekî ye. (Qutnî û qedife)
Qend	: Cûrekî şeker e, qendên şeker.
Qecer	: Qeşmer, teres, zalim
Qelî	: Goştê qelandî. (Qelisêla zozanan)
Qemt	: Qemt û şar, du cûreyên rewşê kofiyên jinan in.
Qeda	: Bela, teşqele.
Qerz	: Deyn, (gotineke Erebi ye)
Qesem	: Sond, (yemin)
Qîl	: Diranên pêşîn (Qîlên wî weke qîlên cenaweran e)
Qît	: Kelem.
Qutnî	: Qumaşekî kesk û sor û zer e, şiv-şivî ye, jinên Kurdan jê dêriyan, kurtikan çê dikin.
Qemer	: Esmer, genimgûn.
Qîb-qîb	: Navê deng û awazê kewên gozel in. (Kewa min a gozel di qîb-qîb e.)
Qor	: Qorik, kulîmek

- Qora Pêşîn** : Rêza pêşiyê, cihê pêşîn.sira pêşîn.
- Qomik** : Kovelan, piştqomik, pişt kûz (Feleka piştqomik).
- Qiziluzen** : Yek ji çemên herêma Kurdistana rojhilat e. Ji çiyayê Çilkaniyê(Çelçesme) der tê.

- Rayat** : Navê havînga Derbendê Rayatê ye, 50 km ji Geliyê Elîbegê dûre, li ser rîya zozanê Hacûmranê,ye.
- Raman** : Fikir, bir.
- Ran** : Hêt (Ranên qelew: Hêtên xurt)
- Redif** : Paşsiwar, redîfa şî'rê: Navê wê pirs û peyva ku li du rêzbenda (qafîya) şî'rê tê tekrarkirin. Wek bêjeya xweş , di qesîda me ya "zozan û war in xweş", da, ku bêjeya xweşê di dawîya hemû helbesteyan da hatîye.
- Resûl** : Pêxember, Resûlê Qereşî (Qureyşî) Mihemed Pêxember e.
- Rexaîb** : Daxwaz, Şeva Rexaîbê şeveka dînî ya pîroz e.
- Rêzanî** : Siyaset, konevanî, polîtîka.

- Rêç** : Şop
- Rîst** : Hûnan, hûnandin, (nezm).
- Rîm** : Cûreyekî çekên cengê yê kevne. (Tîr û rîm)
- Romeo** : Li gor çîroka mîtolojîkî, evîndarê keça bedew (Juliyet)ê bûye.
- Rubat** : Kewê nêr.
- Rûge** : Rûgeh, rûgah, qible
- Ruhê Kul** : Ruhê giştî, gotineka felsefî ye, di felsefa Wehdet-ul wucûdê da navê ruhê giştî yê ka'înatê ye. (Quweta afirandok- xellaqe)
- Rustem** : Rustemê Zal, pehlîwanê Kurdî yê meşhûr.
- Rûgeş** : Rû li ken, rû xweşik. rûken

- Sargon** : Navê du qiralên Asûriyan in. Yê yekemîn di 2300 -2048 Bz. da jiyaye. Yê duwemîn jî, di Navbera salên 721-705bz. da Fermandarî kirîye bi Rosayê qiralê Êrart û ra şer û cengeka pîr mezin kirîye. Di sala 709 Bz. da Babilê jî standîye.

- Semek** : Masî (bi Erebiye), kamasîyê ku dibêjin: erd, î li ser piştê wî ye (mitolojik)
- Seyda** : Mamoste (Mudderis)
- Serwî** : Selwî, navê dareka rast û xweşik e, bejn û balên dîlberan pê dişibihînin. (Serwîbala min were...)
- Seda Xeybê** : Dengê xeybê.
- Serdarê Mukrî** : Ji qebîla Mukriyan serokekî şoreşker û Fermandar bûye.
- Serdar** : Serok, Nav û nîşanê **Selaheddînê Eyubî ye jî.**
- Seba** : Navê bajarê Belqîsa Suleyman pexember e.
- Seydakê** : Bi gora gramera zimanê Kurdî, divê ku 'Seydako' bê gotin, lê belê, Serhedîyan, Seydakê bi kar tînin, ji ber ku ew, seydayan mîna jinan dibînin û di hesibînin.
- Seqer** : Navê dozexa (cehennema) sar e, ku ji hemû dozexan diwartire û (Cihê çavkan e).
- Sero** : Navê çiyayekî li herêma Hekkarî ye ye.
- Sejde** : Serî danîn.
- Seîd** : Seîd Elçî û Seîd Kırmızıtoprak, ku di dema şoreşa Berzanî da,

Kırmızıtoprak, Seid Elçî kuşt, Berzanî jî, Kırmızıtoprak (Doktor Şivan) da kuştin. Ku her du jî, du însanên pîr hêja û mezin bûn, lê sed mixabin, ku bê sûc û guneh bûn qurbanên dek û dolabên siyasî û çûn nav şehîdên Kurdistanê yên nemir.

- Sewr** : Peymana Sewrê (10. 8. 1920), ku li gora benda wê ya 62'an heqê azadiya Kurdan hat qebûl kirin, lê mixabin! nehat tetbîqkirin. Bi peymanê Lozanê ya bêdad hate geşiçandin û perçiqandin.
- Siyawoş** : Navê bavê Keyxosrewê Keyanî ye.
- Sirişt** : Xûy, qereker, tebiyet, xweza.
- Siyamed** : **Siyabendê Silîwî**, evîndarê Xecê ya dotmama xwe bûye, kilam û destana Siyamed û Xecê di Kurdistanê da meşûr e.
- Sirmelek** : Yanê tebiyet melek, ew xweşika, ku cazîbeya wê mîna ya firîşteyan (melekan) e.
- Sinoq** : Stûxwar, ustîxwar, şemende, belengaz.
- Subhanehû** : Peyvekî Erebi ye, yanê paqij û pîroz û bê kemasî ye, bila pîroz û paqij û bê kemasî be.
- Sorî** : Soranî, navê beşek ji gelê Kurd e, ku

bi zaraveyê soranî dîaxivin.

Soz : Soj, şewat, sotin.

Soz : Ehd û peyman

Şan : Şeref, pêtekê hingivîn şanik, (Hingivê şana)

Şanedêr : Şikevta Şanedêrê, li nêzikê gundê Xelîfan, li herêma Hewlêrê ye. Şikevteka pir mezin e, di dema kevnareya kevirî (dewra keviran) da, cih û êvirgeha mirovên kevnare û şivan û koçeran bûye. Di wê şikevtê da rastê heykelê însanên 'Neyadirtal' (Neanderthal) ên mezin hatine. Li gor lê kolînê dîrokzanan, ev însan di navbera 50-70 hezar salên beriya zayinê da jiyane.

Şapol : Lem û pêl.

Şapûr : Şapûr Bextiyar, di dema Xumeynî da, serokwezîr bû, ji ber xezeba wî revî çû Parîsê û li wir hate kuştin.

Şar : Cûreyek serpoşê jinane.

Şar û qemt : Du cûreyên serpoşên jinan in, rewşên kofîyan e.

- Şemam** : Şemamok, şımamok.
- Şeş bêş** : Navê rewşeke lîstîka tawlayê ye.
- Şeva Qedrê** : Şeva Leylet-ul qedrê. Şeva şeref û pîroziyê.
- Şêmîk** : Şêmîkê deriyan.
- Şêl** : Dirûna gir (Cilên şêldayî)
- Şimşîr** : Şûr (Bi zimaê farisî ye)
- Şirovekirin** : Tefsîrkirin, tabîrkirin (Xewna wî şirove kir-tabîr lê da)
- Şox** : Xweşik, cilwekar, bi xwê, seksî.

- Tat** : Tatar, beşeka gelên Tûranî ye.
- Ta key** : Heta kengê, heya çi demê.
- Teba** : Cenawer.
- Tebet** : Navê sûretekî kurtik e, di qu'ranê da, di derheqê Ebûlehebê apê pêxember da hatiye, ku têda nifrîn lê hatiye kirin.
- Temezî** : Şar û temezî, navên curekî serpaşên xemla kofiyên in.

Temenî	: Daxwaz, arezû.
Tel	: Dafik, feq, daf.
Teyrîk	: Perende, balende, mel.
Têx	: Ka û kozera ku hîn genim jê demeke-tiye, genimê ku nuh ji ka û kozerê der ketiye, li bêderê qûç kirine, (têxa genim, têxa kayê), têx kîrina dewaran.
Têt û ret	: Tê û diçe.
Tirpan	: Kêrendû, qîrim.
Tebîet	: Siroşt, xweza.
Telqîn	: Di ber ra avêtin, hînkirin, te'lîm, ders, telqîna ku li ser miriyan tê xwendin.
Tefsîr	: Şirovekirin, îzah,
Tilism	: Afsûn, afsûnkirî, lê sêr bûyî, nivîştên ku sêrê, betal dikin (xurafe)
Tol	Negurêx, ne jêhatî, nedir (seyê tol)
Tûr	: Tûrîk, xurcîk.
Tuñ Sîna	: Navê çiyakekî volqanîk e, li deşta Sîna ye, ku dibêjin Mûsa pêxember li wir nûr û cemala Xwedê, agirê Xwedê dîtiye û bi Xwedê ra axivîye.

- Xame** : Pênivîs, qelem.
- Xabûr** : Yek ji çar çemên mezinên ku li başûra Kurdistanê dikevin nav Dicleyê. (Diyala, Zapa Piçûk, Zapa Mezin, Xabûr-Xêbûr).
- Xarpêt** : Navê çiyakî ye li rojava Kurdistanê
- Xatir** : Qedir, rûmet, dil, îzin (bi xatirê te).
- Xatî** : Xûşka dê.
- Keyrî,** : Xeyrullah Abdulkerîm, yek ji sûbayên kurd e, ku di dema şoreşa Berzanî da, ji ordiya Iraqê qetiyar û ketin nav şoreşa kurdî, li pey pelîşîna şoreşê, di sala 1947an da, hukumeta Iraqê, bi hevalên xwîra (Izzet Ezîz, Mistefa Xoşnav, Mîrhac) bi darda kirin.
- Xezxêr** : Navê çemek û Bajarek e, li herêma Sêrtê. (cemê xezxêrê)
- Xelîfe** : Canîşîn, wekîl.
- Xelîfan** : Navê gundek e, 21km. ji Herîfî dûr e, nabera wî û geliyê Elî begê, 2 km. ye.
- Xend** : Ken.
- Xemkûsar** : Xemrevîn, xembir.

- Xêrî** : Serpoşa sora ku davên serê bûkan. (xêlya bûkê geveze)
- Xêr** : Qenc, sewab.
- Xîdir-Xîzir** : Bi gora hinek bawerîyan pêxemberekî nemire dibên kû ava heyatê vexwarîye û di hewariya mirofên di tengahiy-an da, tê. (Mîtolojîke)
- Xîdir û Îlyas** : Dibêjin: Ku du pêxemberên nemirîn, Xîzir, li Reşiyê, ÎLYAS jî, li avî yê (Deryayê) di hewarî û îmdada mirofan tèn. (Mîtolojîke)
- Xirpo** : Soyten, çirto-virto (xalê xirpo)
- Xîzne** : Xezîne, defîne.
- Xîşt** : Sertûjîk, aletek e serî tûje. (Rim û xîşt)
- Ximşîk** : Xemşê, Karîkê xezalan.
- Xumrî** : Rêşî û gulîk.
- Xumeynî** : Ayettullah Humeynî, serokê komara îslamiya Îranê bû.

- Wan** : Tûşpa, Tûşba, di pey Arzaşkûnê ra bûye texûpayê Xaldî-Ûrartûyan. Li rojhilata deryaça Wanê ye. Bajarekî gelek kevnare û dîrokî ye.

- Waşûkanî** : Xûr û Waşûkanî, textûpayê Hûrî-Mîtaniyan bûne. Xûr, Riha ye; Waşûkanî jî, Serêkaniyê (Ceylanpınar) e.
- Wehî** : Tîştê ku tê hiş ê mirof, xweza, ilham (wehya pêxemberan).
- Wefî** : Mirovên kamil û pijiyayî.
- Wefat** : Mirin.
- Weş** : Hêz, quwet (Bê weş; bê hêz û quwet)
- Weşandin** : Dawşandin, belavkirin, neşir kirin.
- Wey** : Wisa, wilo, were (Dê wey bê; dê wilo bê)
- Wez** : Tûr, tûre.
- Weza** : Jar û zeyîf.
- Wertzîn** : Werzandin, werz, hatina bayê. (Bayê sibeyê werzî-werziya-hat)
- Wîtwîtok** : Teyrikeke, ku nawê wê, ji dengê wê hatiye girtin.
- Wêlî li min wêlî** : Weyla li min wayê, neqeratê kilamên dengbêjan e. (Wêlî li min wêlî, hesenîko wêlî)

Y

Yezdan : Ahûramezda, Îzid, Îzed, Xwedê, Xweda, Xwa.

Z

Zahaw, (zehaw) : Navceye ke li Kurdistana başûr, nêzik ê sinorê Iran û Iraq ê ye.

Zamoa : Navê herêma Şehrezûr û Suleymaniyê û der û dorê wan yê dîrokî ye ku li wê herêmê, lolo-lûlû- lûlûbî-lûlûbîm, di-jîyan. (Li kurte dîrokê mêzekin)

Zaxros : Çiyayê Zaxrosê, zencîre ya çiyayên Kurdistanê ye ku di navera qirîka geliyê hêşin (gelişin) û bihorekên Alanê da, tixubê Iran û Iraq ê, teşkîl dike, ji Ararat ê heta Cûdî û şengal ê, ji çiyayên başûra Iran ê heta Sipan û Nemrûd, hemû çiya û tepeyên agir wemirî (kevne wolqan) û ên din, ji xelekên zencireya Zaxrosêne.

Zam : Birîn. (Bi zaravê soranî ye)

Zap : **Zapa Piçûk û Zapa Mezin, du çemên Kurdistanê ne, zapa piçûk, ji qirîka meydanê, çiyayê Lêkînda dikşe, li bîniya Hewlêr û Musilê di-**

keve nav çemê Dicleyê, dirêjaya wî, 304 km ye, zapa mezin jî, 44 km li rojhilat a Mûsil ê tevî Dicle dibe, dirêjaya wîjî, 320 km ye.

- Zebûr** : Navê kitêba (pirtûka) Dawud pêxember e.
- Zekî** : Zîrek.
- Zencîre** : Silsîle, rêze, seî, tiştên ku li pey hev tîn.
- Zend** : Navê şirovekirina (tefsîra) kitêba Zerdeşt pêxembera pîroz e.(Zenda Awesta)
- Zevî** : Erd, zemin çandegê.
- Zer** : Zêr, reng ê zer.
- Zlqum** : Jarî. (Lite bi zuqumbe)
- Zirtole** : Tolê zir, newêrekê kerkere.
- Zerdeş** : Zerdeşt; pêxemberê gelê arî, jî nijada Kurd bûye. Di sala 660 Bz. da bûye, di 583 Bz. da wefat kiriye. Navê bavê wî, Poroş-esf (Pourushapa), navê diya wî, Doxdû (Dughdu) û navê kitêba wî ya pîroz jî, Awesta bûye. Ola wî, dîne tewhîdê (Yek xwedatîyê) bûye. Aho-ramezda, (Yezdan, Xweda), Ehrumen çêkiriye, neqencî, nebaşî, tarîfî û çewtî bi destê wî bûye, qencî, rindî, ronahî, xweşî û geşî jî, bi destê Yezdan e.

Tewrat û Êncîlê ji Awesta yê; Qurane jî, ji Tewrat û Êncîlê hîmên xwe girtine. *Yezdan û Ehrumen* a ola Zerdeşt, di ola îslamê da bûye 'Xweda' û 'Şeytan'. Jixwe hemû olên heq, ji hevdû îlham girtine û hîmên wan yek in. Di ola Zerdeşt da Abûrî, pir bi rûmetû girînge. Cotkirin û heywanperwertî û xebat îbadetên mezin in. Awesta li ser sed bînd a ye, ayinên wî, tebîî yû xwerû ne. Pir ehemiyet daye qanûnên tebîî.

Zir mol

: Beradayî.

Zêrn

: Zom, aliyê pişt bi tav, sîber, bejî.

Zilan

: Navê herêma geliyê Zilanê ye, li Erdîşa Vanê, di sala 1930 an da, hêzên tirk, 15 hezar însan bi jin û zarava, wek hov û haran lê qirkirin di 1936-1937 an da jî, li Dêrsimê, eynî hovîti û barbarîti û kettîam kirin.

ÇAVKANÎYÊN KURTE DÎROKÊ

Pîrtûk

Tarîx û Kurdistan
Tarîxçeyê Mehabad
Kürtler
Meşahîr û l' Ekrad we Kurdistan
Tarîx û Suleymanîye
Tarîx ê Kurdistan
Îslam Ansiklopedisi
Daîret û Mearif î qernil'îşnîn
El Muncî dû fi l' Edebî we l'ûlûm
El E'lamû ttarîxiye
Kurte Mijoyê Kurd û Kurdistan
Tarîx el Iraq fi l' ehdî l' Osmanî
El Yezîdyûn
El Îraq (Delîlûn Seyyahî)

Luxet Nameya Burhanê Qatî'
Dîrasetun Fi Edebî l' Folklorî l' Kurdî
Qamûs El E'lam
Diwanê Xadimî
El Kamîl û Fi ttarîx

Nivîskar

M. Emîn Zekî
Seyîd M. Semedî
Bazîl Nîkîttîn
M. Emîn Zekî
M. Emîn Zekî
Ayetullah Merdoxî
Maarif Bakanlîgî.
M. Ferîd Wecdî-Qahîre
Ferdînan Totel
El Mec'meûl îlmî-Qahîre
Aso Germîyanî- Amed Tîgrîs
Elî Şakîr Elî
Ebdûrrezaq El Hesenî
Elmûesseset u l' amme
Fî sseyahetî-Bexdiad.
Burhanê Qatî'
Dr. Îzzeddîn Mûstefa Resûl
Ş. Samî
Hacî Mîrze Ebdullah Koyî
Îbnû l' Esîr

Institut kurde de Paris

FÎHRÎST

DESTPÊK

PÊŞEK

KURD Û KURDISTAN	13
DEWLET Û HIKÛMETÊN KURD (PIŞTÎ ÎSLAMÊ)	16
ŞOREŞÊN KURDISTANÊ	21
ŞAÎRÊN KURD Û ZARAVEYÊN WAN	27
FELEK KANÊ	31
HEWAR E	32
MEYXANA JINÊ	33
YAREK ME HEBÛ	34
SEYDAKÊ	36
BULBUL	37
NEWROZÊ	39
SEYDA	40
BAYÊ BIHARÊ	41
HEBÎNA MIN	43
KEREM KE ŞAHÊ AZADÎ	44
QUDS Û HEREM E	45
KALEMÊREK DILBIJ E	46
SEYDA NEXWEŞ E	47
BIHAR E QEY GELO	49
ÇÛME LALEŞ	50
SEDA XEYBÊ	51
KALMASTÊ DIXWAZE	52
ÇÎ YE SUCÊ ME	53
FAL Û NIVIŞT	54
KONÊ DILA	55
DÎLBERA MIN	57
BISKAN BIDE ALÎ	58
XWEŞTIR TÊ	60
JÎ ZOANÊ ERARAT E	61
MÊRE TÊ	62
MUFTIYÊ BIH DÎN	64

POZÊ KEMIK	65
WELAT E	66
NAVÊ KEÇÊ	67
ÇÛ	68
PÊXEMBERÊ KURD Û MED E	69
ÇI ZANIN EW GEDE	70
WERE	71
DO HATE SEMAYÊ	72
PELEK	73
HÎVA ME	74
BÊRÎVANA MIN	75
PÎROZ BE	76
EZ XULAM	77
MÊVANÊ TE ME	79
CANA	81
ÇAVÊ BI SÊR	83
DEV Û LÊV	84
SULTANÊ ME NEWROZ E	87
GULEK MIN DÎ	89
DERDÊ BÊ DERMAN	90
YARA ME EZÎZ E	91
KOFÎXWARA MIN WERE	92
PÊXEMBERÊ	94
ÇÛKA BIRÎNDAR	96
QEDERÊ	98
LEYLET-UL QEDRE	99
BAV ÊZDIYA DIHOKÊ	100
KUMREŞÎ	101
ZOZAN Û WAR	102
GAZÎ KAWA KIN	104
HÎVE-HÎV	105
NEWROZ Û SERSAL A ME YE	106
NEWROZA SERFÎRAZÎ	107
DERMAN E LÊV	108
XUNÇE DEVÊ	110
RANÊ QELEW	111
DÎSA BIHAR E	112

PÎRÊ ŞAREZA	113
ŞÎMŞÎRÊ GODERZÎ	114
QEMERA ŞOX Û ŞEPAL	115
ÇAVÊ BI SÊR	116
ŞOXÊ ZAXOYÊ	117
ŞOXA ERBILÎ	118
KOVALE MARÊ	119
TEYRÊ DIL	120
DITIRSIM	121
QAZÎ MÛHEMMED REHBER	122
DIVÊ	123
WEKÎ DÂS E	124
TILISM Û SIRRE	125
HECC Û UMRE	126
AWARÎ DIKIN	127
DILO RABE	129
ROSTEMÊ MAZENDERANÊ	131
KURDÊ SERÊ ÇIYA ME	132
EZ	134
WELATÊ MIN	135
QIBLA ME YE	137
BIHAR E	138
ŞÊRÊ KURDÎ ME	139
BIHARA SERHEDÊ	140
XWEZIYA	142
LI WE WESYET DIKIM	144
LI KURDISTANÊ MÎN HILDI	145
EW DILÊ	146
REWŞÊ Û XWEŞMÊR	148
MELA	156
MELÊ GUNDE	158
WERE SEYDA	159
QELEM	161
KOMA HEQÊ ÎNSANA	163
DOZA MUQEDDES	169
SOND Û QESEM	171
MIN GOT DAYÊ	175

Institut kurde de Paris

Berhemên Abdurrahman Durre yê çapkirî û neçapkirî

- 1- Dengê Kurdistanê, (ev dîwan û beşên wî yê din)
- 2- Kurte Çirok, (Bi Kurdiye û hîn çap nebûye)
- 3- Ocaxa Guhdîrêj, (bi Kurdi ye di nêzik da wê çap be)
- 4- Sîpano, (Destaneke Kurdi ye, di nêzik da wê bê çapkirin)
- 5- El Îslam û wel Medeniyyetû (bi Erebî ye çap nebûye)
- 6- Îslam Ahiaki, (di 1971'an de çap bûye)
- 7- Sakallî Yılanlar (Marên bi rû, di 1962'an da çap bûye)
- 8- Îslamiyetin Hakiki Mahiyeti, (bi Tirkî ye di 1972'an da çap bûye)
- 9- Kader ve Alinyazısı, bi Tirkî ye, (çap nebûye)
- 10- Îlahî Sir ve Hikmetler, (Di 1965 û 1970'an da du caran çap bûye)

Gotina Min a Dawiyê

Vê berhemê, min ji bo we çê kir
Wî navê mezin, ji bo we lê kir

Polê me, ji ber wî navê pîroz
Da bibne guher, li tacê firoz
Ev pêşe û neqşê wêjevanî
Malê we ne, ef bikî nezani!

Kêmasiyê min, pir in bibexşîn!
Dumasiyê min, durên dîrexşîn

Qama me ew e, ku ew me kañ
Nama me hew e, dikin diyañ

Daxwazî dikin, ku îtîbarê
Hûn, bidne wî, lê werin hewarê

Lê, ku j'kerema xwe kin xelatê
Bûka herema we, ku j'we ra tê

Xwîna dilê xwîn e, pêl bi pêlî,
Anîne me lê, ku xeml û xêlî

Belkî ne şepal û nazenîn e
Lê nav ku 'Evîn' e, pir şîrîn e

Pêşkêş ji we ra dikin bi nazi
Dax û kesera me, serfirazi

Institut kurde de Paris

Abdurrahman Durre

Di sala jenosîda (qirkirina) Geliyê Zilan de (1930), li navçeya Milazgîra Mûşê, li gundê Kêranlixê hatiye dinê.

Panzdeh (15) salan di medresên Kurdistanê de xwendîye. Li dora deh-donzdeh (10-12) salan jî seydatî (muderîstî) kiriye. Ji bil zimanê xwe yê dayikî, zimanên Erebî, Farisî û Tirkî rind dizane, hinek jî Ingilîzî fêhm dike. Di wêje (edebiyat) û rêzimana Erebî, Farisî û Kurdî de zanyar e. Bi taybetî di wêjeya Kurdî de hozan e.

Ji sala 1962'an heta sala 1975'an miftî kirîye. Di navbera salên 1980-83'an de, li Libyayê, bajarê Trîpoliyê wergêrîtiya (Mutercimiya) Erebî û Tirkî kirîye.

Ji roja ku ber bi fêhmî xwe bûye û doza Kurd û Kurdistanê fêhm kirîye, heta îro, serê wî di teqereq û gêjahiyana de bûye, zilm û zor û tadayî dftîye; ketîye heps û zîndanana. Ew zilm û bêdadî heta îro jî dom dikin.

Bi zimanê Kurdî, Erebî, Farisî û Tirkî deh berhemên wî yên çapkirî û neçapkirî hene.

Endamê koma nivîskarên rojnama Welat û kovara Rewşenê ye; endamê saziya sazûmankarên Enstîtuya Kurdî ya li Stenbolê ye, serokê komiyona edebiyata Kurdî ye.

ISBN 975-345-012-5

©MELSA Yayınları

K.L